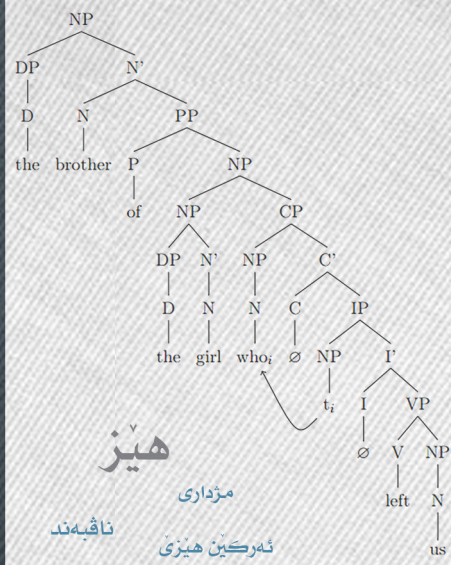

Zakho Centre
for Kurdish Studies
ستەڤهێری زاکو بۆ قسەکانێی کوردی

قەرەقاندنا مژداریی ب ریگا کەرستین نهکهرتی

هیز
مژداری
ناقبه‌ند
ئه‌رکین هیزی
ئاوازه
کهرتی
کهردارین ناخفتنی
کهرتی
ئاستین ئاوازی
رسته
نه‌کهرتی
فره‌واتا
راوه‌ستان
همه‌له‌سته
هه‌قه‌دنگ
مورفوسینتاکس
ناقبه‌ر
ریزمان

ئه‌مه‌هل جنیدی فه‌تاح

قەرەفاندنا مژداریی ب ریکا کهرستین نه کهرتی

ئهمهل جندی فهتاح

لیستا هیمایان

د	دۆخ
نی	نیشان
نفا	نخش
ت	تیان
ن	ناف
ك	كار
ك	گرئ
ك.ن	گریئا ناخی
ك.ك	گریئا کاری
پ	پۆل
=	ئیکسان
≠	نهئیکسان
....	کهرتی ژیبیری ژ پارچا نفیسی
∅	مۆرفیما سفر
'	هیزا سه رهکی
←	ئاوازا ناسۆی
↖	ئاوازا بلند
↙	ئاوازا نزم
↗	ئاوازا بلند نزم
↘	ئاوازا نزم بلند
-//	راوهستانا پیش گوتنی
// -	راوهستانا پاش گوتنی
//	ناخبر د ناف گوتنیدا

لیستا زاراڤان

Intonation	ئاوازه
Rising tone	ئاوازا بلند
Falling tone	ئاوازا نزم
Indexical function	ئەركى پۆلدارى
Grammatical function	ئەركى رېزمانى
Informational function	ئەركى زانبارى
Emotional function	ئەركى ھەلچونى يان سۆزدارى
Part-Whole relation	پەيوەندىا بەش و گشت
Grammatical categories	پۆلئىن رېزمانى
Categorical component	پېكھىنى پۆلى
Context	دەوروبەر
Linguistics context	دەوروبەرى زمانى
Non linguistics context	دەوروبەرى نەزمانى
Stop	راوەستان
Polysemy	فرەواتا
Segmental phoneme	فونىمىن كەرتى
Supra segmental phoneme	فونىمىن نەكەرتى
Disambiguation	قەرەققاندا مژدارى
Speech acts	كردارىن ئاخشتى
Utterance	كوتن
Ambiguity	مژدارى
Phrase structural ambiguity	مژدارىا پېكھاتەيا كرى
Derivational ambiguity	مژدارىا دارژتنى
Ambiguity garder-path	مژدارىا دەمى (رېرەم)
Grammatical ambiguity	مژدارىا رېزمانى

Phonological ambiguity	مژداریا فونۆلۆژی
Lexical ambiguity	مژداریا لێکسیکی
Juncture	ناقبر
Open juncture	ناقبرێ قه کری
Close juncture	ناقبرێ گرتی
Hyponym	هایپۆنیم
Homonymy	هه قبیژی
Homograph	هه قتیپ
Homophone	هه قدهنگ
Pause	هه لوهسته
Stress	هیز
Normal stress	هیزا ناسای
Contrastive stress	هیزا بهرامبهری
Fixed stress	هیزا جیگیر
Emphatic stress	هیزا دوپاتیئ
Free stress	هیزا سه رهست
Primary stress	هیزا سه رهکی
Lexical stress	هیزا لێکسیکی
Emotional stress	هیزا هه لچونئ
Secondary stress	هیزا لاوهکی
Deletion rule	یاسایین ژبیرنئ
Transformational rule	یاسایین قه گوهارتنئ

پیشہ کی

١. ناھونیشان و سنورئ ڦه کۆلینی:

ئەڤ ڦه کۆلینه ب ناڤئ (ڦەرەڤاندنا مژداریئ ب ریکا کەرستین نە کەرتی)، د بنەرەتدا نامەیه کا ماستەرییه. ڦه کۆلین یا هاتیە تەرخانکرن بو دیارکرن و شروڤه کرنا رۆلئ کەرستین نە کەرتی (ناڤبر، هیژ، ئاوازه) د ڦەرەڤاندنا مژدارییدا و روهنکرنا واتایی د ئاستین جودا جودایین زمانی کوردی/ دیالیکتا کرمانجیا ژوری / گوڤهرا بههیدیناندا.

٢. گرنگیا ڦه کۆلینی:

گرنگیا ڤی ڦه کۆلینی د وی چەندیادیە کو ب ریکا کەرستین نە کەرتی چارەسەریا مژداریئ دەیتە کرن د ئاستین دەنگسازي و مۆرڤۆلۆژی و سینتاکسی و واتایدا.

٣. ئەگەرئ هەلبژاردنا بابەتی:

بابەتی (ڦەرەڤاندنا مژداریئ ب ریکا کەرستین نە کەرتی) وهکی بابەتەکی زمانهوانی ب شیوهکی سەریه خو و ئەکادیمی وهکی پیدڤی ل سەر نەهاتیە نڤیسین، بهلکو گەلەك ب کیمی و د ناڤ بابەتین جودادا هاتیە بهسکرن، کەرستین نە کەرتی رۆلەکی گرنگ یی د ڦەرەڤاندنا مژداریئ و دەستنیشانکرنا واتایی و پیکهاتا ناخشتنیدا هەی. هەر ژ بهر ڤان ئەگەرین ل سەری ئەڤ بابەتە هاتە هەلبژاردن بو ڦه کۆلینی.

٤. ریبازا ڦه کۆلینی:

ئەڤ ڦه کۆلینه ل دویڤ ریبازا وهسڤی شیکاری هاتیە ئەنجامدان و ژ بو شیتە لکرنا سینتاکسیا رستان پهنا بو ریبازا بهره مهینان و ڦه گۆهزتنی هاتیە برن.

٥. کەرستی ڦه کۆلینی:

ئەڤ ڦه کۆلینه ب شیوه زاری بههیدینی هاتیە نڤیسین و نمونین وی ژ ناخشتنا خەلکی وی گوڤهری هاتیە وهگرتن، ب تنی ژماره کا کیمما نمونان نەبیت کو ژ پهرتوووک و ژیدهران هاتیە وهگرتن.

٦. پشکین فەکوئینی:

فەکوئین ژبلی پیشه‌کی و ئەنجامان ژسی پشکان پیکدهیت ب قی رهنگی:

پشکا ئیکۆ:

به‌حسی مژداریی، مژداریا ب مه‌به‌ست و مژداریا بی مه‌به‌ست، به‌یوه‌ندیا مژداریی ب سیمانتیکی و پراگماتیکیه، جورین مژداریی، مژداریا فونۆلۆژی، مژداریا لیكسیکی، مژداریا سینتاکسی، مژداریا دارژتتی، مژداریا مورفوسینتاکسی، مژداریا ده‌می، مژداریا ریژه‌ی، پشکین فەره‌فاندنا مژداریی: دهوروبه‌ر: دهوروبه‌ری زمانی و دهوروبه‌ری نه‌زمانی، که‌رستین نه‌که‌رتی (ناقبر، هیژ، ئاوازه)، فەره‌ه‌نگ دکه‌ت.

پشکا دوئ:

به‌حسی که‌رستین نه‌که‌رتی، ناقبر، جورین ناقبری: (پاوه‌ستان و هه‌له‌ه‌سته)، هیژ، ریژه و پلین هیژی، جورین هیژی: (هیژا په‌یشی و هیژا رستی)، جورین هیژی ل دویش جهی وی، ئه‌رکین هیژی، ئاوازه، ئاوازه و جورین رستی، تایه‌تمه‌ندیین ئاوازی، ئه‌رکین ئاوازی، ئاوازه و کردارین ئاخشتنی دکه‌ت.

پشکا سییی:

به‌حسی فەره‌فاندنا مژداریی ب ریکا که‌رستین نه‌که‌رتی ناقبر، هیژ، ئاوازه دکه‌ت. به‌حسی رۆلی ناقبری د فەره‌فاندنا مژدارییدا، رۆلی هیژی د فەره‌فاندنا مژدارییدا، رۆلی هیژی و ناقبری پیکشه د فەره‌فاندنا مژدارییدا، رۆلی ئاوازی د فەره‌فاندنا مژدارییدا، رۆلی هیژی و ئاوازی پیکشه د فەره‌فاندنا مژدارییدا، رۆلی ناقبری و هیژی و ئاوازی پیکشه د فەره‌فاندنا مژدارییدا دکه‌ت.

ل دوماهیکۆ گرنگترین ئەنجامین فەکوئینی د چهند خالاندا هاتینه دیارکرن و پاشی لیستا ژیدهران هاتیه دیارکرن.

پشکا ئیکئ

مژداری

١.١- دهرزینک:

پروسیسا تیگههشتنی، پهیوهندی و دانوستاندنی د ناچهرا تاکه کهسین جشاکیدا ب هاریکاریا زمانی و وان فۆرمین زمانی ئەوین تاکه کهسین جشاک ل سهر ریککهقتین پهیدا دبیت. مرۆف زانیاریا پی ئالوگور دکهت و پهیوهندی و دانوستاندنی پی دکهت و دهربرینی ژ هزر و بیر و ههست و سهریورین خو دکهت و پهیوهندی جشاک پی دهینه گریدان و موکم دبن. ئەف پروسیسه ب دو ریکان دهیته ئەنجامدان ب ریکا ئاخشتنی و نشیسنی. ئەف پروسیسه وی دەمی دی سهرکهفتیانە کاری خو ئەنجامدهت دەمی چ ئاستهنگ و ریکر نهکهفته د ریکا ویدا، بهلی ههر دەمهکی دودلی ل دهف گوهداری پهیدا بو، گو مان بهرامبهر وان زانیاریا ئەوین ئاخشتنکهری دقیت بگههینیه گوهداری پهیدا بو، مژداری دی پهیدابیت.

مژداری د زمانیدا ئەوه ((دهربرینیکی زیاتر له ماناییکی ببهخشی)) (وریا عومهر ئەمین: ٢٠٠٤: ٢٩٣) یان ئەگهر پهیشهکی یان گرییهکی یان رستهکی پتر ژ خواندنهکی و شرۆفهکرنهکی ههبت، واته ئەو پهیش و گری و رسته د مژدارن (Horsey, K: 2001: 7)، ئانکو مژداری دشیب ب شیوی پهیشی، گری، رستی د زمانیدا خوئیشانبدهت.

مژداری، دیاردهکه د ههمی زماناندا یا ههی، ئیکه ژ تایبهتیین زمانی. ئەف دیارده د نشیسنیدا یا زۆره و د ئاخشتنیدا یا کیمه، چونکی د نشیسنیدا بارۆدوخی نشیسهری و دهوروبهری نه زمانی و کهرستین نه کهرتی ئاماده نابن. ئاماده نه بونا فان ههرسی فاکتهران دبیته ئەگهر کو مژداری د نشیسنیدا پتر بیت ژ ئاخشتنی و نشیسن مهبهستا نشیسهری ب تهواوی نه کههینیت، بهلی د ئاخشتنیدا ئەف فاکتهره د ئاماده نه و دبنه ریکر و بهرامبهری قی دیاردی رادوهستن، ((وشه ههیه تهنیا له نووسیندا لینه... به بیستن لیلیه کهی دهرمویتهوه)) (وریا عومهر ئەمین: ٢٠٠٤: ٢٩٤).

٢.١. مژداریا ب مهبهست و یا بی مهبهست:

مژداری هندهك جاران د زمانیدا پهیدادبیت بیی کو مروقی ناگه ژى ههبيت ب شیوهكى بی هوش ل دهق ناخستنکهرى و نشیسهرى پهیدادبیت، نهقه دبیته مژداریا بی مهبهست و بارگرانیهكى بو کریارا گههاندنى دروست دکهت. مژداریی لایهنهكى پوزهتیش ژى یی ههى ب تایبهتى د بکارهینانین ئەدهبیدا ب شیوهكى بی دوماهى و بهردموام دهیته بکارهینان و نشیسهر ب مهبهست مژداریی د فۆرمین زمانیدا پهیدادکته بو پهیدا کرنا کاریگهریی ل دهق خواندهقانى. دیسا ژلایى ترانهکهر و کومیدیانقه دهیته بکارهینان بو ترانه کرنى ب واتایین پهیشان، ههر وهسا د بواری راکههاندنیدا ژى نهقه دیارده ب شیوهكى ساناهى دهیته وهرگرتن و گوهدار دشیته پتر ژ مهبهستهكى بدهته وى مژداریی (Ahmed Hayder 1999: 10,11). ههر وهسا د ناڤ گوتارین سیاسى و دانوستاندنا رۆژانهدا ژى دهیته بکارهینان.

ئیك ژ رهههندین بهرهههمین ئەدهبى ب تایبهتى د هوزانیدا نهوه دهمى نشیسهر مژداریی بکاردهینیت رهوشهكى ل دهق گوهدارى و خواندهقانى پهیدادکته بو دهستنیشانکرنا واتایى و مهبهستا هوزانقانى، نهقه دیارده وهدکته کو ههر کهسهك ب شیوهكى واتا هوزانى راقههکته.

٣.١ . پهيوونديا مژداريي ب سيمانتيكي و پراكماتيكيته:

مژداريا پهيشي و گري و رستي تهوه كو وان فوorman پتر ژ واتاياه كا جودا ههبيت. مژداري ژبهه چهندين تهگهرا پهيدادبيت. مژداريا فونولوژي ژبهه جوداهيا بكارهينانا هيز و ناواز و ناقبري پهيدادبيت، مژداريا ليكسيكي ژ بهه تهگهري ههبونا پتر ژ واتاياه كي بو پهيشي يان ژ بهه جوداهيا بكارهينانا پهيشي د دمورويهري جودادا يان ژ بهه تهگهري خواستنا واتايي بو پهيشي پهيدادبيت، مژداريا سينتاكسي ژ بهه تهگهركي ريزماني يان ههبونا دو واتايين جودا بو پيكهاتهكي پهيدادبيت. د قان ههه سي ناستاندا مژداري دبيتته تهگهري پهيدابونا مژداريا واتايي و نيك ژ نارمانجين سيمانتيكي قهههقاندنا مژداريا پهيشي و گري و رستيه، نانكو دهستنيشانكرنا و اتا وييه و قهههقاندنا مژداريهيه، تههه ديارده قان ههه سي ناستان ب شيوهكي موكم ب ناستي سيمانتيكيته گريددهت.

(كاتز و فودهر) دبيزن نارمانجا سيمانتيكي دياركرن و شرؤقهكرنا خواندنين جودايين رستينه، بو نمونه:

رستهكا وهكي (تو د گري) دو واتايين جودا ددهت ب قي پهنگي:

- تو دگري. (گرين) نانكو (تو دكهي گري) (كار تينهپهه).
- تو دگري. (كرتن) نانكو (تو تاوانباران دگري) يان (تو رؤزيا دگري) (كار تينهپهه).

مژداريا قي رستا بوري ب ريكا زيدهكرنا هندهك كه رستين وهكي پهيش، گري، رسته دهيتته قهههقاندن و دهستنيشانكرنا واتايي زي نارمانجا سيمانتيكيته (اف. ار. پالمرا ١٩٨١: ٥٩).

ديسا رستهكا وهكي (بيرا ئالاني يا خرابه) يا مژداره ژبهه ههبونا پهيشا هههقبيز (بيرا) كو دو واتايين جودا دكههينيت تههه زي (بيرا ئاشي) و (هزرا مرؤقي) ه.

(كاتز و فودمر) د وى باومريدا بون كو مژداريا هندهك رستان تنى ب دياركرنا واتايين پهيشين وان دياردبيت كو دوياتيى ل سهر سيمايين سهرهكيين واتا پهيشان دكهن(منقور عبدالجليل: 2001: 98). د هه مان دهمدا(كاتز و فودمر) وهك زماننانين پيش خو ههست ب ريزكرن و پهيوهنديا پهيشان كر و گههشته وى چهندي كو واتا فهرهنگيا پهيشان ب تنى د رستيدا مه ناگههينيته واتا رستى يا دروست(جودت جرين: 1993: 86)، چونكى دهوروبهري د تيورا خودا رهدكته، واته سيمانتيك نهشيت واتا دروست يا رستين هوسا دهستنيشانبكته، بهلى واتا تهواو و دروست يا رستى ب تنى د ناستى پراگماتيكيډا دهيته شروقهكرن و دهستنيشانكرن، چونكى واتا پراگماتيكي پشتبهستنى ب دهوروبهري دكته (عبدالواحيد موشير دزمي: 2010: 153). بو نمونه رستهكا وهكى:

• نهفه ته چكر؟

هندهك جارن سيمانتيك نهشيت واتا رستين هوسا راقهبكته. د سيمانتيكيډا نهفه رستهكا پرسياريه و هيمايى رستا پرسيارى يا د گهل و پرسيارا وى كارى دكته نهوى كهسى دوى كرى، بهلى دبیت نهفه واتا و شروقهكرنه بو قى رستى يا دروست نهبيت د دهوروبهريډا، بهلكو مهبهستا ناخستنكهرى نهوه بيژيته كهسى دوى ته بوچى نهو كاره كريان ته چهوا وهكو و تويى خهلهتبوى بلا ته وهنهكريا... هتد و چهندين مهبهستين دبتر ل پشت كوتنا وى رستى ههبن. نهفه مهبهسته ههوى ب ريكا هيز و ناوازي و دهوروبهري دياردين د ناستى پراگماتيكيډا و پراگماتيكي دشيت قان ههوى مهبهستان دياربكهت.

پراگماتيكي ب تهواوكهرا سيمانتيكي دهيته دانان و نهركى روهنكرنا فورمين فرمواتا و مژدار دكهفيتها د ستويى پراگماتيكيډا (محمهدى مهوى: بهركى: 2: 2009: 246). واته پراگماتيكي واتا گونجاي بو فورمين زمانى دهستنيشانكته ((پراگماتيكي بهكارهينانى زمانه له دهوروبهري له نيو رسته

فرمواتاکاندا له سهر واتای گونجاو دموهستی، چونکه رستهیهک بوی ههیه چهند واتایهک بدات به پی دموربهه که تیایدا بهکار دیت دهگوریت)) (عهبدولواحید موشیر دزهیی: ۲۰۱۱: ۱۱). پراگماتیک ئەو نینه کو ههر تشتهکی نههیتته شروقهکرن باقیژیتته د بواری پراگماتیکیدا، بهلکو ئهرکی پراگماتیکی قهرهفاندنا مژداریا واتاییهه و دیتنا چارهسهری و دهستنیشانکرنا واتایین گونجایه .(G.Leech:1983: 15).

۱. ۴. جورین مژداریی:

مژداریا زمانی، ئاستین (فونۆلۆژی، لیكسیکی^(۱)، سینتاکسی) قهدهگريت و مژداری د قان ههرسی ئاستاندا دبیتته ئەگهري مژداریا واتایی.

۱. ۴. ۱. مژداریا فونۆلۆژی: Phonological Ambiguity

ئەق جوری مژداریی ب دیتنا (تالیب حسین)ی د زمانی کوردیدا گهلهک یا کیمه(تالیب حسین عهلی: ۱۹۹۸: ۵۰)، ئەگهري قی چهندي دزقپینیت بو هندی کو ههر پهیهکه چهوا دهیتته گوهلپون و هسا دهیتته نئیسین ژهر کو نئیسینا کوردی فونیمیه. قی چهندي بهراورد دکهت دگهل زمانی ئینگلیزی و دبیزیت د زمانی ئینگلیزیدا مژداریا فونۆلۆژی ههیه، ژهر ههبونا پهیشین ههقههنگ (Homophone)، بو نمونه: ههر دو پهیشین(sea) واتا (دمریا) و(see) واتا (دیتن) دو پهیشین ژیکجودانه واتایین وان جودانه و رینئیسینا وان ژی جودایه، بهلی خواندنا وان وهکههقهه ئانکو ههقههنگن و ئەق مژداریه ب رینئیسینی دهیتته چارهسهرکرن، ب بهروقازی قی چهندي د زمانی کوردیدا پهیهف چهوا دهیتته گوهلپون و هسا دهیتته نئیسین و پهیشین ههقههنگ د زمانی کوردیدا نین، لهوما (تالیب حسین) دبیزیت مژداریا فونۆلۆژی د زمانی کوردیدا یا کیمه ژهر نهبونا پهیشین (ههقههنگ). ئەق بۆچونه ب تنی بو فونیمین کهرتی یا دروسته، بهلی بو فونیمین نهکهرتی یا دروست نینه.

پێکهاهیا یه کین ئاخفتنی یین ههر زمانهکی سروشتی ژ دو پیکهینان پیکدهیت. پیکهینهک ژ وان ئهوه ژ فونیمین کهرتی پیکدهیت، دهمی ئەهف فونیمه ریزدین ل دویف سیستهمی ههر زمانهکی و پهیف و گری و رستان پیکدهین د ناف زنجیرا ئاخفتنیدا و دبیزنه فی پیکهینی (پیکهینی ئاخفتنی). پیکهینی دوی دبیزنی (پیکهینی نه ئاخفتنی)، ئەهف پیکهینه فونیمین نه کهرتینه و ههردهم خو ل سهر پیکهینی ئیکی د ناف زنجیرا ئاخفتنیدا د سهپینیت دهمی دهیته لیفکر. ئەهف فونیمین نه کهرتی (هیژ، ئاوازه، ئاقبر، نمرا لهزاتیا دهنگی، ترپههتد) بو دهستنیشانکرنا و اتا یه کین ئاخفتنی پهیف و گری و رستان گه لهک د گرنگن. پیکهینی ئیکی یی ئاخفتنی ب تنی شیان هه نه بهیته فهگوهازتن د ناف که ناله کیدا و د شیت وهکی خو بمینیت دهمی ئاخفتنی د گوهوژن بو نضیسینی. ههرچه نده د نضیسینیدا هندهک بنه ما هه نه وهکی خالبه ندیی کو ئەهف خالبه ندیه تا رادهکی جهی فونیمین نه کهرتی د نضیسینیدا دگریت، به لی ئەهف وهی چهندی ناگهینیت کو خالبه ندی بشیت وان هه می جوداهیین گرنگ د ئاوازه کرنا زمانی ئاخفتنیدا دیاریکهت (جون لاینز: ۱۹۸۷: ۲۷، ۲۸).

((ههر چه نده رۆنانی سینتاکسی و فرههنگی وشهکان دهوړیکی سه رهکی و راسته وخو دهگیرن له واتای رسته دا، به لام به شیکی زوری و اتا له زمانی قسه کردندا به چهند دیاردهیه کی تری زمانی به ستراون؛ به تایبه تی ئەو سیمایانه ی که رسته له زمانیکدا . له رووی فونولۆجیه وه . هه لی دهگریت؛ وهکی هیژ، ئاوازههتد)) (تالیب حسین عه لی: ۱۹۹۸: ۸۵). که رستین نه کهرتی یین ههر زمانه کی سیمایین جودا ب سهر ئاخفتنیدا د سهپینن، به لی ب ج شیوا نابنه توخمهک و ناچنه د ناف پیکهاتا نضیسینا وی زمانیدا .

دهمی ئاخفتن دهیته فهگوهازتن بو نضیسینی مژداریا فونولۆژی پتر په یادابیت، چونکی ههر په یقهک یان رستهک ژ ناف سنوری ئاخفتنی بهیته در بیی که رستین نه کهرتی د مژدارن. د نضیسینیدا هیمایین (، ، ؟ ، !) دشین نوینه ریا ئاوازا رستین پرسیار و راگه هاندن و سه رسورمانی بکه ن، به لی بو رستین دویاتی و

گومان هتد چ هیما نین نوینه‌ریا ئاوازا وان بکەت. هیمای (ە) تا راده‌کی نوینه‌ریا ناڤبری دکەت، بەلئ بو نوینه‌ریا هیزی و لەزاتیا دەنگی و تری و ئەندازەیا دەنگی د نڤیسینیدا چ هیما نین. ئەڤه هەمی دبنه ئەگەری مژداری د نڤیسینیدا و د زمانی کوردیدا زور یا بەرچاڤه، چونکی کەرستین نەکەرتی رۆلەکی بەرچاڤ د گوهورینا واتاییدا دگێرن و د نڤیسینیدا بەرزەدبن و مەبەستا نڤیسەری ب تەواوی ناگەهیتە خواندەقانی.

١.١.٤.١. هیز و مژداری:

هیز دزمانی کوردیدا فونیمه. ب جەگوهورینا هیزی واتا پەیشی و رستی دەیتە گوهورین. هیز دەیتە ئەگەری پەیدابونا مژداری و ب دەستنیشانکرنا جەوی مژداری دەیتە ڤەرەقاندن. هیز د ئاستی پەیشی و رستیدا دەردکەڤیت.

- مژداریا پەیشی ب ئەگەری هیزی:

- // -/ ئازادی! -// (سەرپهستی) ناڤه، چونکی هیزیا ل سەر برگا دوماهیکی ژ پەیشی.

- // -/ ئازادی -// (تو ئازادی) رستەیه، چونکی هیزیا ل سەر برگا ژ بەری دوماهیکی.

واته، (ئازادی) فۆرمه‌کی مژداره و پتر ژ واتایه‌کی ددهت و ب جەگوهورینا هیزی واتا وی دەیتە گوهورین.

دیسا د ناڤین کاریدا ژێ ئەڤ دیارده پەیدادبیت، ب جەگوهورینا هیزی جارەکی چەمکی ناڤی کاری دگەهینیت و جارەکی چەمکی کاری دگەهینیت.

- // -/ نڤست! -// ناڤه (ناڤی کاری)ه، هیزیا ل سەر برگا دوماهیکی ژ پەیشی.

- // -/ نڤستن -// کاره (کاره‌کی گەردانگری)ه، هیزیا ل سەر بنیاتی کاری.

دیسا (نخستن) د چه مکی کاریدا ژی یا مژداره، چونکی نیشانا ریکهفتنی (ن) یا کهسی دوی و سییی کوم ههقبیژن(وریا عومەر ئەمین: ۲۰۰۴: ۲۸۵، ۲۸۶)، ئەهه پتر د ناڤ پارچی یان رستین لیکدایدا رویددهت، چونکی بکهەر دهیته ژبیرن وهکی: (وان فراقین خوار و پاشی نخستن).

واته، فۆرمی بوری دو واتایین ژیکجودا ددهت و هیز رۆلی خو د ژیکجودا کرنا واتایین ویدا دبینیت، جارهکی وانا پهیشهکی ب تنی ددهت و جارهکی وانا کاری (رسته کا کورتکری) ددهت کو ئەم د شیین بیژین مژداریه کا مۆرفوئۆنۆسینتا کسیه ژی.

- مژداریا رستی ب ئەگهری هیزی:

- دوهی په رلهمانی کوردستانی کۆمبونه ک کر.

ئەهه رسته یا مژداره و نه یا دیاره کا هیزا رستی ل سهر کیژ په یشییه، ئەهه رسته هه می وهکی ئیک گوتن هاتیه گوتن و رسته کا ئاسایه و هه می په یشا هیزا خو ژدهستدایه و هیزا وی کههقتیه سهر په یشا دو ماهیک؟ یان هیزا وی بهرامبه ریه و ل دویف مه بهستا ناخشتنکهری هاتیه گوهورین؟ دیار نینه کیژ په یف مه بهستا ویه و ب جهگوهورینا هیزی وانا و مه بهستا ناخشتنکهری دهیته گوهورین.

- کانی پر بو.

ئەهه رسته یا مژداره و دو واتایا ددهت و مژداریا وی ژلایی دهمیقهیه و نه دیاره کا ئەهه کانیه نوکه یا پره، یان ده می بوری یا پر بو، ب جهگوهورینا هیزی ده می وی دهیته گوهورین ب فی رهنگی:

۱. ئەگه هیز کههقت سهر (بو) وانا ده می نوکه ددهت: (// . کانی

پر بو.//) ئانکو ده می نوکه کانی یا پره و پیشتر یا پر نه بو.

٢. ئەگەر هیز کەفت سەر(پر) واتا دەمی بوری ددەت: (// -//) کانێ
پار بو- (//) ئانکو دەمی بوری کانێ یا پر بو دەمی نوکە یا پر
نینه.(وریا عومەر ئەمەین: ٢٠٠٤: ٢٨٨).

دیسارستەکا وەکی(هەر چوار هاتن.) (وریا عومەر ئەمەین: ٢٠٠٤: ٢٩٦) یا مژدارە،
دو واتایین ژیکجودا ددەت ب جەگوهۆرینا هیزی. ئانکو هیزا بەرامبەری یا بەرپرسە ژ
جوداکرنا واتایین وی ب قی رەنگی:

١. ئەگەر هیز بکە قیتە سەر(هەر):

• // -// هەر چوار هاتن. -// واتا (هەمی چوار بون و هەمی
هاتن.) ددەت.

٢. ئەگەر هیز بکە قیتە سەر(چوار):

• // -// هەر چوار هاتن. -// واتا (پتر بون ژ چوارا و ب تنی چوار
هاتن.) ددەت.

٢.١.٤.١. ناڤەر و مژداری:

ناڤەر د زمانی کوردیدا دبیتە ئەگەری پەیدا بونا مژداری، ئەگەر
جەمی ناڤەری بەیتە گوهورین یان نەهیتە دانان یان ل جەمی خو نەهیتە دانان دی
بیتە ئەگەری پەیدا بونا قی دیاردی. وەکی:

• // -// گرشین بو. -// واتە (ئەقە دەقەرا گرشین بو).
(گرشین) ئیک پەیشە، ناڤی گوندەکییە نزیک باژیری
دھوکی.

• // -// گر // شین بو. // (گر) ئیک پەیشە، ناڤە. (شین) ئیک
پەیشە، تەواو کەرە بو کاری (بو) (عەبدوئسە لام نەجمەددین و شیرزاد
سەبری: ٢٠١١: ١٥١).

ئەقە نمونه دو واتایین ژیکجودا ددەت و ب دانان و نەدانان ناڤەری هەردو واتا
دەینە ژیکجودا کرن.

د ئاستی رستیدا ئەگەر دو کەرستان رۆل د کارکرنا رستهکیدا هه‌بیت، ب دانان و نه‌دانانا ناڤبرێ مژداری په‌یدادبیت(عه‌بدووه‌هاب خالد موسا: ۲۰۰۹: ۱۰۹)، ئەڤه د گریبێن ئالۆزدا په‌یدادبیت ده‌می دیارکەر یان دیارکریبێن دو یان سی گریبێن ناڤی یین ساده وه‌کهه‌ڤب و ئەڤ گریبه به‌ینه لیكدان، ئەگەر دیارکهرین وان وه‌کهه‌ڤب دی بنه ئیک و دیارکری دی هینه لیكدان ب هاریکاریا ئامرازی لیكدانی(و)، یان ئەگەر دیارکریب وان وه‌کهه‌ڤب دی بنه ئیک و دیارکەر دی هینه لیكدان، بو نمونه:

- ژنک و زه‌لامین پیر هاتن.

- دا یکا من و ته فراڤین لینا.

ئەڤ هه‌ردو رسته د مژدارن و هه‌ر ئیک ژ وان دو واتایا دده‌ت و هه‌ر ئیکی ژ وان دو خواندنین جودا هه‌نه و ب بون و نه‌بونا ناڤبرێ ئەڤ مژداریه توختر دبیت، واتایین وان رستان ئەڤه‌نه:

- ژنک و زه‌لامین پیر هاتن.

۱. // ژنک و // زه‌لامین پیر // هاتن //.

(هه‌ڤالناڤی پیر دیارکهره بو په‌یڤا زه‌لام ب تنی).

۲. // ژنک و زه‌لامین پیر // هاتن. // (هه‌ڤالناڤی پیر دیارکهره بو په‌یڤا ژنک و زه‌لام).

- دایکا من و ته فراڤین لینا.

۱. // دایکا من و // ته // فراڤین لینا //.

(په‌یڤا دایک دیارکهره بو په‌یڤا من ب تنی).

۲. // دایکا من و ته // فراڤین لینا. // (په‌یڤا دایک دیارکهره بو په‌یڤا من و ته).

١.٤.١.٣. ئاوازه و مژداری:

ئاوازی رۆلهکی گرنگی یی هه‌ی د گوهۆرینا واتا و جوړی پستیدا. ئه‌گهر ئاوازه د ئاف رسته‌کیدا نه‌هه‌یته بکاره‌ینان دی مژداری په‌یدابیت و بکاره‌ینانا وی مژداری ده‌یته فه‌ره‌فاندن. ئاوازه زیده‌تر د ئاخشتییدا دیاردبیت و د ئفیسینییدا دیارنابیت ژبه‌ر هندی مژداری زیده‌تر د ئفیسینییدا.

د سینتاکسیدا هه‌ر جوهره‌کی رستی (پراگه‌هاندن، پرسیار، سه‌رسورمان، فه‌رمان... هتد) جوهره ئاوازه‌ک یا هه‌ی و پیکهاتا ئاوازا هه‌ر رسته‌کی جو‌دایه ژ یا دی. ئاوازا هنده‌کا ژ نزمی بو بلندی و یا هنده‌کا ژ بلندی بو نزمی و یا هنده‌کی ن دی ئاوازه ل گه‌ل هینزی ده‌یت... هتد، ئانکو هه‌ر رسته‌کی ئاوازه‌کا تایه‌ت یا هه‌ی و دهربرینی ژ واتا وی یا سینتاکسی دکه‌ت. ئاوازی واتایه‌کا دی یا هه‌ی ئه‌و ژی واتا ئه‌رکیه د سه‌ر واتایین سینتاکسی یین رستاندا دیاردبن، ئه‌ف چه‌نده د رستین کاریگه‌ری (هه‌ستکرن- Exclamatory) یین کورته‌کریدا دیاره وه‌کی لارستین ده‌قی (به‌ئی، نه‌خیر، وه‌ی خودی، یا ستار.... هتد) ئه‌گه‌ر ئه‌ف لارسته ب ئاوازین جو‌دا به‌ینه گوتن دی واتایین وان یین سیمانتیکی و سینتاکسی هینه گوهۆرین د گه‌ل هه‌ر ئاوازه‌کی د ئافه‌را پرسیار و دوپاتکرنیدا.... هتد بو واتایین خو‌شی و نه‌خو‌شی کومان و نه‌رازیبون و گه‌فه.... هتد ده‌ینه گوهۆرین، ئه‌گه‌ری جو‌داهیا قان واتایا هه‌میان ب تنی ئاوازه‌یه. ئاوازه توخمی ئیکیه بو جو‌داکرنا قان واتایا، چونکی پیکهاتا ئفیسینا وان رستان نه‌هاتیه گوهۆرین و چ تشت لی زیده و کیم نه‌بویه و ب تنی تشتی هاتیه گوهۆرین ئاوازه‌یه، دبیت دگه‌ل گوهۆرینا ئاوازی هنده‌ک گوهۆرین ل سه‌ر روپی ئاخشتنکه‌ری و ئه‌ندامین له‌شی وی په‌یدابین (تمام حسان: ١٩٩٤: ٢٢٦-٢٢٨).

زمانی دو لایه‌نین هه‌ین، لایه‌ک ژ وان لایه‌نی ره‌فتارکرنییه و لایی دی لایه‌نی دهربرینییه. لایی ئیکی نیزیکی بکاره‌ینانا بابه‌تیا زمانیه و لایی دوئی نیزیکی لایه‌نی که‌سایه‌تیه ئانکو خودیه، ئه‌ف لایه‌نی که‌سایه‌تی سرۆشت و سیمایی

کارتیکرنی ب سهردا زالە. باهرا پتر یا فان تستان ب شیوی قیژیین هه لچونی و کارتیکرنی پهیدادبن و ب فی رهنگی ئاخستنکەر د شیت ب فی زمانی دمریرینی د بارۆدوخەکی و دەوروبەرەکی نەزمانیدا ئەرکی زمانی ژلایهنی رەفتارکرنی بگوهرۆیت بۆ لایهنی دمریرینی (تمام حسان: ۱۹۹۴: ۳۰۹).

نانکو ب گوهرۆینا ئاوازی هەر رستهک د شیت ب دهان واتایین جودا بدهت،

وهکی:

- نەسرینی مال پاقرۆ و بزین کر
- راسته راسته
- ئەفه چەند یا جوانه
- تو هاتی
- من تو نەدیتی
- تە پەرتوک بر

ئەف رستین ل سەری هەمی د مژدارن، هەر ئیک ژ وان دبیت چەندین واتایین جودا بدهت وهکی واتا راگه هاندنی، سەرسورمانی، یاریپیکرنی، نەرازیبونى.... هتد، ئەفه زی هەمی بگوهرۆینا ئاوازی پهیدادبن^(۲)، دیسا دبیت ئەف رسته چەندین مەبهستین جودا و فەشارتی بگههینن و هەلویست و بارى دمرۆینی ئاخستنکەری دیاریکەن. د زمانی نغیسینیدا ئەف مەبهست و هەلویسته دیار نابن، چونکی ئاوازه د نغیسینیدا یا بەرزیه ب تنی ئاوازا هەندەک رستین وهکی پرسیار و راگه هاندن و سەرسورمانی یا دیاره، واتە نەدیاره کا هەر رستهک ژ وان چ مەبهست ل پشت هەیه و هەلویستی ئاخستنکەری چهوایه، بۆ نمونه:

←
• // . ته پەرتوك بر. //

↙
• // . ته پەرتوك بر. //

↖
• // . ته پەرتوك بر. //

دیسا گەلەك نمونه د زمانی كوردیدا بین هەین نەبونا پتر ژ
كەرستەکی نەكەرتی مژداریی پەیدا دكەن، بۆ نمونه:
رستا (نەكە ی دی ته كوژم) (وریا عومەر ئەمین: ۲۰۰۴: ۲۹۰) یا مژدارە دو واتایی
بەر و قاژی ئێك دەدت. هیز و ناڤبر و ئاوازه فان هەردو واتایا ژێكجودا دكەت، ئەو واتا
ژی ئەقەنە:

۱. ئەگەر بکە ی دی ته كوژم. (واته دقیت تو وی کاری نەكە ی).

بۆ قی مەبەستی برگا ئێکی یا (نەكە ی) دەیتە كورتكرن و هیز دكە قیتە
سەر برگا دو ی و ژ نشكە كێقە دەیتە گوتن ب ئاوازه كا بلند و ناڤبرەك
پشتی (نەكە ی) پەیدا دبیت، پاشی ئاوازه ل سەر پەیشا (دی ته كوژم) بلند دبیت و
پاشی نزم دبیتە قە.

↙ ↖
• // - نه كە ی // دی ته كوژم. - //

۲. ئەگەر نەكە ی دی ته كوژم. (واته دقیت تو وی کاری بکە ی).

بۆ قی مەبەستی ناڤبر پشتی (نەكە ی) نینه، برگا ئێکی ژ (نەكە ی) هیز
دكە قیتە سەر و برگا دو ی ژ (نەكە ی) نزمبونهك پیقە دیاره و ئاوازه ل سەر برگا
دوماهیک ی ژ (دی ته كوژم) نزم دبیت .

↙ ↖
• // - نه كە ی // دی ته كوژم. - //

(هۆی ئەم لیلیه ئەوهیه. ئەم رستهیه دوو بنجی ههیه. جاری وهک رستهییکی(نهی) داخواری و جاری وهک رستهییکی(مهرجی). به پینی یاساییکی گوێزانهوه ئامرازی (ئهگهر) لی لاپراوه)) (وریا عومهر ئەمین: ۲۰۰۴: ۲۹۹).

واته کهرستین نه کهرتی دبنه ئەگهری پهیدا بونا مژداریا واتایی و ئەف مژداریه مژداریه کا سیمانتیکی پراگماتیکیه، چونکی ب ریکا فان کهرستین نه کهرتی ئاخشتنکه ر دشیته دمر برینی ژ مه بهستین خو یین تابهت بکهت و ل ناخ و اتایی سیمانتیکی رستان واتا پراگماتیکی دیاریکهت.

۲.۴.۱. مژداریا لیکسیکی: Lexical Ambiguity

قی جورێ په یوهندی ب په ییشی و واتایی ویشه ههیه، مژداریا لیکسیکی ئەوه رستهک پتر ژ واتایه کی، بدهت ئەفه ژێ ژ نهجامی هه بونا په ییشین پتر ژ واتایه کی بدن د وان رستاندا په یادادیت (Fromkin, V & Rodman, R & Hayms, N: 586:2002). ئەف مژداریه ب ئەگهری شروقه کرنین ریزمانیین رستی پهیدا نابیت، به لکو ژ نهجامی به رفرهه بونا بوارین واتای یین په ییشا فرههنگی پهیدا دبیت (۲۰۰۳: ۲۲ Crystal, D).

په ییشین فرهواتا و هه قبیژ و هابیونیم و پۆلین په ییشی (کهرستین . لیکسیمین) فرههنگینه و دبنه ئەگهری مژداریا لیکسیکی و ئاخشتنکه ر دشیته بو چهنین مه بهستین جودا بکار بهینیت و ئەف جودا هیه دبیته ئەگهری پهیدا بونا مژداریی.

۱.۲.۴.۱. جورین مژداریا لیکسیکی:

زمانشان (سو) دبیت مژداریا لیکسیکی دبیته دو جور (Sue, S.P:1994):

۱. مژداریا لیکسیکیا پۆلی.

۲. مژداریا لیکسیکیا تهواو.

١.١.٢.٤.١. مژداريا ليكسيكيا پولي:

ئهف جورى مژداريا ليكسيكى بولين ناخستن: ناڤ، ههڤالناڤ، ههڤالكار، كارى قهڤدگريت(سهلام ناوخوش و نهريمان خوشناو: ٢٠١٠: ٢٢٨). د شيانا هندهك پهيئاندا ههيه پولين خو بگوهورن و پتر ژ پولهكا ناخستن قهگرن ل دويش جه و ريزبون و هاتنا وان د رستيدا. د زمانى كورديدا باهراپتر ئهف ديارده د وان پهيئاندا دياردبيت ئهوين د بنهرتدا ژ پولا ههڤالناڤى وهكى (نازدار، زيرهك، شرين، نازاد، هشير، باش...هتد) ئهف پهيشه د رستهكيدا دشين بين ناڤ و د رستهك ديدا دشين بين ههڤالناڤ يان ههڤالكار يان تهواوكهري كارى يان پشكهك ژ كارى، بو نمونه: پهيشا (زيرهك) د ههر رستهكيدا دكهڤيته دبن پولهكا ناخستنيقه.

- زيرهك كورى ئهحمهديه. (پ.ناڤه)
 - قوتابين زيرهك دهينه خهلاتكرن. (پ. ههڤالناڤه)
 - ئهحمه د ب زيرهكى دهرجو. (پ.ههڤالكاره)
 - ئهحمه د زيرهك بو. (تهواوكهه)
- ئيك پهيف دشيئ د سنورى ئيك رستيدا دو سى جاران بهيت و چهند پولهكا پيڤه بگههينيت وهك:

- شرين ناخستين شرين ب شريني ديئيت. (پ. ناڤه، پ. ههڤالناڤه، پ. ههڤالكاره)
- نازدار ب نازدارى رهمتارى دگهل ههڤالين خو دكهت. (پ. ناڤه، پ. ههڤالكاره)

هندهك ژ وان پهيئان دهمى پولا وان دهيته گوهورين و اتا وان زى دهيته گوهورين، بو نمونه:

- چاقين شين جوانن. (پ.ههڤالناڤه و واتا وى رهنكى شينه).
- گيا شينبو. (پ. كاره و واتا وى چيبونه).

هندەك پەيشین دی وهکی (کوردستان، دنیا، جیهان، ..هتد) گوهورینهکا بنهرتی د پولا واندا روینادەت، ئانکو ناف نابیته ههفائناف و ههفائکار، ههفائناف نابیته ههفائکار، به لکو گوهورین د سنوری پولا وان ب خودا رویدەت، وهکی ناف گشتی ببیته ناف تابیته یان هه ناف تابیته وهکی خو تابیته بکاربهیت، به لی بو تشتهکی دی، بو نمونه:

• ئەم دی جیهانی بچوک کهین. (سهلام ناوخوش و نه‌ریمان خوشناو: ۲۰۱۰: ۲۲۵).

• دنیا یا مه‌زنه.

• کوردستان جوا نه.

د فان رستاندا پەيشین (جیهان، دنیا، کوردستان) د مژدارن، جارهکی(دنیا، جیهان) و اتا هه می دنیا یی دهن و جارهکی و اتا ناف کچکی دهن. (کوردستان) جارهکی ب و اتا ناف باژیری کوردان دهیت و جارهکی ب و اتا ناف کچکی دهیت.

۲.۱.۲.۴.۱. مژداریا لیکسیکیا ته‌واو:

ئەف جوره ژ جورین دی یین مژداری جودایه، ئەفە ژ ئەنجامی پەيشین فەرهنگی پەیدادبیت، پەيوەندی ب پەيشی و اتا ویفە ههیه. مژداریا لیکسیکی ئەوه پەيشەک د زمانیدا پتر ژ واتایهکی بدەت (Akmajian, A:2001:581). پەيوەندیین واتای فرمواتا و هه‌فبیژی و هاپیونیم و پەيوەندی بهش و گشت دبنه ئەگه‌ری پەیدابونا فی مژداری، چونکی پەيشین فرمواتا و هه‌فبیژ و هاپیونیم پەيشین فەرهنگینه.

((ئەم جوره لیلیه هه‌م پەيوەسته به واتاسازیه‌وه، هه‌م پەيوەسته به‌جوارچیوهی به‌کارهینانی وشه‌که‌وه، کهه وایی ئەم لیلیه لیلیه‌کی سیمانتیکی پراگماتیکیه)) (سهلام ناوخوش و نه‌ریمان خوشناو: ۲۰۱۰: ۲۲۹).

ئەف جوره بهرهبه لاقتر و بهرهبه هتره ژ جورين دى يين مژداري، چونكى د شيانين ئاخشتنكه ريدايه همر بهيشه كا وى بقيت بو چەندين واتا و مەبهستين جودا بكاربهينيت. قه كولينين نوكه د وى باومریدانه كو پهيشى د فەرهبه نگیدا واتايه كا گشتيا بهرهبه لاق ههيه، ده می دهیته بكارهينان ل وى ده می واتا وى دهیته دهستنيشانكرن.

١.٤.٢.٢. فرمواتا: polysemy

فرمواتا بهرامبهر زاراقى (Polysemy) بكاردهيت، ئەف زاراقه د بنهردتا زاراقه كى يونانيه ژ پهيشا (Poly) ئانكو (كه له ك- فره) و پهيشا (Semy) ئانكو (واتا) بيكهاتيه و ههردو پهيش بيكه و واتا فرمواتايى (Polysemy) دگههينيت (ستيشن اولان: ١٩٨٦: ١٣٤). فرمواتا زاراقه كه د شروقه كرين سيمانتيكيديا بو وان پهيشين فەرهبه نگی ئەوين پتر ژ واتايه كى دگههين دهیته بكارهينان.

فرمواتا ئەوه فورمه كى زمانى چەندين واتا ههبن (Crystal, D: 2003: 359)، ئەو فورم بريتيه ژ دانهبه كا توماركریا د ناف فەرهبه نگیدا كو چەندين واتا ههبن. ئيك ژ تايبه تيين زمانى مروغان ئەوه د شيانا پهيشيدايه دهربرينى ژ چەندين واتايين جودا بكهت (ستيشن اولان: ١٩٨٦: ١٣٤)، ب مەرجه كى دقيت ئەو واتايين جودايين پهيشا فرمواتا ژ ئيك نهژاد بن و د بنهردتا نزيكى ئيكبن و فرمواتا ئەدگارە كا تايه تا پهيشين د ناف فەرهبه نگیدايه، واتايين وى يين جودا هه می ل بن ئيك پهيشا فەرهبه نگی ريزدين (اف. اربا. لمر: ١٩٨١: ١١٨). واتايين وان دهينه ژماره كرن و دبن ئيك دەرورنقه كوم دبن. بو نمونه:

• ههيش: ١. ههيشا ل ئاسمانى

٢. ههيشين سالى

• ژن: ١. ئافرهت

٢. ههقرين

• رۆژ: ۱. حەتاف

• ۰۲. رۆژ(نهار)

• ۰۳. رۆژین حەفتی

• تیژ: ۱. کیرکا تیژ(حاد)

• ۰۲. بیبەرا تیژ(حار)

• ۰۳. دەنگی تیژ(زرا ڤا)

بکارهینانا زۆریا پەییڤی دبیته ئەگەری پەیدا بونا فرمواتایی ((تا وشەیهک
بلاوتربیته له زمانیکدا، تا زۆرتەر بەکاربیته، واتای زیاتر دەبیته)) (محەمەد مەعروف
فەتاح ۲۰۱۱: ۱۷۴)، ((بەکارهینانی زۆری وشەکان بەتەنها نابیتە هوی زۆربوونی
واتاکە، بەلکۆ لەبنەرەتدا نیشانه واتاییهکانی وشە له بارن بۆ ئەوهی وشەکه
پەیهوهندیی واتایی زۆربیت و بە گەلیک واتاوه ببینریتەوه)) (محەمەد مەحوی بەرک: ۱
۲۰۰۹: ۱۰۸)

د شیانا زمانیدایه دەرپینی ژ فرە هزریی بکەت و گەلەك هزرا داریژیت ب
هاریکاریا وی ریکا دروست و بی کیموکاسی ئەوا پەیشان بەرهه‌ڤدکەت و
بەخشدکەت کو ب چەندین ئەرکین جودا رابن، ب قی ریکی پەیف جورە
گونجانه‌کی و خو بەخشکره‌کی و مردگرن و بەرهه‌ڤدبن بۆ بکارهینانین نوی
بیی کو واتایین خو یین کەڤن ژ دەستبەن، بەلی ئەو زیانا ب قان پەیشان
دکەڤیت بەرامبەری قی خو بەخشکرنی ئەوه د کەڤنه د مەترسیا مژداریییدا(ستیڤن
اولمان: ۱۹۸۶: ۱۳۵). پەیفین جودا واتایین جودا هەنە و ئیک پەیف ب تنی ژی دشیته
چەندین واتایین جودا ب خوڤه بگریته، بۆ نمونە: واتایین پەیف (مال):

• مال هاتن دەڤه هوه. (کەسین مالی)

• هوین هاتنه مالی. (خانی)

• ئەڤه خوڤان مال و حاله. (خیزان و زارۆک)

• ته گەلەك مالی یی هە. (پاره)

١.٤.٢.٣. فرمواتا ب دورپکا پهیدا دبیت و واتایین خویین جودا و مردگریت:

١. ژئه نجامی گهلهک دوباره کرنا پهیشی د بارؤدوخ و دموروبه رین جودادا پهیدادبیت و د فان باراندا بکارهینانا پهیشی دیاردکته کا کیژ وانا مه بهسته و دمورپینی ژ کیژ واتایی دکته، بؤ نمونه:

• جوتیاری قهلهم کرین. (چه قین داری)

• قوتابی قهلهم کرین. (پینوس)

٢. ب ئه گهری خواستنی، خواستن ئه وه واتایه کا نوی دانیه سهر واتایه کا کهفن ب رپکا ئه وی په یوندا راسته وخو ئه وا د ناقبهرا وان ههر دو واتاندا هه ی و بؤ قی خواستنی ئاخشتکهر تاییه تی و سیمایین هه قپشک د ناقبهرا ههر دو واتاندا و مردگریت و ئاخشتکهر پی ئاگه هه ده می ژ وانا کهفن به رهق وانا نوی دجیت، وانا کهفن دگهل وانا نوی به ردهوام دبیت، بؤ نمونه پهیشا (پی) ناقی ئه ندامه کی لهشی مرؤقیه و پی هاتیه خواستن بؤ ناقکرنا پشکین چهن دین ئامیرا ژ بهر کو سیمایه کی هه قپشک د ناقبهرا وان پشکان و پی مرؤقیدا پی هه ی (ستیشن اولمان: ١٩٨٦: ١٣٦) وه کی:

• پی کورسیکی، پی تهختی، پی میزی.

((پاش دروستبوونی که رهسته ی فرمواتا (وشه و دهسته واژه) له بهکارهیناندا دهنه ئیکسیمی سه ره خو و ده چنه ناو فرهه نگه وه)) (محهمه د مه حوی بهرکی ١: ٢٠٠٩: ١٢١).

ئهو فرمواتا ب پهیشقه دیار، ب تنی واتایه ک ژ وان گریدایه، گریدانه کا حهرفی ب پهیشقه. ئهو وانا دبیته وانا راسته وخو یا پهیشی. هه می واتایین دی گریدای نین ب پهیشقه، به لکو گریداینه ب وانا راسته وخو یا پهیشقه، هوسا هه می وانا نه ئیکسانن ژ لایی گریدان و په یوه نندا وان ب پهیشقه، واتایه ک ب شیوه کی راسته وخو ب پهیشقه گریدایه و ئهو وانا دبیته وانا بنه رتیا پهیشی و

واتایین دی ب شیوهکی نهراستهوخو ب پهقیشه دهینه گریدان. ل دویف قی دیتنی
ئهف جورى مزداریى ژ نهجامی بکارهینانی پهیدادبیت نهکو ژ نهگهر و نهجامی
دیاردین زمانی پهیدادبیت (حافظ علیوی: ۲۰۱۱: ۲۰۹: ۲۱۰).

فرمواتا پهقیشه کا فرههنگیه و دشیت دو واتایین جودا یان پتر بدهت و ئهف
واتایین جودا نزیکى ئیکن. د شیانیین ئاخستنکه ریداپه چهند پهقیشه کین کیم بو
چهندين واتا و مهبهستیین جودا بکارهینیت کو ئهفه ئابوریکنه د زمانیدا و ئیکه ژ
تایهتییین زمانی مروقان. ئهفه وى فالاهیا د فرههنگاندا هه ی پردکته و ئهگهر
ئهف دیارده نهبا، دقیا بو ههر تشتهکی نوی هاتبا دروستکرن و بو ههر واتایهکی
پهقیشهک ههبا و ئهفه دا بیته بارگرانیهک بو زمانی و بکارهینهترین زمانی و دا
هه ئئاوسان د زمانیدا پهیدابیت.

۱. ۴. ۲. ۴. ههقبیژی: Homonymy

ههقبیژی بهرامبه زاراقی (Homonymy) دهیته بکارهینان، پهقیشهکا
یونانیه ژ پهیقا (Homo) (ههمان، ههف) و پهیقا (Onoma) (بیژ- لیفکرن)
پیکدهیت، پاشی د زمانی ئینگلیزیدا گوهورین ب سهردا هات، ههتا
بویه (Homonymy) (ستیفن اولمان: ۱۹۸۶: ۱۳۴).

ههقبیژی ((ئهو وشانه یان فۆرمانه، به لاگر کرى و رستهیشهوه،
دهگریتهوه، که له دهربرین و نوسیندا وهکیهکن بهلام واتایان جیاوازه)) (محهمه
مهحوی بهرک: ۲۰۰۹: ۱۰۲)، ئهو پهقیشه دبنه ههقبیژ ئهوین ژ دو نهزادین ژیکجودا و چ
پهیهندی پیکفه نهبن. د فرههنگیدا سهردهریی د گهل پهقیین ههقبیژ دکهن
وهکی پهقیین سهربهخو، واته ههر پهقیشهکا ههقبیژ دگهل واتا وى د فرههنگیدا
دیاردکهن (اف.ار.پالم: ۱۹۸۱: ۱۱۸)، پهیقا ههقبیژ دهیته ژمارهکرن، ههر پهقیشهکا
ههقبیژ د فرههنگیدا دمووازا خو ههیه. فرمواتای خهسلتهکا تایهتیا پهقیین
فرههنگیه، بهلی ههقبیژی نهخهسلتهکه ژ خهسلتهین تایهتییین فرههنگی، بهلکو
پهیهندیهکا موکمه د ناقبهرا دو پهقیین فرههنگیدا یان پتر (جون لاینز: ۱۹۸۷: ۴۸).
واته ههقبیژی ئهوه دو فۆرمین زمانی یان پتر ههمان فۆرم یان ههمان فۆرم و دهربرین
ههبیت و د واتاییدا جودابن.

١.٤.٢.٥. جۆرین ههقبیژی:

١. ههقبیژیا تهواو(Homonymy): ئهه پهبش ئهوین د نخبسین و

گوهلبونیدا وهکههف و د واتاییدا ژیکجودا، بۆ نمونه:

- سیرا: تشتهک ب خوی
- سیر٢: سیر(ثوم)

٢. ههفتیب(Homograph): ئهه پهبش ئهوین د نخبسینیدا وهکههف و د

گوهلبونیدا جودا و واتا وان ژیکجودایه، بۆ نمونه:

- قازی١: دادومر
- قازی٢: تو قازی

٣. ههقههنگ(Homophone): ئهه پهبش ئهوین د گوهلبونیدا وهکههف و

د نخبسینیدا جودا و واتا وان ژیکجودایه و ئهه جوره د زمانی کوردیدا نینه(محهمهه معروف:٢٠١١: ١٧٤)، چونکی زمانی کوردی زمانهکی فۆنیمیه جهوا دهیته خواندن

وهسا دهیته نخبسین، بۆ نمونه:

- see١: دیتن.
- Sea2: دهریا.

(محهمهه دی مهحوی) دبیژیت فان پهرتووکین دوماهیکی هندهه کهرسته

بیین دیتین وهکی (سهروچاق، ئیگرتن، دهستگرتن....هتد) نیمچه ههقبیژن یان

ههقبیژین نهتهواون و د ناقبهرا دو ئاستین زمانیدانه و ههر جوته کهرستهکی ژوان

د ناق خۆدا نخبسین و دهربرینا (هیز و ئاواز و ناقبر) جودا ههیه(محهمهه مهحوی

بهرگی ١:٢٠٠٩: ١٠٦-١٠٧). بۆ نمونه:

- دهستگرتن ١: هاریکاریکرن
- دهست گرتن ٢: دهستین ئیکودو گرتن

- ئیکگرتن ۱:۱ اتحاد
- ئیک گرتن ۲: وان ئیک گرتن
- سهروچاڤ ۱: روی (وجه)
- سهرو چاڤ ۲: سهرو و پاشی چاڤ

ئەڤ دیاردا هەقبیژی ناهیتە هژمارتن ب پشکهکا گرنگ ژ زمانی و ب هیچ شیوهکی پیدای نینه هەبیت، چونکی زمانی بی هیژدکەت و ژ چالاکیا زمانی کیم دکەت و ئەرکهکی زۆر دئیخیتە سهرو ستوی و وان کەسان ئەوین خو فیری زمانان دکەن، چونکی فۆرمەکه پتر ژ واتایهکا جودا ددەت، لەوما دبیتە ئەگەری پەیدابونا مژداری. ئاخشتنکەر دشیت مضای ژ فی دیاردی ببینت بو ترانهکرنی ب واتایین جودایین پەیشی (محەمەد مەعروف: ۲۰۱۱: ۱۷۵) و مضای ژی دبینت بو دروستکرنا مژداریهکا ب مەبەست و بەرزەکرنا واتا مەبەستدار ل دەڤ گوهرداری.

ئەڤ دیاردا هەقبیژی ئەرکهکی زۆر دئیخیتە سهرو ملین ئاخشتنکەری و گوهرداری بو تیگەهشتنی. ئەڤ دیارده د زمانی ئینگلیزی و فرەنسیدا زۆر یا بەرچاڤە، ئەڤ زمانە د بەرههەن بو پەیدابونا فی دیاردی، چونکی ریژەکا زۆر ژ پەیشین فان زمانان پەیشین کورت و ئیک برگەینە، بەلی زمانی کوردی زمانەکی داریژتیه و پیکهاتا مۆرفۆلۆژی و سینتاکسی تیکەلی ئیکودو دبن و ژمارا پەیشین ناویته (داریژتی و لیکدای) زۆرتر دبن و پەیشین ئیک برگەیی کیم دبن، لەوما هەقبیژی د زمانی کوردیدا کیم دبیت. ئەو پەرتووکی ل سهرو زمانی کوردی و داریژتیا وی و مۆرفیمین بەند یین هەمه چەشن د ئاستین جودادا هاتینهکرن، بەروقازی هندی دگەهینن کو تیگەهشتنا زمانی کوردی ب ساناهی بیت و ئەرکهکی زۆر پی ئەڤیت بو تیگەهشتنی، بەلکو بو فیریون و تیگەهشتنا زمانی کوردی ژ لای کەسین بیانیه ئەرکهکی زۆرتر دکەڤیتە سهرو ملین وان و هەبونا فی ریژا زۆر ژ پەیشین داریژتی و لیکدای دبیتە ئەگەری پەیدابونا ئالوژی و مژداری (محەمەد مەحوی بەرگی ۱: ۲۰۰۹: ۱۰۳). دیسا د زمانی کوردیدا هەبونا دیالیکتا دبیتە ریکخۆشکەر بو پەیدابونا هەقبیژی و مژداری.

نمونه بۆ هه قبیژی:

- شیر ۱: شیرئ قه خوارنئ
- شیر ۲: شمشیر
- گوری ۱: مرۆقه کئ پیس (قریژی)
- گوری ۲: ۱. گوریا ئاگر
- ۲. زاده کئ گوریه (گهرمه)
- گپ ۱: تشته کئ زفر بیت.
- گپ ۲: مرۆقه کئ ب هرس و هه ماس بیت.
- گپ ۳: جوهر ئیشه کا پیستیه (حساسی).

هه قبیژن

فرمواتانه

- خال ۱: برای دهیکئ
- خال ۲: ۱. نوقته (.)
- ۲. نیشانال سه روی

هه قبیژن

فرمواتانه

۶.۲.۴.۱. هایپونیم: Hyponym

هایپونیم گرنگترین په یوندا سیمانتیکیه، ئەو په یوهندیه په یه شه کا (تایهت. ژیرخان- هایپونیم) ب په یه شه کا (گشتی- سه رخان) قه گریددهت و په یه یه تاییهت د ناف خودا دبنه (کوهاییونیم) ین ئیک (عه بدوللا عهزیز محهمه: ۲۰۰۵: ۱۴)، بۆ نمونه:

- په یه یه تاییهت (هه سرین، یاسه مین، نیرگز، شه ویو... هتد) هایپونیمین په یه (قه گر- گشتی) (گول)ن.

- په‌یښین تایبەت (بلبل، تاوس، سه‌قر...هتد) هایپۆنیمین په‌یښا گشتی (بائنده) نه.

((که‌واته زاراوه‌ی هایپۆنیمی واته گرتنه‌وه په‌یوه‌سته به په‌یوه‌ندی واتای به‌شی دیاریکراو له ناو واتای گشتی دا)) (کلود جیرمان و ریمون لوبلان: ۲۰۰۶: ۵۰)، واته هایپۆنیم هه‌بونا واتا په‌یښه‌کییه د ناڤ واتا په‌یښه‌کا دیدا.

- وی بلبکه‌ک کړی = وی بائنده‌ک کړی.

په‌یوه‌ندی ژ په‌یښا تایبەت بو په‌یښا گشتی هه‌ڤواتایه، چۆنکی په‌یښا گشتی د‌شیت جهی په‌یښا تایبەتی بگريت.

- وی بائنده‌ک کړی ≠ وی بلبکه‌ک کړی.

په‌یوه‌ندی ژ په‌یښا گشتی بو په‌یښا تایبەتی مژداره، چۆنکی په‌یښا گشتی گه‌له‌ک جورین دی یین هه‌ین، دبیت وی (تاوس، که‌و، باز...هتد) ک‌ریبیت، ب‌قی ره‌نگی رستا (وی بائنده‌ک کړی) یا مژداره، ژبه‌ر په‌یښا گشتی (بائنده) دیار نینه‌کا وی کیش بائنده‌ک کړی.

۷.۲.۴.۱. په‌یوه‌ندی به‌ش و گشت: Part-Whole Relation

ئه‌و په‌یوه‌ندیه ئه‌وا د ناڤه‌را دو په‌یښاندا هه‌ی کو په‌یښه‌ک ب تنی پشکه‌ک بیت ژ په‌یښا دی نه جوره‌ک بیت ژئی. بو نمونه: (تبل) پشکه‌ک ژ (دهستی) و (دهست) پشکه‌ک ژ (له‌شی مرۆقی). پشکه‌ک ژ به‌ش و گشت جوره مژداریه‌کی دروستدکه‌ن، بو نمونه: هه‌ر ئیک ژ په‌یښین دهست و پی د زمانی کوردیدا قان پشکان ب خوڤه دگرن ب‌قی ره‌نگی:

- دهست: دهست

: باسک

: زه‌ند

• پی: پی

: باق (لاق)

: رهن (یوسف شریف: ۲۰۰۴: ۱۷۰.۱۶۹).

بۆ نمونه:

• دەستی ئەحمەدی شکەست. یان • پی ئەحمەدی شکەست.

ئەف هەردو رستین بوری د مژدارن و دیارنینه کا کیژ پشک ژ دەست یان ژ پی ئەحمەدی شکەستیە، چونکی هەر ئیک ژ دەستی و پی د زمانی کوردیدا چەند پشکەک هەنە.

۱. ۴. ۳. مژداریا سینتاکسی: Syntax Ambiguity

مژداریا سینتاکسی ئەو رستەک یان گریهک پتر ژ واتایەکی بەت، ((ئەم جورە تەمومزەییە کاتی پەیدادەبی، کە رستەییەک یان فریزیەک، زیاتر لە واتاییکی هەبی)) (صباح رهشید: ۲۰۰۰: ۳۳)، ((ئەم جورە لیلییه پەیوەست نییه بە هاوبیژی و فرمواتایی وشەو، بە لکو پەیوەستە بەو هی کە گریهک یا خود رستەیهک زیاتر لە خۆبندنەو هیەک یا خود راقە کردنیک، کە بە هوی پیوەندی رەگەزەکانی رستەکەو پەیدا دەبی. لە خۆبگریت)) (سەلام ناوخوش و نەریمان خوشناو: ۲۰۱۰: ۲۲۳) و ئەگەری پەیدابونا مژداریا سینتاکسی قەدگەریت بۆ ((هەبوونی دوو پەیوەندی جیا لە نیوان بەشەکانی رستە لە بنجدا - Deep Structure و دەرئەکەوتنی ئەم جیاوازییه لە سیمادا Surface Structur)) (وریا عومەر ئەمین: ۲۰۰۴: ۲۹۷)، بۆ نمونه:

• کچ و کورپن زیرەک پشکداریی د قیستەقائیدا دکەن.

• قیانا دایک و بابا یا فەرە.

ئەف رستین بوری د مژدارن، چونکی هەر ئیک ژ وان دو واتاین جودا و دو

خواندنین جودا هەنە، ب قی رهنگی:

خواندنن رستا ئیکى:

۱. (کچ) و (کورپن زیرهك) پشكداریی د قیسته قالییدا دکهن.

۲. (کچ و کورپن زیرهك) پشكداریی د قیسته قالییدا دکهن.

خواندنن رستا دوی: ۱. قیانا مه بو دایک و بابا یا فه ره.

۲. قیانا دایک و بابا بو مه یا فه ره.

مژداریا قان رستان فه دکهریت بو وه کهه قیا وان د رویی سه ره فه دا (سیما) و جوداهیا وان د رویی ژناقدا (بنیات - بنج). ل دویف ریزمانا به ره مههینان و فه گوهارتنى ههر رستهك ژ وان دو پیکهات یین ههین و ب چه ندين یاسایین فه گوهارتنى ههر دو پیکهات یین بوینه ئیک .

مژداریا سینتاکسی (ریزمانی) دبیته نه گهری پهیدا بونا مژداریا واتایی و نهوی چه ندی رادگههینیت و دیاردکته کو نابیت هه ردهم بنیات و سیمایی رستی وه کهه قبن، مژداریا واتایی ب خو ئه وه دو واتا دو بنج بو ئیک سیمای هه بن، نه ف دیارده د ریزمانا (چومسکی) دا وه سا هاتیه دیارکرن کو رستین مژدار ژمارا رویین وان یین ژ ناقدا پترن ژ ژمارا رویین وان یین ژ سه ره فه و ریزمانا بونیادگهری نه شیا قی جورى مژداریی چاره سه ریکته .

۱.۳.۴.۱. جورین مژداریا سینتاکسی:

۱.۱.۳.۴.۱. مژداریا پیکهاتهیا گری: Phrase Structural Ambiguity

ریزمانا (چومسکی) یا ساللا (۱۹۵۷) یا به ره مههینان (Generative Grammar) شیا مژداریا پیکهاتهیا گری چاره سه ریکته، چونکی د قی ریزمانیدا (چومسکی) هه ولدا وه سفا پیکهاتا رستی بکته و یاسایین گشتی یین رستی: یاسایین فه ره نهنگی، یاسایین دارژتنا گرییان ده ستینشان بکته و ب دیارکرن وان

ياسا و شروڤه كرن و وهسفا پيڤهاتا وان شيا مژداريا پيڤهاتهيا گري چاره سه ريگهت،
بو نمونه:

- سيڤ و هنارين مز بگه.
- ئيشان و ئاقانا خوشكا من دهرچون.
- داياكا من و نازداري جلك شوشتن.

ههر رستهك ژ فان يان گرييين وان د مژدارن و دو خواندن هه نه و ب ريكا
پيڤهاتا گري (Phrase Structure) نهو خواندن دهينه دياركرن (تاليب حسين عهلي:
. (١٩٩٨: ٦٦).

- پيڤهاتين گري يين رستا ئيكي: ١. (سيڤ) و (هنارين مز) بگه.
- ٢. (سيڤ و هنارين مز) بگه.

واته جارهكي دياركهري (مز) دهستدهت بو (هنار) ي ب تني و جارهكي
دهستدهت بو (سيڤ) و (هنار) ي.

- پيڤهاتين گري يين رستا دوي: ١. (ئيشان) و (ئاقانا خوشكا من) دهرچون.
- ٢. (ئيشان و ئاقانا خوشكا من) دهرچون.

- پيڤهاتين گري يين رستا سيني: ١. (داياكا من) و (نازداري) جلك
شوشتن.

- ٢. (داياكا من و نازداري) جلك شوشتن.

١.٤.٣.١.٢. مژداريا فهگۆهازتنی و رستین کورتکری:

ریزمانا (چومسکی) یا بهرهمهینانی نهشیا ههمی جورین مژداریی چارهسهریکهت، لهوما (چومسکی) سالا (١٩٦٥) لیزقرفینهک د ریزمانا خودا کر ژیهر کو گهلهک رستهیین ههین وهکی (سهرهدانا مرووقین مه یا خوشه) دو واتایین جودا ب خوڤه دگريت ئهو واتا ژی ئهڤه نه:

- سهرهدانا مرووقین مه بو مه یا خوشه.
- سهرهدانا مه بو مرووقین مه یا خوشه.

ههرچهنده چ جوداهی د رویی سهرقهیی رستیدا نین و بیی دهووبهیری واتا وی دیارنا بیت و ئهم نزانین کیژ واتا مه بهسته (نايف خرما: ١٩٧٨: ٩٥). ژیهر هه بونا رستین هوسا (چومسکی) دژی هندی راوهستا کو ب تنی پهرتووکی ل رویی سهرقه یی زمانی بکهت، چونکی رویی سهرقه یی زمانی ههردهم مه ناگههینیته واتا دروست، دبیت مه خهلهت تیبگههینیت (نايف خرما: ١٩٧٨: ٩٤)، ژیهرهندی (چومسکی) سالا (١٩٦٥) ئامازه ب هندی کر کو زمانی ئاستهکی ژناڤدا (Deep Structure) یی هه ی و د قی ئاستیدا رستین بکهر دیار و بکهر نه دیار پیکشه دهینه گریدان (اف.ار.پالم: ١٩٨١: ١٣٩)، بو نمونه:

- پهیمانی چیروک نشیسی
- چیروک هاته نشیسی ب دهستی پهیمانی.

فۆرم ٢

فۆرم ١

پهیمانی چیروک نشیسی. واتا ١

جوداهیا ئان ههر دو رستان ب تنی د ریزبونا پهیشاندایه د رویی سهرقه دایه، بهئی رویی ژ ناڤدا یی ههر دو رستان وهکهشن و ئهڤ چهنده بو ئامادهبون و ئاماده نه بونا کهرستهکی دزقريت.

هندەك رسته یێن ههین بهروفاژی رستا بوری، رویی ژسهرقه یی ههر دو رستان وهككهفه، بهئی رویی ژناقدا یی ههر دو رستان جودایه، بۆ نمونه:

- خوشكا نهسرینی مهزنه.(نیهاد + تهواوكهه+ كار)
- نهسرین خوشكا مهزنه.(نیهاد + تهواوكهه+ كار)

فۆرم ١

واتا ٢

واتا ١

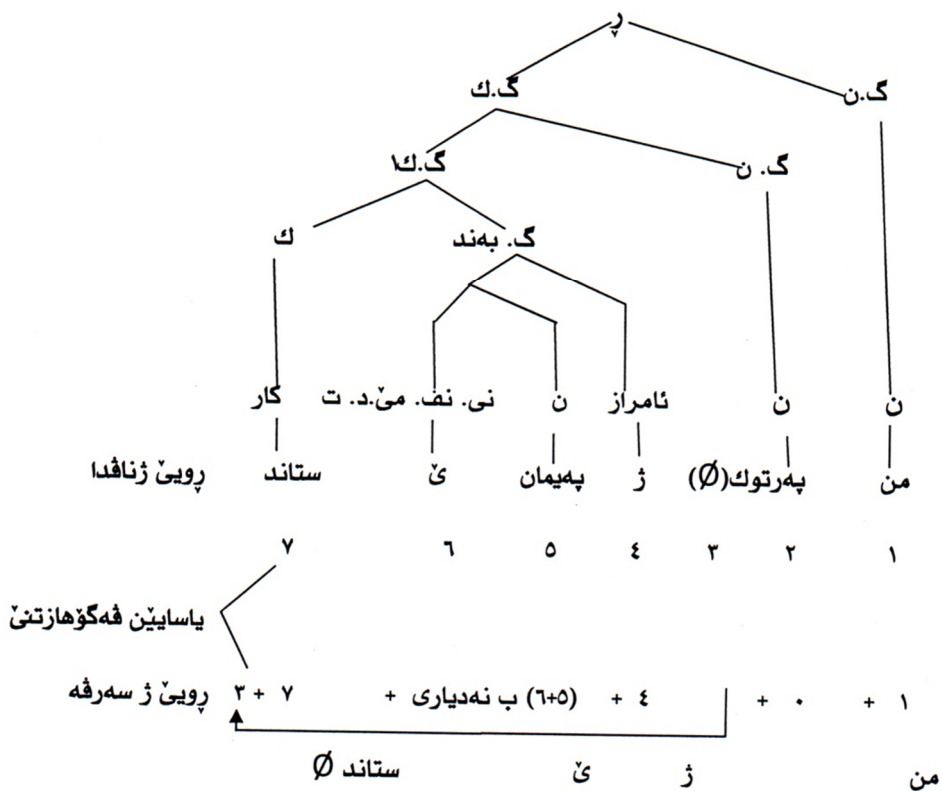
ل قیری دقیت رویی ژناقدا یی قان رستان دیار بکهت کا نیهادی رستی کیژکه، د رستا ئیکیدا (خوشكا نهسرینی) نیهاده و د رستا دویدا (نهسرین) نیهاده. پشکهك ژ سینتاکسی گریدای و تایبهته ب یاسایین فهگۆهزتنیشه، ئەف یاسایه پیکهاتا ژناقدا فهگۆهیزن بۆ پیکهاتا ژ سهرقه و یا گرنگ ئەوه پیکهاتا ژناقدا ب شیوهکی ئوتوماتیکی پهیدادبیت، ئەو ژی ب ریکا پیکهاتا ژ سهرقه، پیکهاتا ژناقدا ب هاریکاریا بنیاتی (بنج- Base) بهرههفدبیت و ژ دو پیکهاتیان پیکدهیت: پیکهینی پۆلی (Categorical Component) و فرههنگا پهیشی (Lexicon) (اف.ار.پالم: ١٩٨١: ١٤٠، ١٣٩). واته ریزمانا (چومسکی) یا سالا (١٩٦٥) یا بهرهه مهینان و فهگۆهزتنی ژ دو پشکان پیکدهیت پشکهك ژی بهرهه مهینانه کو پیکهاتا ژناقدا یا رستان بهرهه مهینیت و ئاقادکته ب ریکا یاسایین فرههنگی و یاسایین پیکهینانا گرییا و پاشی ئاقا کرنا ژناقدا ب ریکا پشکا دوی ژقی ریزمانی ئەو ژی فهگۆهزتنه، وان رستان ژ ئاقاهی ژناقدا بۆ ئاقاهی ژ سهرقه فهگۆهیزیت و رویی ژناقدا پهیهوندی ب واتاییفه ههیه.

ئهرکی یاسایین فهگۆهزتنی ئەوه بهرهه می رویی ژ ناقدا ومردگرن و چه ندین راسته کورن و گوهورپینین جودا وهکی: ژیبرن، دوباره ریزکرنا کهرستان (جهگوهورپین)، هاتنا کهرستهکی بۆ ئاق پیکهاتی (زیده کورن)..... هتد ل سهر دکهن و فهگۆهیزن بۆ رویی ژ سهرقه (یحیی عبابنه و امنه الزعی: ٢٠٠٥: ٦٥).

بۆ نمونه رسته کا وهکی (من ژی ستاند) رسته که یا هاتیه کورترکن پشتی چه ندین یاسایین فهگۆهزتنی ب سهرداهاتین (ژیبرن، دهرپینا پهیشه کی ب

نەدیاری (جەگبیری)، دوبارە پێزکرنای پەیشان) تێدا رویدایە و ل دەمی قەگۆهزتنی بو
 رویی ژ سەر قە ل سەر هاتینە سەپاندن.

من پەرتوک ژ پەیمانێ ستاند.

باھرا پتر یا رستین کورتکری پەپوھندی ب دەوروپەری گوتنی و ئاخشتنکەری و
 گوھداری و جوری ئاخشتنی و وان کەسین ل دەوربەری وان و جوری پشکداریا وان
 کەسان د ئاخشتنیدا ھەبە.

رستەکا وەکی (پێ خوارن) رستەکا کورتکریە و یا مژدارە و پتر ژ
 واتایەکی ددەت و ئەق مژداربە ژ ئەنجامی یاسایین قەگۆهزتنی وەکی ژبیرنی و

دەربەرین ب ئەدیاری و دووبارە ریزکرنا پەیشان یا پەیدا بوی و یاسایین فەگۆهازتنی وان پیکهاتین جودا دکهته ههف سیمما. بو نمونه:

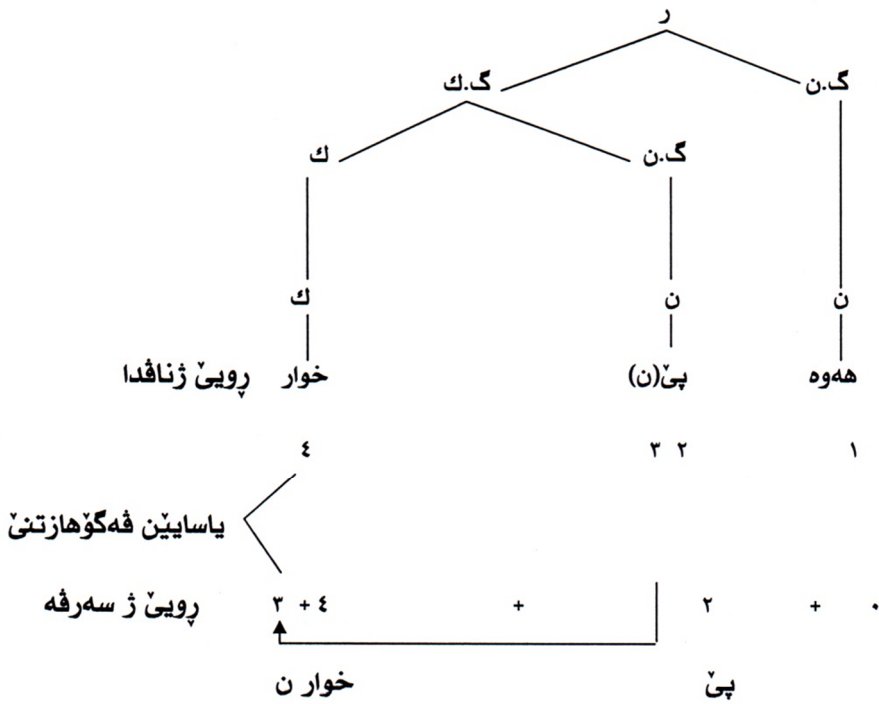
• پی خوارن: ههوه پی خوارن. (پین بهزی د ناڤ پاچادا)

: ههوه دو نان ب ماستی خوارن.

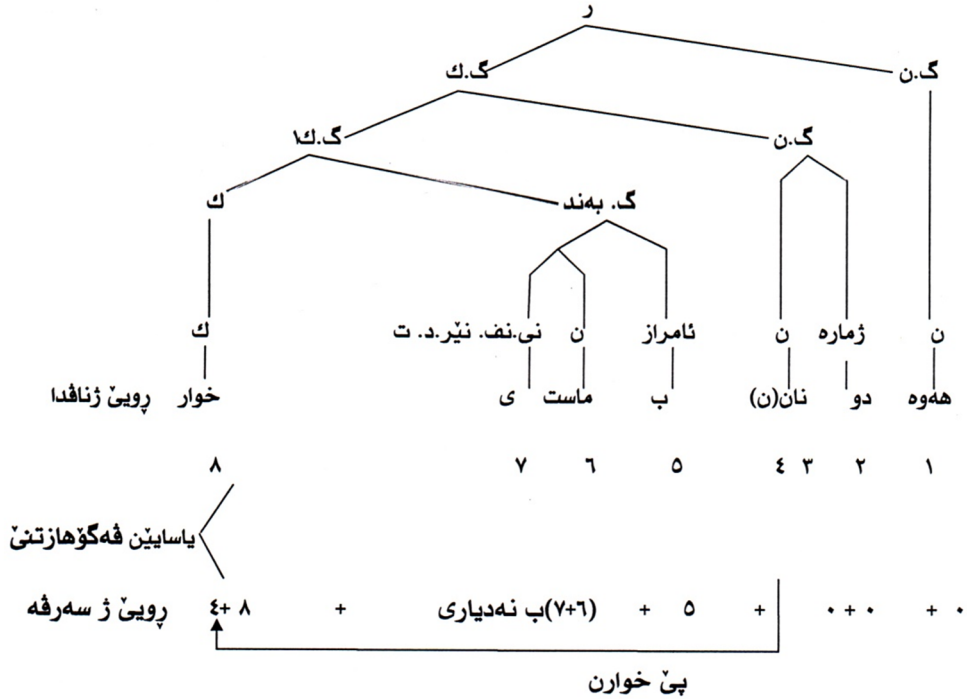
: پی خوارن. ئەهه وهکی ئیک پهیشه و پهیهندی ب ئاستی

رستیشه نینه.

ههوه پی خوارن

ههوه دو نان ب ماستی خواری

(ماست)هاته دهبرین ب نه دیاری و ل جهی وی جهناقێ نه دیاری (ئ)هاتیه و دهمی ئەه دهنگی (ئ) دکهقیته دگهله دهنگی (ب) ئەه دهنگی (ب) سیمایین خو دگوهواریت و دبیته (پ) و ئەهه یاسایهکی فونولوزیه.

ههروهسا (من لیدا) رستهکا مژداره و پتر ژ واتایهکا جودا ددهت واته دو رویین ژ ناقدای بیین ههین و یاسایین فهگوهازتنی ههردو رویین ژ ناقدای بیین کرین هههه سیمای.

• من لیدا: ۱. من شتلهك لیدا. (چاند)

۲. من ل زاروکیدا. (دهعماندن) (قوتان)

د رستا ئیکیدا پهیفا (شتلهك) یا هاتیه ژبیرن و کاری (لیدا) ب واتا (چاندن) دهیت. د رستا دویدا پهیفا (زاروک) ب نه دیاری هاتیه دهبرین و ل جهی وی جهناقێ نه دیاری (ئ) هاتیه و کار ب واتا دهعماندنی دهیت و هوسا ههردو رسته بونه ههه سیمای.

دیسا رسته کا وہکی (تو دگری) یا مژداره و پتر ژواتایه کی ددهت و پتر ژ رویه کی ژناقدا یی هه ی و ب ریکا یاسایین قه گوهارزتنی یین بوینه هه ق سیمما .

• تو دگری: ۱. تو دگری. (گری) ب واتا (گرین) دهیت.

۲. تو رۆژیا دگری. (گری) ب واتا (گرتن) دهیت.

د رستا ئیکیدا ب واتا (گرین) ی دهیت و کاری وی ژ ناقی کاری (گرین) پهیدا بویه و پیکهاتا رستی ب فی رهنگیه: (بکهر + کار) نانکو کار تینه پهره.

د رستا دویدا ب واتا گرتنا رۆژیا دهیت و کاری وی ژ ناقی کاری (گرتن) پهیدا بویه و پیکهاتا رستی ب فی رهنگیه: (بکهر + بهرکار (سفر) + کار) نانکو کار تیپهره.

هه ره و هسا رسته کا وهک (هاتن مالمه) رسته که دو واتایین جودا ددهت و دو رویین ژناقدا یین ههین ب فی رهنگی:

• ئەو هاتن مالمه. (ل قیری بکهر) ئەو یی هاتیه ژیبرن (و مالمه) هه قاکاری جهیه).

• هاتن // مالمه. (ل قیری کار یی هاتی پیش بکهری بو دوپاتکرنی ل سه ر واتا هاتنی و ئە ق چهنده قی رستی دکهته مژدار، یان ئە قه رسته کا پرسیاریه و پرسیار یا هاتی کرن ب ریکا ئاوازی و پشتی پرسیار ی روهنکر نهک ل سه ر بهرسقی یادای (هاتن // مالمه) و (مالمه) مه بهست پی که سین مالییه).

1.4.4. مژداریا دارژتنی: Derivational Ambiguity

جورهکه ژ مژداریی، ب مژداریا دارژتنی دهیته نافکرن، چونکی گهلهک رسته یین ههین دو واتایین جودا ددهن و د شیاندایه ب دو دارژتین جودا بهیته نژیسین، بۆ نمونه:

- مریشک یا ئامادهیه بۆ خوارنی.
- سهرباز ئامادهنه بۆ کوژتنی.
- ئەهقه مامۆستایین پهروهردینه.
- دزیا وی دیاربو.
- خوارنا ته یا کیمه.

ئەهقه رستین بوری ههمی د مژدارن و ههر ئیک ژ وان پتر ژ واتایهکی ددهت و ((هۆی لیلی رستهکان له ئەنجامی ئەهوهوه نههاتوو؛ که وشهیهک له ووشهکان دوو واتا یان زیاتری ههییته؛ یان له ئەنجامی وهسف کردنی (یان وهسف نهکردنی) وشهیهک بۆ وشهیهکی تر. بهئکو دهکری ههر رستهیهک لهو رستانه به دوو دارژتنهوهی paraphrase جیاواز لیک بدریتهوه)) (تالیب حسین عهلی: ۱۹۹۸: ۸۱).

دارژتن و واتایین رستا ئیکی:

- مریشک یا ئامادهیه بۆ خوارنی.
- ۱. مریشک یا ئامادهیه خوارنی بخۆت.
- ۲. مریشک یا ئامادهیه بهیته خوارن.

د رستا ئیکیدا مریشک بکهره و دی ب شولی خوارنی رابیت و د رستا دویدا مریشک جیگری بکهریه و دی هیته خوارن.

دارژتن و واتایین رستا دوی:

- سهرباز ئامادهنه بۆ کوژتنی.
- ۱. سهرباز ئامادهنه کوژتنی بکهن.

٢. سه‌ریاز ئاماده‌نه بهینه کوژتن.

د رستا ئیکیدا (سه‌ریاز) بکه‌ره و د رستا دویدا جیگری بکه‌ریه.

دارژتن و واتایین رستا سیی:

• ئەفه مامۆستایین په‌روه‌ردینه.

١. ئەفه مامۆستانه و ده‌رچوین په‌روه‌ردینه.

٢. ئەفه مامۆستانه ل په‌روه‌ردی ده‌وامی دکهن.

دارژتن و واتایین رستا چواری:

• دزیا وی دیاریو.

١. وی دزی کر و دزیا وی دیاریو.

٢. ئیکی دزی ژوی کر و دزیا وی دیاریو.

د رستا ئیکیدا (وی) بکه‌ره و د رستا دویدا ئیکی دی بکه‌ره.

دارژتن و واتایین رستا پینجی:

• خوارنا ته یا کیمه.

١. تو کیم دخوی.

٢. ئەف خوارنا بو ته هینای یا کیمه.

دیسا مژداری د فان بارین ل خواری ژی په‌یدادبیت:

١- ئەگەر وه‌که‌ه‌فی و نه‌ری د رستیدا هه‌بیت. (یحیی عبانه‌و امنه

الزعبی: ٢٠٠٥: ١٠٢)، بو نمونه:

• ئەحمه‌د وه‌کی محه‌مه‌دی ناخوینیت.

ئەف رسته یا مژداره و دو واتایا دده‌ت: -

١. (ئەحمه‌د وه‌کی محه‌مه‌دی) ئیکجار ناخوینیت.

٢. (ئەحمەد)وھکی محەمەدی ناخوینیت.(ب شیۆه و چەواتی و
چەنداتیەك دی دخوینیت).

٢- دەمی لارستین دەقی د ناڤ لارستین سیستەمیدا ھەبن، بۆ نمونە:

• مخابن! ئەوھات.

دو واتایین جودا دەت:

١. مخابن ئەوھات بلا کەسەکی دی ھاتبا.

٢. مخابن ئەوھات بلا نەھاتبا و مابا ل ویری.

١.٤.٥. مژداریا مۆرفۆسینتاکسی:

ئەڤ مژداریە ئەوھ کو فۆرمەکی زمانی پتر ژ واتایەکی بدەت و ھەر
واتایەك سەر ب ئاستەکی زمانیڤە بیت ئانکو جارەکی ئەو فۆرمە د ئاستی
مۆرفۆلۆژیدا بیت و ب تنی ئیک پەیف بیت، جارەکی ژى سەر ب ئاستی
سینتاکسیڤە بیت و فۆرمەکی سینتاکسی بیت و واتا رستا تەواو بدەت، بۆ نمونە:

• بەھرەمەندی: (ابداع) و ل قیری ب تنی ئیک پەیفە.

• بەھرەمەندی: تو بەھرەمەندی. ل قیری واتا رستەکا تەواو
دگەھینیت.

ھیز رۆلی خو دبینیت بۆ ژیکجودا کرنا واتایین وی. ل قیری (ی)
مۆرفیمەکا بەندە و مۆرفۆسینتاکسە، چونکی جارەکی وھکی مۆرفیمەکا
دارژتنی دەیت بۆ دروستکرنا پەیفین نوی و جارەکی ژى وھکی دانەپەکا
سینتاکسی دەیت و مۆرفیما ریککەفتنییە بۆ کەسی دوی تاک.

١.٤.٦. مژداریا دهمی (پیرهو) Ambiguity Garder- Path:

جوره که ژ مژداری و روهننه بونی و د ناڤ پشکین رستی یین پيشاهیکیدا پیدادبیت و بهر بهر هه ژه مژداریه نامینیت پشتی هاتنا پشکین دی یین رستی ئانکو مژداریه کا دهمی بهر پشتی ته وایونا رستی روهنندبیت، بۆ نمونه:

• ((مه ره که قاچه کانی خوارد.

بهرکاره

• مه ره که قاچه کانی به ستراره.

بکه ره

• مه ره که قاچه کانی.....)) (محهمهد معروف فهتاج: ١٩٩٢: ٣٦).

بکه ره/ بهرکاره

ژ بهری ته واکرنا رستی مژداریه کا دهمی پیقه دیاره و پشتی ته واکرنا وی و هاتنا پشکین دی یین رستی تهو مژداریه نامینیت وهکی د پیکهاتا رستا سیییدا گوهدار یان خوینهر نزانیت کا (قاچه کان) بکه ره یان بهرکاره، به لی پشتی هاتنا کاری تهو مژداریا دهمی نامینیت، ته گهر کار تییه ر بیت (قاچه کان) دی بیت بهرکار و ته گهر تییه په ر بیت دی بیته بکه ره (محهمهد معروف فهتاج: ١٩٩٢: ٣٦، ٣٧).

١.٤.٧. مژداریا پیژهی:

تهو جورئ مژداریئ د هندهک بوارین وهکی (گرانی، دریژی، گهرمی، قه باره، پهنگ..... هتد) دا پهیدا دبیت، بۆ نمونه:

• ته فرو دنیا یا گهرمه.

• تهو زه لأمه یی دریژه.

د شان ههر دو رستاندا مژداری یا د په یقین (گهرم و دریژ) دا هه ی و تهو نه شین پشت به ستنی ب په یقا (گهرم) و (دریژ) بکه یین بۆ ده ستنی شانکرنا ریژا

گهرماتیئیی و درپژاهیی و ب فی رهنکی مژداری پهیدا دبیت. پهیشین ب فی رهنکی دهستنادن بو بکارهینان و نارمانجین زانستی، لهوما زانا فی کیماسیی ب (زمانی ژمارا) پر دکهن بو دهستنیشانکرنا ریژا گهرمیئ و درپژیی و گرانیئهتد (محمد محمد یونس علی: ۲۰۰۷: ۳۷۷)، بو نمونه:

- ئەقرو گهرماتیئا دنیایی ۲۴ پلهیه.
- درپژاهیا فی زهلامی ۱۹۰سم.

۵.۱. ریگین قهرهفاندنا مژداریئ:

وهکی بهری نوکه مه ئاماژهپیکری، مژداری دیاردهکه د ههمی زماناندا یا ههی و زمان یئ ژ دایک بوی بو تیگههشتن و پهیهوندیکرن و دهرپینئهتد. ئهرکی زمانی تیگههشتنه نهکو مژداریکرنه، دهمی ئاخشتنکهر فۆرمهکی زمانی یئ مژدار دبیزیت ژ بهر ههر ئهگهرهکا ههبت، دودلی و گومان ل دهف گوهداري پهیدادبیت بو دهستنیشانکرنا واتا مهبهستدار و نزانیت کیژ واتا مهبهستا ئاخشتنکهریه. ل قییری گوهدار دی ل دور ریگین قهرهفاندنا فی مژداریئ گهریت و ب ههر ریکهکا ههبت دی مهبهستا ئاخشتنکهری دهستنیشانکته و تیگههیت واته گوهدار دی ل دور دهوربهرین زمانی و نهزمانی و کهرهستین نهکهرتی و جه و دهمی گهریت ئهوین ئەف فۆرمه تیدا هاتیه گوتن و دی ل دویف بابتهی ئاخشتنی گهریت. واته ههر تشتهکی ل دهوروبهری وان پشکداریئ د روهنکرنا واتا مهبهستداردا دکته. ژ گرنگترین ریگین قهرهفاندنا مژداریئ:

۱.۵.۱. دهوروبهر: context

دهوروبهر چهمهکهکی بهرفرههه و وان ههمی تشتان قهدگريت ئهوین کارتیکرنی ل سهر فۆرمین زمانی دکته و د ههر دهوروبههرهکیدا زمان جوره واتایهکی ددهت و دهوروبههری پۆلهکی گرنگ یئ د دهستنیشانکرنا واتاییدا ههی چ واتا (پهیش، گری، رسته، گوتن)ی بیت، ب تاییهتی دهستنیشانکرنا واتا مهبهستدار،

کا د ناڤ وان واتایین جودادا کیژ واتا ل باره و ب کیر وی دم و جهی ناخشتنی دهیت د دهی ت ناخشتنیدا.

دموروبهر مژداریا زمانی رادکته و چارهسهر دکته و بیی دموروبهری فۆرمین زمانی (پهیف، گری، رسته، گوتن) نهشین وان ههمی واتایا شروقه بکهن نهوین هم د زمانیدا ب دهستته دهینن (Hudson, G:2000:312). (جون لاینز) دبیزیت نهوی دموروبهری بده من نهوی پهیف تیدا هاتی، نهزی واتا وی دمهته (Lyons, J:1968:23). دموروبهر پهیشی ژ وان واتایین کهفن دادمالت و بزگاردکته نهوین د میسکی مروقیدا کومبوین و کهفتینه سه رییک و واتا و بهایه کی نوی و ناماده (حضوری - actule) بو پهیشی پهیدادکته (یحیی عبابنه و امنه الزعبی: ۲۰۰۵: ۳۸).

پهیف دهی ب تنی دهیت، دبیت پتر ژ واتایه کی بدهت، بهلی نه گهر نهو پهیف کهفت د ناڤ دموروبهره کی زمانی و ل بهر روناها دموروبهری نه زمانی واتا وی روهن و ناشکهرا دبیت و نهو پهیف ژ فرمو واتای بزگاردبیت و ب تنی دی هه لگرا ئیک واتای بیت د ناڤ دموروبهری تیدا هاتی. واتا کاریگهره ب وان تشتین دموروبهری ویشه و نهو تشت چ ژ لای ت ناخشتنکه ریشه یان ژ لای گوه داریشه بن یان ژ لای نهوی دموروبهری بهرجهسته و مروقیه تی و دموروبهری زمانیشه بن.

دموروبهر واتا پهیشی د ناڤ واتایین وی یین جودادا دهستنی شان دکته، ب دهستنی شان کونه کا هویر و دبیته سهنگهر و دژی مژداریی رادوهستیت (احمد نصیف الجنابی: ۱۹۸۴: ۳۹۸). پهیف د ناڤ لاپهرین فرههنگیدا هه لگرا ههمی واتایین خو یین جودایه و دهی نهو پهیف د کهفیته د ناڤ دموروبهریدا، دموروبهر واتایه کی ب تنی بو پهیشی هه لدبیزیت د ناڤ واتایین وی یین جودادا، واتا دموروبهری ئیکه و نابیت دو، بهلی واتا فرههنگی پتره ژ ئیک (علی زوین: ۱۹۸۶: ۱۸۵)، دموروبهر دبیته دو جور:

۱. دموروبهری زمانی.

۲. دموروبهری نه زمانی.

۱. ۱. ۵. ۱. دهوروبه‌ری زمانى: Linguistics Context

دهوروبه‌ری زمانى بریتیه ژ وان دهستکهفت و نه‌نجامان نه‌وین ژ بکارهینان و هاتنا په‌یښ و گری و رستان د ناف سیسته‌می رستی یان سیسته‌مه‌کی ژ رستی مه‌زتردا دهیت، ژ بهر هندى واتابه‌کا تابه‌ت و دیارگری دهته وان و وان ژ سیمایی فرمواتایی و گشتی و نه‌گه‌ریی رزگار دکه‌ت (نجم الدین قادر کریم الزنکی: ۲۰۰۶: ۸۲). واته دهوروبه‌ری زمانى نه‌و په‌یښ و گری و رسته‌نه نه‌وین دکه‌فنه پیښ و پاش په‌یښ و گری و رستان و هاریکاریا وان دکه‌ن بو دیارکرنا واتا وان، بو نمونه:

په‌یښ فرمواتا و هه‌قبیژ د ناف دهوروبه‌ری زمانیدا واتا وان دیاردبیت وه‌کی:

• بور: نه‌ف گیایه بوره. (بوشه)

: دهنگی قی زه‌لامی بوره. (ستیره)

: نافه‌کا بوره. (نه‌پیله و نه‌راوه‌ستای)

• گوری: نه‌ف زاړوکه یی گورپه. (پیسه)

: نه‌ف خوارنه یا گورپه. (گهرمه)

: گوریا سوپی یا کیمه. (ئاگر)

• روژ: نه‌ز ناهیم هه‌تا روژ بجیت خوارى. (حه‌تاق)

: نه‌ز روژه‌کا دی دی هیم. (شه‌مبی، ئیک شه‌مب)

: چه‌کچه‌کیله ب روژ دهرناکه‌فن. (نهار)

• شیر: نه‌م سپیده‌هیا شیرى فه‌دخون. (حلیب)

: وان ب شیرى شهر کر. (شمشیر)

• خر: خره‌اتن. (هه‌می)

: دیمی قی کچی یی خره. (گروفره)

: نه‌ف خانیه یی خره. (ریکوپیکه)

ئەم ب تەواوی د واتا چ پەيشان ناگەهين ئەگەر دوير بن ژ وان پەيشين دى
ئەوين پەيوندى پيشە هەى و واتا وى دەستنيشاندىكەن(جون لاينز: ۱۹۸۷: ۸۳). واتە
پەيشين فرمواتا و هەقبیژ واتا وان د دەوروبەريدا دەينه دياركرن و نابنە ئەگەرى
مژداریه كا ئالوز د زمانیدا .

واتا پەيشی ئەو بكارهينان و رۆلهيه ئەوی د دەوروبەريدا دگيرن، واتا وى
ديارنابيت، هەتا نەكەنە د ناڤ دەوروبەرەكى زمانیدا، ئانكو دەوروبەرين زمانى يين
جودادا و باهراپتر ژ يەكين واتايى دگەل هندەك يەكين دى دەين و دكەقنە ب
رەمخە و شروڤهكرنا واتا وان ناهيتە كرن و واتا وان ديارنابيت، هەتا مروڤ
بەريخۆنەدەتە وان پەيشين ل دەوروبەرى وان (احمد مختار عمر: ۱۹۹۸: ۶۹، ۶۸)، بۇ نمونە:

• ئالانى سيڤ خوار.(خوارن)

• ئالانى پارە خوارن.(خەرج كرن)

• ئالانى قوتان خوار.(ليدان)

• ئالانى ئاخشتن خوارن.(ئيهانه)

فۆرمين زمانى كيم و سنورداركرينه، بەلى واتا نەسنورداركرية، ژيەر
هندى مروڤ واتايين وان فۆرمين زمانى بەرفرەهدكەت و دكەتە فرمواتا ب جوداهيا
دەوروبەرا و د هەر دەوروبەرەكىدا فۆرمين زمانى جورە واتايەكى دەت. ((وشە ئە
دەرەوى چوارچيوە بى واتايە.....لە سەر ئەم بنەمايه دەتوانين بليين: واتاي وشە
بريتى يە ئە كۆى بەكارهينانەكانى)) (كلود جيومان و ريمون ئوبلان: ۲۰۰۶: ۲۹، ۳۰).
دبیت دەوروبەرى زمانى ب تنى نەشيت واتا پەيشی روهنبكەت، لەوما دقيت تشتەكى
دى ژى هەبیت بۇ دەستنيشانكرنا واتا وى وەكى دەوروبەرى نەزمانى ئانكو جەه و دەم
و تشتين ل دەوروبەرى وان وەكى ژينگەه (كریم زكى حسام الدين: ۲۰۰۰: ۹۷)، بۇ
نمونە:

• ئەو ژنكاهە هاتە بەردان.

دموروبهیری زمانی ب تنی نهشیت و اتا پهیشا(بهردان) دیاربکهت، ئهیری ئهه
ژنکاهه ژ زیندانی هاته بهردان یا ژ زهلامی خو؟ واته ئهه نزانین و اتا بهردان
(ئازادکران)ه یان (ته لاقدان)ه.

مژداریا قان رستین هوسا ب ریکا دموروبهیری نه زمانی دهیته قهره قانندن، یان
ههرد نا ق دموروبهیری زمانیدا ب ریکا زیده کرنا هندهک که رستین دی مژداریا وان
دهیته قهره قانندن^(۳)، ئانکو ب زیده کرنا هندهک پهیش و گری و رستان، بو نمونه:

• ئهه ژنکاهه هاته بهردان، سزایی وی بیست رۆژ بون. واته(هاته)
ئازادکران).

• ئهه ژنکاهه ژ زهلامی خو هاته بهردان. واته (هاته ته لاقدان).

دموروبهیری زمانی مژداریا ئیکسیکیا پۆلی ژی قهره قینیت و پۆلین وان
دهستنیشاندهکته، ل دویش ریزبونا که رستین رستی کا ئهه پهیشا مژدار دی
که قیته جهی بکهری یان بهرکاری یان کاری یان هه قاناقی یان هه قانکاری،
ئه گه ربه قیته جهی بکهری یان بهرکاری ئهه پولا وی پهیشی (ناقه)ه و دقیت ب
ئه رکی وان ژی رابیت، ئه گه ر بکه قیته جهی کاری و ب ئه رکی کاری رابیت ئهه
پولا وی (کاره) یان (تهه واکه ری کاری) ه و ئه گه ر د رستیدا وه سفا نا قه کی یان
جهنا قه کی بکهت ئهه پولا وی (هه قاناقه)ه و ئه گه ر وه سفا کاری بکهت ئهه
(هه قانکاره) واته دقیت ئه رکی و اتا و پیکهاتن و جهی وان د رستیدا بهیته
دهستنیشانکران، ههتا پولا وان بهیته دیارکران، بو نمونه:

• ئازاد ژیندانی ئازادبو.

پ. نا قه. پ. کاره.

• قوتابیین زیرهک ب زیرهکی دهرچون.

پ. هه قاناقه. پ. هه قانکاره.

رسته‌کا وه‌کی (ئهم یی کوردستانی دبیین) دیارنینه کا (کوردستان) ناڤی کچکییه یان به‌حسی کوردستانی دکهت وه‌کو میللهت ب گشتی، واته دڤیت ل قیری یان ب ریکا زیده‌کرنا هنده‌ک که‌رستان د ناڤ ده‌روبه‌ری زمانیدا یان ب ریکا ده‌روبه‌ری نه‌زمانی پولا وان بهیته دیارکرن.

- ئهم یی کوردستانی دبیین، یا نه‌ساخه. (ناڤی کچکییه)

- ئهم یی کوردستانی دبیین گه‌له‌ک یا خوشه. (ناڤی هه‌ریمییه)

مژداریا رستی ژی د ناڤ ده‌روبه‌ری زمانیدا دهیته قه‌ره‌فاندن ب زیده‌کرنا په‌یف و گری و رستان وه‌کی:

- سه‌ره‌دانا مروقیین مه یا خوشه.

۱. سه‌ره‌دانا مروقیین مه یا خوشه، ئهم هه‌رده‌م دچن ده‌ق وان. (واته ئهم سه‌را وان ددهن)

۲. سه‌ره‌دانا مروقیین مه یا خوشه، ده‌می ده‌یین ده‌ق مه ئهم پیکشه دمه‌دکه‌فن. (واته ئهو سه‌را مه ددهن)

- ئه‌حمه‌د وه‌کی محه‌مه‌دی کارناکه‌ت.

۱. ئه‌حمه‌د وه‌کی محه‌مه‌دی ئیکجار کارناکه‌ت. (هه‌ردو کارناکه‌ن)

۲. ئه‌حمه‌د وه‌کی محه‌مه‌دی کارناکه‌ت، ئه‌حمه‌د ب سه‌خبیری کاردکه‌ت. (واته چه‌واتیا کارکرنا وان نه‌وه‌که‌ه‌قه).

مژداریا ریژه‌ی ژی د ناڤ ده‌روبه‌ری زمانیدا دهیته قه‌ره‌فاندن ب ریکا وه‌که‌ه‌قی (لیکچونی) یان ب وه‌سفکرنی (محمد محمد یونس علی: ۲۰۰۷: ۳۷۷) یان ب ریکا زیده‌کرنا په‌یفین وه‌کی (زور، گه‌له‌ک، پیجه‌ک....هتد) بو‌ ده‌ستنیشانکرنا ریژا وان، بو‌ نمونه:

- ئهو کچ وه‌کی سپینداری یا دریژه. (وه‌که‌ه‌قی)

- ئه‌ق چانته هند گرانه دی بیژی رساسه. (وه‌که‌ه‌قی)

- ئەف گولە وەکی خوینی یا سۆرە. (وەکەهفی)
- ئەف گولە سۆرەکی قەکرە. (وەسف)
- ئەف بەرتوکه گەلەک یا کەقنە. (رادە)

ژ قی چەندا بوری ئەم دشیین بیژین دەوروبەری زمانی واتایین پەیشین فرمواتا و هەقبیژ و مژداریا پۆلین لیکیکی و ریژە و سینتاکسی تا رادەکی زۆر قەدرەقینیت ب ریکا وان فۆرمین زمانی (پەیش، گری، رستە) ئەوین دکەقن پيش و پاش وان فۆرمین مژدار، دەوروبەر دەیتە بکارهینان بو دیارکرنا واتا مەبەستدار نەکو بو دیارکرنا واتا بنەرەتیا پەیشان، چونکی واتا بنەرەتیا پەیشان د فەرەهنگاندا تۆمارکریه.

۱.۵.۱. دەوروبەری نەزمانی: Non Linguistics Context

بریتیه ژ وی جیهانا ژ دەرڤه‌ی دەوروبەری زمانی رستی یان گوتنی و ئەف دەوروبەرە هەمی بارۆدوخین جشاک و ژینگەهی و دەرونی و کەلچەری قەدگرت ئەوین پشکداریی د رویدانا ئاخشتنیدا دکەن (یحیی عبابنە و امنە الزعبی: ۲۰۰۵: ۴۳). ئیک ژ وان ئاستەنگین دکەقنە د ریکا مەدا بو دەستنیشانکرنا واتایی جوداهیا بەریخۆدانین تاییه‌تە و هەر وەسا ئاستەنگەکا دی یا ب زەحمەت بو دەستنیشانکرنا واتایی ئەو کەج پەیش نین دو جاران ئیک واتایی بدن ب تەواوی، چونکی هەر رویدانەکا ئاخشتنی ژ هەندەک لایانقە دەیتە هژمارتن رویدانەکا ئیکانە ژ جوری خو، چونکی هەر رویدانەک هەندەک پشکداران قەدگرت و ئەو پشکدار ب شیوه‌کی بەردەوام دەینە گوهورین و واتایین وان بنەجە و جیگیرنین. ئەف ئاستەنگە هەمی بو وی چەندی د زڤرن کو هەندەک رەگەزین نەزمانی پەيوه‌ندیەکا زۆر یا هەمی دەستنیشانکرنا واتاییدا و رەگەزین نەزمانی ئەو بارۆدوخ و ژینگە و جە و دەمن ئەوین پەيوه‌ندی ب ئاخشتنەری و گوهداریقە هەین و فەرەهنگ قان بارۆدوخان د ناڤ لاپەرین خۆدا تۆمارناکەت (کریم زکی حسام الدین: ۲۰۰۰: ۹۳).

دموروبه‌ری نه‌زمانی رۆله‌کی مه‌زن یی هه‌ی د تیگه‌هشتنا په‌یشی، گری، رستی، گوتنیدا و واتا مه‌به‌ستدار ده‌ستنیشانده‌کته. دموروبه‌ر په‌گه‌زه‌که وان هه‌می دیارده و تستان دیاردکه‌ت و راقه‌دکه‌ت ئه‌وین ژ دهرقه‌ی په‌یشی و رستی و گوتنی. ئەه‌ف تشته د نا‌ف دموروبه‌ری زمانیدا دیارنینه و به‌رزمنه، له‌وما دقیت ریکه‌ک هه‌بیت و مرو‌ف بگه‌هیتتی و ئەم لی بگه‌رین ل هه‌می جه و دموروبه‌رین خو، چونکی دبیت ئەو دموروبه‌ری نه‌زمانی هه‌لگرا به‌لگین ب هیزین بو ده‌ستنیشانکرنا واتایی، هوسا ب نه‌بون و به‌رزهبونا دموروبه‌ری نه‌زمانی ئەو به‌لگه دی به‌رزهبون و ب به‌رزهبونا وان به‌لگا واتا دموروبه‌ری یان پشکه‌ک ژ واتا دموروبه‌ری دی به‌رزهبیت (نجم‌الدین قادر کریم‌الزنکی: ۲۰۰۶: ۳۱۴) بو نمونه:

• ئەو ژنکاهه هاته به‌ردان.

د دموروبه‌ری زمانیدا مه‌ دیارکر کو دموروبه‌ری زمانی ب تنی نه‌شیت مژداریا رستین هوسا قه‌ره‌قینیت دقیت یان ب ریکا زیده‌کرنا هنده‌ک که‌رستان د نا‌ف دموروبه‌ری زمانی ویدا یان د نا‌ف دموروبه‌ری نه‌زمانیدا به‌یته چاره‌سه‌کرنا، ئەگه‌ر ب ریکا دموروبه‌ری نه‌زمانی ئەم مژداریا وی قه‌ره‌قینن، بو نمونه: ئەگه‌ر ئەو رسته ل جهه‌کی وه‌کی دادگه‌هی به‌یته گوتن مژداریا وی هه‌ر دی مینیت و دیارنابیت کا هاتیه (ته‌لاقدان) یان هاتیه (ئازادکرنا). واته ل قیری جهی رویدانی ژی مژداریا وی چاره‌سه‌رنه‌کر واته دقیت ئەم جویری رویدانی بزانه‌ن و وان که‌سه‌ین دگه‌ل ژنکی ب نیاسین هه‌تا مژداریا په‌یضا (به‌ردان) نه‌مینیت.

رسته‌کا وه‌کی (ئهم دی جیهانی بچوک که‌ین) ئەگه‌ر ئەه‌ف رسته ل فه‌رمانگه‌هه‌کی وه‌کی دادگه‌هی یان فه‌رمانگه‌هه‌کا بارین که‌سایه‌تی به‌یته گوتن وی دهمی (جیهان) نا‌فی کچکییه و دی ژینی وی بچوک که‌ین، به‌لی ئەگه‌ر ئەو رسته ل کو‌مپانیه‌کا په‌یوه‌ندیا و سه‌ته‌لایتا به‌یته گوتن ئەو مه‌به‌ستا وان ب نا‌فی (جیهان) دنیا‌یه. واته ل قیری جهی گوتنا رستی، مژداری قه‌ره‌قاند.

ئەگەر ئەق رستە (مريشك يا ئامادىيە بۇ خوارنى) ل جەھكى وەكى مال
يان ل خارنگەھەكى بەيتە گوتن واتە مريشك يا ئامادىيە و كەلاندیە بۇ ھندی
مرؤف بخوت، بەلى ئەگەر ل جەھى خۆدانکرنا مريشکا بەيت گوتن ئەو مريشك دى
خوارنى خوت.

ئەگەر ئەق رستە (تو دگری) ل دەمەكى وەكى رەمەزانى بەيت گوتن ئەو
مەبەست پى (تو رۆزیا دگری)، ئەگەر ل دەق پولیسا بەيتە گوتن ئەو مەبەست پى
(تو تاوانباران دگری) و ئەگەر ل دەق زاروکەكى بەيت گوتن ئەو مەبەست پى
(گرین)ە.

واتە دەوروبەرى نەزمانى وان ھەمى پیزانینىن نوکە و یین بوری و ئەوین
گریدای ب کەلتور و رەمشەنبیری و دەم و جە و سەقا و بارۆدوخین دەرونى و
ژینگەھى و وان پیزانینىن گریدای ب ئاخشتنکەرى و گوهدارى و کەسین پشکدار
د ناق ئاخشتنیدا ب خوقە دگرن و ب ریکا وان پیزانین و بارۆدوخان گوهدار د
مەبەستا ئاخشتنکەرى دگەھیت و مژداریا فان رستان ھەمیان نامینیت، وەكى:

- من پى خارن.
- پى ئازادى شکەست.
- من گیانەو مەرەك کرى.
- ھاتن مالامە.

ھندەك زمانشان دبیزن ھندەك رەگەزین دى یین ھەین و رۆلەكى گرنگ
پى ھەى بۇ دەستنیشانکرنا واتایی ب ھەفکاری دگەل دەوروبەرى، ئەو رەگەز
ژى (بھایین سیمانتیکینە – Value Semantics) بۇ نمونە: پەیشا کچ ل دەق
کورپكى خۆشتشیه و ل دەق نوژدارى نەشیکریه و ل دەق بابى کچا ویه و ل دەق
ماموستای قوتابیه.... ھتە (کریم زکی حسام الدین: ۲۰۰۰: ۹۸).

٢.٥.١. كه‌رستين نه‌كه‌رتي (ناقبر، هيز، ئاوازه) (٤):

كه‌له‌ك په‌يف و گري و پرسته بي‌ي كه‌رستين نه‌كه‌رتي د مژدارن، هه‌ر ده‌مي ئه‌ف فۆرمين زما‌ني ژ ناف زنجير و ده‌وربه‌ري ئاخشتي بهينه دهر مژدارن و نه‌شين مه‌به‌ستا دروست يا ئاخشتكه‌ري بگه‌هينن. باهراپتريا مژداريا رستي ب ريكا گوه‌ليبوني نامينت، ژ به‌ر بكارهينانا ناقبري و هيزي و ئاوازي (٢٠١١:٢٤٢). Akmajian, A. واته كه‌رستين نه‌كه‌رتي رۆله‌كي گرنه‌گ يي د فه‌ره‌فاندنا مژداريا واتاييدا هه‌ي د ئاخشتيدا (٥).

٣.٥.١. فه‌ره‌هنگ:

فه‌ره‌هنگ يشكه‌كه ژ زما‌ني، به‌لي نه‌سيسته‌مه‌كه ژ سيسته‌مين زما‌ني، فه‌ره‌هنگ ژ زما‌نيه، چونكي په‌يفين زما‌ني تو‌ماردكه‌ت دگه‌ل واتايين وان (تمام حسان:٤٠:١٩٩٤). په‌يفين فه‌ره‌هنگي راوه‌ستاي و بي بزاقن و د دوخه‌كي راوه‌ستايدانه، به‌لي هه‌رده‌مي ئه‌و په‌يف ژ ناف لاپه‌رين فه‌ره‌هنگي بهينه دهر و د ناف ريزين ئفيسينيدا بهينه بكارهينان يان بهينه لي‌فكرن د ناف زنجيرا ئاخشتيدا، وي ده‌مي دي كه‌فه‌نه بزاق.

فه‌ره‌هنگ تا راده‌كي رۆلي خو د ده‌ستنيشانكرنا واتا وان په‌يفاندا دبينت ئه‌وين جفاك هه‌مي ل سه‌ر ري‌ككه‌فتين، فه‌ره‌هنگ يشكداريي د فه‌ره‌فاندنا مژدارييدا دكه‌ت (فتاح مامه‌ علي:١٩٨٩: ٥٨)، به‌لي ب تني مژداريا لي‌كسيكي چاره‌سه‌ردكه‌ت واتايين په‌يفين فرمواتا و هه‌قبير و هايپونيما دياردكه‌ت، هه‌مي واتايين جودايين په‌يفي دياردكه‌ت و ريزدكه‌ت، بو نمونه:

- به‌ردان: ١. به‌ردانا تشته‌كي ژ بلنده‌يه‌كي
 - ٢. ئازادكرن
 - ٣. ته‌لاقدان
- فه‌ره‌هنگ

- شیر ۱: شیر (حلیب)
 - شیر ۲: شمشیر
- هه‌قیژن

- (نه‌سرین، قه‌رنفل، نیرگز....) هایپۆنیمین په‌یفا (گول)ن.

فهره‌هنگ واتایین جودایین په‌یفا هه‌میان ب چه‌ندین ریکین جودا

دیاردکەت:

۱. پیناسه‌کرنا واتایین جودایین په‌یفا، بو نمونه: پیناسه‌کرنا واتایین په‌یفا (هه‌یفا).

- هه‌یفا: ئەو بازنه‌یه ئەوا ب شه‌ف ل ئاسمانی دهرده‌کەفیت.
- هه‌یفا: سال ژ دوازده هه‌یفا پیکده‌یت و هه‌یفا ژ سیه‌ه رۆژان پیکده‌یت.

۲. واتا په‌یفا ب دیارکرنا په‌یفا هه‌قواتا دیاردکەت:

- ژن: ژن = هه‌قژین.
- ژن = ئافره‌ت.

۳. واتا په‌یفا ب دیارکرنا په‌یفا هه‌قدژ دیاردکەت: رۆژ × شه‌ف (محمد حسن حسن جیل: ۲۰۰۹: ۲۳۸).

۴. دیارکرنا واتا په‌یفا د نافه‌ کیلگا واتایدا ب دیارکرنا جه‌ه و نرخه‌ وئ د نافه‌ دهربرینین دی بین کیلگیدا.

۵. واتا په‌یفا دیاردکەن ب هینانا نمونان بو روه‌نکرنا واتا وئ:

- رۆژ: ئەز ب رۆژی دهرده‌کەفم.

رۆژه‌کا دی دی هیمه‌ ده‌ف هه‌وه.

۶. واتا په‌یفا دیاردکەن ب ریکا سیمایین جوداکه‌ر بین تیورا شیکرنه‌ وه‌ک:

- ژن: (می + هه‌راش + مرو‌ف + می‌ر)
- ژن: (می + هه‌راش + مرو‌ف - می‌ر) (مه‌دی اسعد عران: ۲۰۰۲: ۷۰).

بۆ گههشتنا واتايا ههر پهيههكهى يان رستهكهى يان گوتهكهى پيدقيه
ئهف خاله ل بهرچاڤ بهينه ومرگرتن:

۱. شرؤفه كرنا دموروبهرى زمانى ژ لايى دهنگى و مؤرفؤلؤزى و سينتاكسى
و فهرههنگيه.

۲. دياركرنا كهسايهتيا ئاخشتنكهرى و گوهدارى و وان دموروبهه و
بارؤدوخين ئاخشتن تيدا دهيته گوتن.

۳. دياركرنا جوړو ئهركى ئاخشتنى كا ستايشكرنه، شكاندنه يان
داخوازيه .

۴. دياركرنا وى كارتىكرنا ل پشت ئاخشتنى دمىنيت وهكى رازىكرنى و
نهباومرپيكرنى و خوشى هتد (كرىم زكى حسام الدين: ۲۰۰۰: ۹۸).

ژ فى چهندا بورى ئەم گههشتينه وى راستى كو مژدارى د زمانيدا ب
چهندين ريكا و ژبهه ئهگهرين فؤنؤلؤزى و ليكسيكى و سينتاكسى پهيدا دبىت.
مژدارى دياردهكه د ههمى زماناندا يا ههى و نابيته ريگر و كوسپ د ريكا
تبيگههشتنا زمانيدا، چونكى چهندين ريگين جور ب جور بو قههقاندنا وى مژدارى
بين ههين و د ئاخشتنىدا مژدارى كييمتره ژ نشيسينى ژبهه ئامادهبونا كهرستين
نهكهرتى و دموروبهرى نهزمانى و دبنه ريگر بهرامبهه فى دياردى و ناهيلن واتا
مهبهستدار بهرزهبىت. چارهسهكرنا مژدارى ريژهيه و ل دهف ههمى كهسان
وهكههف نينه هدى كهس يى شارمزازتريت و تيكهليا وى دگهل خهلكى و
دموروبهرى ههبيت و پتربيت ب شيوهكى بهردهوام دى زويتر د واتا و مهبهستين
خهلكى كههيت ژبهه تيكهليا وى يا زور د گهل جيهانا ژ دهرقه و بهروفازى زى
دروسته.

- (۱) (ئیکسیکی) نه ئاستهکی زمانیه، بهئی پشکهکه ژ ئاستی مؤرفۆلۆژی،
 قهکۆلینی ل پهیشی و واتا وی دکهت.
- (۲) بنیره لاپهیری (۹۳ - ۹۶) ئاوازه و جورین رستی.
- (۳) بنیره لاپهیری ۲۱.
- (۴) بنیره پشکا سییی
- (۵) کشانه کرن و دانانا داشی (-) یان (//) و هیمایین خالبهندی (۱/۹/۰) و تۆخ
 نئیسین و پیکشه نئیسین و ژیکجودا نئیسین د نئیسینیدا.
 بکارهینانا فان هیمایا د نئیسینیدا پشکهکا زور ژ مژداریی قهدرهقینن ب
 تاییهتی مژداریا فۆنۆلۆژی. ب ریکا دانانا کشانا بو سنورین گرییین فی رستی
 (ژنک و زهلامین باش هاتن.) د نئیسینیدا مژداریا وی د هیته قهرهقاندن ب فی
 رهنگی:

- (ژنک) و (زهلامین باش) هاتن. - (ژنک و زهلامین باش) هاتن.

((لهم مۆدیلی ریزمانه دایه، که وهستان، هیزو ئاواز له قسه کردندا و به جیا و
 بهسه ریه کهوه . نوسین و بهکارهینانی داش له زمانی نوسینه کهیدا
 چاره سهری کیشه کان ده کرین. لهبری وهستان و به تاییه تیش بو
 جیا کردنه وهی دانسه و به که/کاته گۆرییه فه ره ههنگیی و
 سینتاکسیه کانیش، سوودبین لهو ته کنیک و ستراتیژیانه ی سهروهه
 بهکارهینانی داش (-) ریگه چاره ی ئورسوگرافیا نهی زانستین،....، چونکه
 پهیکالی دروسته ی سینتاکسی و ره مزه - بهکارهینراکانی زمانیشن))
 (محهمه دی مه حوی: بهرگی ۱: ۲۰۰۹: ۱۱۳)، بو نمونه:

- نهف کوره بیکهسه. (ناقئ کورکی)ه. (پیکشه نئیسین مژداری قهرهقاند)
- نهف کوره بی - کهسه. (بی خۆدانه) (ژیکجودا نئیسین و دانانا داشی (-) ی
 مژداری قهرهقاند) .

پشکا دویئ

کەرەستین نەکەرته

(ناقبر، هیژ، ئاوازه)

١.٢. دھرازینک:

د دھنگسازیییدا کھرسیتین دھنگی دبنه دو جور: کھرسیتین کھرتی (Segmental) و کھرسیتین نه کھرتی (Supra Segmental). کھرسیتین کھرتی ئەو ریزا دھنگانن وھکی (ا، ب، پ، ت، ج، چ... ھتد) کو کھرت دبن و د کھقنە ب رەخ ئیکشە پھیف و گری و رستان پیکدھینن. کھرسیتین نه کھرتی ئەو دھنگن کو د زنجیرا ئاخشتنا ژیکنەقەتیاییدا پھییدا دبن و سیماییین دھنگی یین بەھادارن وھکی (ناقبر، ھیز، ئاوازه، تۆن،... ھتد) و ھەردەم خۆ ل سەر پیکھاتا کھرسیتین کھرتی د زنجیرا ئاخشتنا پیکشە گرییدا و ژیکنەقەتیاییدا د سەپینن.

کھرسیتین نه کھرتی د ھەر زمانەکییدا سیماییین جودا ب سەر ئاخشتییدا د سەپینن، بە ئی ب چ رەنگا نابنە توخمەک د ناف پیکھاتا ئاخشتییدا یان پشکەک ژ پیکھاتا پھیفی، ژبەر ھندی ھندەک قەکۆلەر جوړی ئیکى ب فونیمین کھرتی (Segmental Phoneme) نافدکەن، چونکی دھینە کھرتکرن و جوړی دوئ ب فونیمین نه کھرتی (Supra Segmental Phoneme) نافدکەن، چونکی ناھینە کھرت کرن و نه توخمەکی دیتینە. ئەف نافکرنە جوداھیی د ناقبەرا ھەردو جوړین فونیماندا دیاردکەت. ھندەک زمانشانان فونیمین کھرتی ب فونیمین سەرەکی داناینە، چونکی دشین کھرت بکەن و ژیکجودابکەن و ژجھی وان راکەن و ل جھەکی دی دانن و دشین پشکداریی د پیکھاتا چەندین پھیفین دیدا بکەن و کارتیکرنی ل گوھوړینا وانا پھیفان بکەن و فونیمین نه کھرتی ب فونیمین لاوھکی داناینە، چونکی کھرت نابن و نەشین پارچە پارچە و ژیکجودا بکەن، ژبەر ھندی پشکداریی د پیکھاتا پھیفیدا ناکەن. ئەف جوړە د سەرپیکھاتا پھیفیدا، واتە ھەمی پھیفی و پاشی ھەمی ئاخشتنی قەدگرن و سیما و تاییەتیین جودا ددەنە وی ئاخشتنی (کمال بشر: ٢٠٠٠: ٤٩٦).

هه‌ده‌ك زما‌ن‌شان لایه‌نگری‌ن قی پۆلینگری‌ن نین، ژ وانا (فیرس - Firth) رابه‌ری قوتابخانا له‌ندن دبیزیت: د بنیاتدا ب شیوه‌کی گشتی ئە‌ف دابه‌شکرنا دوانی یا فۆنیمان دروست نینه، ژ به‌ر کو پۆله‌کی ژ پۆله‌کی گرنگری لئ دکه‌ن و ددان، چونکی سه‌رجه‌م رویدانی‌ن ده‌نگی یین سه‌ره‌کی و لاوه‌کی گرنکیا خو د نا‌ف زنجیرا ئاخشتی‌دا یا هه‌ی و ب لادانا هه‌ر ئیک ژ وان ئاخشتن تایبه‌تی‌ین خو ژ ده‌ستده‌ت. ل ده‌ف (فیرس)ی و لایه‌نگری‌ن وی ئە‌و فۆنیمی‌ن ب فۆنیمی‌ن لاوه‌کی هاتینه دانان گرنکیه‌کا زۆر یا هه‌ی د گوهدانا ئاخشتنا پیکشه‌گری‌دا‌یدا و سیمایی‌ن راسته‌قینه‌یی‌ن دهرپینان و ب شیوه‌کی زانستی و ورد جور و چه‌واتیا که‌هاندنا وان ده‌ستنیشانده‌ت. که‌رستی‌ن نه‌که‌رتی وه‌کی وان دیارده و سیمایی‌ن جوانکاری (تطریزی)نه، ئە‌وین بو جلوبه‌رگان بکارده‌ین و جوانکاری و هویرکاتیان دده‌نه وان جلوبه‌رگان و پتر د گونجین (کمال بشر: ۲۰۰۰: ۹۷).

فۆنیمی‌ن نه‌که‌رتی هه‌فده‌م ل که‌ل فۆنیمی‌ن که‌رتی دمه‌رکه‌فن، ده‌ستی خو ب سه‌ر په‌ی‌شان، گرییان و رستاندا دکیشن (جلوریا ج بوردن و کاترین س. هارس: ۲۳۱: ۹۰۱۹).

که‌رستی‌ن نه‌که‌رتی که‌له‌کن، به‌لی د قی فه‌کۆلینی‌دا ب تنی ئە‌م دی به‌حسی (ناقیر، هیژ، ئاوازه)ی که‌ین، چونکی ئە‌ف هه‌ر سی که‌رسته گرنگری‌ن که‌رستی‌ن نه‌که‌رتینه و گشتینه واته (universal)ن و د هه‌می زماناندا ده‌ینه دیتن (وریا عومه‌ر ئە‌مین: ۲۰۰۴: ۲۸۴).

٢.٢. ناقبر (ناقبهند): Juncture

ناقبر، ئیکه ژ کهرستین نه کهرتی. جوره که ژ بیدهنگیی، ناقبر دکه قیته د ناقبهرا گرۆپه کا دهنگی و ئیکا دیدا. هندهک دبیزنی (راوهستان یان ناقبر یان فهگوهازتن)، دبیت ناقبری بیخیته د ناقبهرا دهنگه کی و دهنگه کی دی یان پهیشه کی و پهیشه کا دی یان گریه کی و گریه کا دی د ئیک رستیدا یان د ناقبهرا رسته کی و رسته کا دیدا. ناقبر فونیمه کا نه کهرتیه و کارتیکرنی ل واتایی دکهت (محمد علی الخولی: ١٩٩٠: ١٦٧).

نانکو بریتیه ژ خالا ب ئیکه ههشتن و نه که ههشتنی و بیدهنگیه کا کیمه د ناقبهرا برگا و پهیشاندا د ناقه رویدانا ئاخشتنیدا ب مهبهستا دو ماهیک هاتنا برکه کی یان پهیشه کی و دهستیپکرنا برکه کا دی یان پهیشه کا دی (ماریوبای: ١٩٩٨: ٩٥.٩٣).

واته ناقبر، د گوهلپبونیدا فۆرمه کی ژ فۆرمه کی دی جودا دکهت، ب هاریکاریا بیدهنگیی و راوهستانه کا کورت. ناقبر سنوری فۆرمین زمانی دهستنیشان دکهت و کارتیکرنی ل واتایی دکهت.

دانانا ناقبری ل جهی وی یی دروست گریدانه کا موکم ب دو رهگه زین گرنه ژ رهگه زین په یوه ندی کرنا زمانیشه ههیه (کمال بشر: ٢٠٠٠: ٥٥٣) نهو رهگه ز ژێ ئه فه نه:

١. ریزمانا زمانی: فۆرمی پیکهاتین زمانی و یاسا و تایبهتیی وان ب خوڤه دگریت بو دهستنیشان کرنا جور و تایبهتیی وان یین ریزمانی.

٢. واتا: ئه ف واتایه دهر برینی ژ پیکهاتین زمانی دکهت کو لایه نی ئیکیه.

ههر دو رهگه ز پیکه گریداینه د دروستی و نه دروستییدا، ئه گه فۆرمه ک ژ لایی پیکهاتنیسه یا دروست بیت، واتا وی ژێ دی یا دروست بیت و ب بهروقاژی. د زمانی کوردیدا ئهم دشیین دو جورین ناقبری ژیکجودا بکهین: راوهستان Stop و هه لوهسته Pause.

1.2.2. روهستان: Stop

دهمى ئاخشتن ژ لايى پيکھاتن و واتاييشه تهواو دبیت روهستان پهیدابیت،
واته دهمى فورمى ليئکرى ئهوى هاتيه ريکخستن ل دويش ريزمانا زمانى پهيام و
مهبهستا ئاخشتنکهرى گههاند ل دويش وان بارودوخين تيدا هاتى وى دهمى
روهستان دى پهیدابیت. وهكى ياسا و بهربه لاق د روهستانا تهواودا نزمبونا ئاوازي
بهرفه خوارى بهلگهيه بو تهواو بونا ئاخشتنى و خالهك (. د نقيسينيدا ل دوماهيك
رستين راگههاندن و مهرج و فهيمان دهيتته دانان، بو نمونه:

• // - من ئهركى خو تهواو كر - //

• // - يى نهكته، ناخوت. - //

بهلى د رستين پرسياريدا هيمايى (۹) بو روهستانى دهيتته دانان. ئەف
روهستانه جورهكى ديه و دبیزنى روهستانا ههلاويستى، چونكى واتا رستا پرسيارى
د بهرسفا ويدا تهواو دبیت و ل دوماهيك بهرسفا پرسيارى (. دى هيتته دانان بهلگهيه
بو تهواوبونا رستى ژ لايى پيکھاتن و واتاييشه (کمال بشر: ۲۰۰۰: ۴۵۴).

دهستنيشانکرنا جهى روهستانى ب ساناھى نينه، چونكى روهستانا دروست
پابهنده ب شيوه و جور و واتا وان فورمانشه. ئەفه ژى ژ فورمهكى بو فورمهكى دى ل
دويش بارودوخين دهرونى و جفاكى و رموشه نبيرى... هتد يين ئاخشتنکهرى و
گوهدارى دهينه گوهورپين و ژمارا وان بارودوخان بى هژماره، لهوما ديارکرنا جهى
روهستانى ب زحمهته، ب بهروفازى مروف دشيته هندهك جهان دهستنيشانبکته
ئهوین روهستان لى پهيدا نهبيت (کمال بشر: ۲۰۰۰: ۵۵۴ . ۵۵۵)، ژ وان جهان د زمانى
کورديدا د ناقبهرا (ديارکرى و ديارکهرى، بکهر و کارى، ئامرازى پهيوهندى و
بهرکارى نهراستهوخو، و گهلهك جهين دى).

هەر چهوابیت ناقبرین دەنگی ب ههفکاری د گهل ناوازی پۆلهکی گرنه
 د شروقه کرنین هورین زمانی د هه می ئاستاندا یی هه ی و ب تایهتی
 فاکته رهکی کارایه د پۆلین کرنا رستاندا بو سه ر جورین وان یین جودا (کمال بشر:
 ۲۰۰۰: ۵۶۰) و ناقبر ب تهواوبونا واتایته گریندایه ج ب تهواوی یان تهواوبونا
 پشکه کی ژی.

ئهو ناقبر د نیضا په یته کیدا یان چهند په یته کین ل دویت ئیکدا په یدا
 دبیت ئه رکی وی د فی باریدا ئه رکه کی جودا که ره ئانکو ب ئه رکی جودا کرنا
 سنوری فۆرمین زمانی و واتای د ناف زنجیرا ئاخفتنیدا رادبیت (بسام برکه: ۱۹۸۸: ۱۰۳).

د گه له ک زماناندا ب شیوه کی گشتی هنده ک جوتین په یشان یان
 گرینان یین هه ین مروقه نه شیت جوداهی د ناقبه را په کین وان یین ریزمانی و واتا
 واندا بکه ت ب تنی د جهی ناقبریدا مروقه دشیت ژیکجودا بکه ت. ئه گه رناقبر یا دژوار
 بیت دبیزنی ناقبره قه کری (open juncture) و هیمای (+) د ئخیسینیدا بو ددان و
 ئه گه رناقبر یا قه شارتی و کورت بیت دبیزنی ناقبره کرتی (close juncture) و د
 ئخیسینیدا هیمای (-) بو دهیته دانان و د ئخیسینیدا پیش فان هیمایانه
 قالا هی د ئخیسینیدا دهیلن (ماریویای: ۱۹۹۸: ۹۵-۹۶)، بو نمونه د زمانی ئینگلیزیدا:

A newt an ewt
 A napron an apron

د زمانی کوردیدا ژی ناقبر فۆنیمه و ب ئه رکی جودا کرنا سنوری
 فۆرمین زمانی و جودا کرنا واتای رادبیت گه له ک جوتین په یف و گرینان د زمانی
 کوریدا هه نه ب ریکا ناقبری ژیکجودا دبن. بو نمونه:

• // سه روچاڤ- // (پوی) -// سه رو//چاڤ- // (سه ر دگهل چاڤی)

3.2. هیژ: Stress

هیژ(زیاده وزمییکی دهنگییه له پر له سه رییه کی له برکه کانی وشه سه ره له ئهدمدا)) (وریا عومهر ئەمین: ۲۰۰۴: ۲۸۴) واته هیژ گوتن و گوهلپونا برکه کییه ب شیوه کی بلندتر د ناڤ برکین دی بین په یشیدا . ئەگەر گوهورینا جهی هیژی د په یشین زمانه کیدا ببنه ئەگه ری گوهورینا واتایی، هیژ د وی زمانیدا فونیمه (محمد علی الخولی: ۱۹۹۰: ۱۶۱).

هیژ د زمانی کوردیدا فونیمه، به لی دهنگه کی دیارکری نینه وه کی فونیمین کهرتی ئانکو فونیمه کا نه کهرتیه، واته جهگوهورین و فه گوهازتنا جهی هیژی د زمانی کوردیدا ژ برکه کی بو برکه کا دی د وان په یشین فره برکه دا دبیته ئەگه ری گوهورینا واتایی. بو نمونه د ناڤین کاریدا ئەگه ره هیژ ژ برکا دوماهیکی بهیته فه گوهازتن بو برکا ئیکی، ئەو په یشه ریژا وی ژ ناڤی کاری) دی هیته گوهورین بو ریژا (کاری) وهک:

• -// - فری'ن - // (ناڤه) -// - ف'رین - // (کاره)

هیژ د ریژا ناڤیدا ل سه ره برکا دوماهیکییه و د ریژا کاریدا ل سه ره برکا ئیکییه یان ل سه ره مؤرفیما بنه رتیا کاریه^(۱). واته جهگوهورینا هیژی د قی نمونه بوریدا ریژا وی ژ ناڤی گوهوریه بو کاری و دهمی ریژا وان دهیته گوهورین واتا وان ژی دهیته گوهورین.

د نڤیسینییدا هیمایه کی تایبته بو هیژی نههاتیه دانان، به لی ناخشتنکه رین زمانه کی دیارکری ب شیوه کی ئاسای و بی ئاستهنگ هیژی ل جهی وی، ئەوی پیدڤیه لی بهیته دانان بکاردهینن (غازی فاتح ومیس: ۱۹۸۴: ۸۴) و د په رتووکیین زمانیدا هیمای^(۱) بو دهیته دانان و دکه قیته سه ره قاو لا برکا ب هیژ (عهبدو له وهاب خالد موسا: ۲۰۰۹: ۲۰).

برکه و هیژ د فه کولیناندا پیڤشه دهینه بهسکرن و په یوه ندییه کا موکم د ناڤه را واندا هه ییه و هه قبه ندین ئیکن، برکه هه لگرا هیژییه و بهای هیژی

د گهل برگیډا دیاردبیت، گرنګیا هیزی دگهل بکارهینان و چهواتی و جوری برگی د زمانیدا دمردکەڤیت، چونکی دەمی ئەم ناڤی هیزی دەهینن دڤیت ئەم ناڤی برگی ژی د گهلدا بهینن، بو نمونه: ئەم دبیزین برگا ب هیز و نابیزین پهیفا ب هیز ب فی رهنګی مفايي کەرتکرنا پهیڤی دیاردبیت، چونکی ئەگەر پهیڤ نههیتە کەرتکرنا ب سەر برگاندا سنوری هیزی دیارنابیت، جوداهی د ناڤهرا برگی و هیزیډا ئەوه ئەم دشیین برگی د نڤیسینیډا پستی لیڤکرنا وی دەستنیشانبکەین، بهلی دەستنیشانکرنا سنوری هیزی د میڤسکی مروڤیدایه (غازی فاتح ومیس: ۱۹۸۴: ۸۲)، بو نمونه:

• // - رهنګ/ین - // ، // - // ب/ها'ر - // .

۴.۲. ریزه و پلین هیزی:

دەمی پهیڤ دهیتە گوتن برگیڤ وی هەمی ئیک پلا هیزی و مرناگرن، دەمی ئەم دبیزین ئەڤ برگه ب هیزه د پهیڤیدا و ئەڤه بی هیزه و لاوازه د هەمان پهیڤیدا، ئەڤه وی چەندی ناگەهینت کو ئاستین سنوردارکری و دابری د هیزیډا هەنە، توندی و لاوازیا هیزی تشتەکی ریزهیه، برگا ب هیز گورجتر و بلندتر دهیتە گوھلیبون ژ برگا بی هیز د هەمان دەمدا هەردو برگه بیڤکە د ئیک پهیڤیدا کوڤ دبن (محمد علی الخولی: ۱۹۹۰: ۱۶۰)، بو نمونه:

• // - // زا/خو' - // هیزل سەر برگا دوپیه قاو لا برگا دوی بلندتر

دهیتە گوتن و گوھلیبون.

ئەگەر پهیڤهک ئیک برگه بیت و هیزل سەربیت، ئەو ب هیزا سەرەکی دهیتە هژمارتن، ئەگەر پهیڤ ژ ئیک برگی پتر بیت ب تنی برگهیهک دی هیزا سەرەکی و مرگريت، واتە د پهیڤین فرە برگەدا برگهک ب تنی ب هیزه و برگیڤ دی بی هیزن یان هیزا لاوهکی و مردگرن. ب فی رهنګی د پهیڤین فرە برگەدا ئەم دشیین سی پلین هیزی دەستنیشانبکەین:

١. هیزا سه‌ره‌کی، هیمایی وی هیله‌کا ستونیه و کورته (١) و دکه‌قیته سه‌ر‌قاو‌لا برگا ب هیز.

٢. هیزا لاوه‌کی (٢) هیمایی وی هیله‌کا لاریه و کورته (٢) و دکه‌قیته سه‌ر‌قاو‌لا برگا هیزا لاوه‌کی و مردگریته.

٣. هیزا لاواز، چ هیمما بو نینن (کمال بشر: ٢٠٠٠: ٥١٣-٥١٤).

٥.٢. جورین هیزی:

هیزد زمانی کوردیدا دینه دو جور و هر جوره‌ک د ناڤ خۆدا دابه‌شی چهند لقین هویرتر دبن:

١.٥.٢. هیزا په‌یشی:

ئه‌گه‌ر په‌یش ب تنی هات کوتنی، برکه‌ک ب تنی هیزا سه‌ره‌کی و مردگریته و برگین دی هیزا لاوه‌کی و لاواز و مردگرن، ژبه‌ری هه‌ر تشته‌کی د‌قیته ئه‌م سنوری په‌یشی ده‌ستنیشانبکه‌ین و شیوی پیکه‌اتا په‌یشی به‌رچاڤ و برگرین و جوری وی ژ لایی پیکه‌اتن و ناڤه‌روکیشه دیاربه‌کین:

١.١.٥.٢. هیزد په‌یشا ساده‌دا:

په‌یشا ساده ژ ئیک مؤرفیما سه‌ربه‌خۆ ب تنی پیکده‌یت و د زمانی کوردیدا په‌یشا ئیک مؤرفیمی ب تنی سه‌ر ب گرۆبی ناڤیه (ناڤ، هه‌فانناڤ، هه‌فانکار، جهناڤ) و دشین ئه‌رکین ناڤی ببینن و ((کاری ساده له کوردی دا نی یه)) (محهمه‌د مه‌عروف فه‌تاح: ١٩٨٩: ٤٤)، چونکی مؤرفیما بنیات دگه‌ل مؤرفیما ده‌می پیکشه چه‌مکی کاری دگه‌هینن. ب شیوه‌کی گشتی په‌یشا ساده د زمانی کوردیدا ژ چوار برگا تیبه‌ر نابیت و هیزا سه‌ره‌کی دکه‌قیته سه‌ر‌قاو‌لا برگا دوماهیکی (Amin,W,O:1979:26). بو نمونه:

- پهیفا سادهیا ئیک برگه‌ی: // - ئی'ک - //،// -// تو' -//
- پهیفا سادهیا دو برگه‌ی: // - ری/قی' - //،// -// ها/قی'ن - /
- پهیفا سادهیا سی برگه‌ی: // - شه/دی/نان' - //،// -// با/به/لی'سک //
- پهیفا سادهیا چوار برگه‌ی: // - چه/ک/چه/کی'له' -//،//،// -// شه/مه/ن/ده/فر' -//

۲.۰۱.۰۵.۲. هیزد پهیفا دارپژتیدا:

پهیفا دارپژتی دابه‌شی گرۆپا ناڤی و گرۆپا کاری دبیت، ل قیری ئەم دی به‌حسی گرۆپا ناڤی کهین:

۱. پهیفا دارپژتی وه‌کی پهیفا ساده ره‌فتار دگه‌ل دهیته کرن و هیز دکه‌قیته سه‌ر برگا دوماهیکی وه‌کی:

• // - جوتیا'ر - //،// -// دارقان' - //

پاشگرین مۆرفۆلوژی (دارپژتی) واتا و په‌یغین نوی دروست دکهن و کارتیکنی ل سه‌ر جه‌ی هی‌زی دکهن و هی‌زی بو خو‌رادکیشن (Amin,W,O:1979:27).

۲. ناڤی کاری د زمانی کوردیدا دهیته هژمارتن ژ په‌یغین دارپژتی یین گرۆپا ناڤی و ژ سی مۆرفیمان (بنیاتی کاری، نیشانا ده‌می بوری، نونا ناڤی کاری) پی‌کده‌یت. ناڤی کاری پیکهاتا کاری یا هه‌ی، به‌لی نه‌هاتیه گه‌ردانکرن و واتا نه‌نجامدانا چ کارا ناده‌ت، ب تنی ئاماژی ب ناڤی کاره‌کی دکه‌ت، له‌وما د گه‌ل گرۆپا ناڤی ده‌یته دانان و هیز دکه‌قیته سه‌ر برگا دوماهیکی (عه‌بدو له‌ه‌اب خالد موسا: ۲۰۰۹: ۷۰)، بو نمونه:

• // - کیلان' - //،// -// کوژتان' - //

۳- ناڤی بکه‌ری و ناڤی به‌رکاری ب ناڤین دارپژتی ده‌ینه هژمارتن و هیز دکه‌قیته سه‌ر برگا دوماهیکی، بو نمونه:

- . ناڤی بکه‌ری: // - مری' - //،// -// زیندی' - //
- . ناڤی به‌رکاری: // - خوازتی' - //،// -// خواری' - //

پاشگرین (ی، ن، ه، ا) ههقبیژن دگهل هندهك پاشگرین سینتاكسی و نهف پاشگرین سینتاكسی نه هیژ راکیشن وهکی پاشگرین مؤرفولۆژی. پیشگر ژی پشكداریی د دروستكرنا پهیقین دارپژتیدا دكهن و دگهل ناھی و ههفالنافی و ههفالنكاری و بنیاتی كاری دهین و پهیقین نوی پیکدهینن و واتایین نوی پهیدادكهن، بهئی د چ نموناندا پیشگر هیژا سهرهكیا پهیقى وهرناكریت و نههیژ راکیشن و هیژا سهرهكیا پهیقى دچیته سهر برگا دوماهیكى ژ پهیقى وهکی: نه م، بكوژ، بك، بیکه'س هتد، بهئی ئەف پیشگره(نه، ب، بی ... هتد) ههقبیژن دگهل هندهك پیشگرین سینتاكسی و د ئاستی سینتاكسیدا ئهركین سینتاكسی دبینن و هیژ راکیشن(رحمان ئیسماعیل كانه بی: ۱۹۹۸: ۸۹، ۱۰۴) وهکی: بی' كهس، نه' مر.

۳. ۱. ۵. ۲. هیژد پهیفا لیكدایدا:

هیژا سهرهكی د پهیفا لیكدایا گرۆیا ناقدیدا وهکی پهیفا ساده و دارپژتی دكهفیته سهر برگا دوماهیكى ژ پهیقى، بۆ نمونه:

• // - پیشمه'رگه' - //، // - // - گولا'ف - //

۲. ۵. ۲. هیژا رستی:

هیژد سنوری رستیدا دبنه دو جور:

۱. ۲. ۵. ۲. هیژا رستی یا ئاسای:

دهمی پهیفا درستیدا بكاردهین، ژ بۆ بهرژمهوندیا رستی هیژین خو یین سهرهكی ژ دهست ددهن، چونكى ههمی پهیفا دبنه یهكین بچوك د ناڤ یهكیهكا مهزندا كو رستهیه یان كوتنه و مهبهست ب گوتنی ئەو پهیفا یان پتر ژ پهیفاكی بهیته لیفكرن ل پیش و پاش وی راوهستان ههبيت، پهیفا دوماهیكى ژ رستی هیژا سهرهكی وهردكریت (محمد علی الخولی: ۱۹۹۰: ۱۶۶)، بۆ نمونه:

• // -// نەسرین شەرىنیا خۆش چىدكەت. -//

د قى رستىدا ھەمى پەيف دەين گوتن ۋەكى ئىك يەكە، ھەر ۋەكى ئىك پەيف و ھوسا پەيفا دوماھىكى رستى ھىزا سەرەكى ۋەردگىت، ئەگەر پەيفا دوماھىكى (كار)بىت ھىز دى كەفیتە سەر مۇرفىما بنەرەتى ر كارى، ئەو زى (بنىاتى كارى) ھ و ئەگەر پەيفا ل دوماھىكى نا ف بىت ھىز دى كەفیتە سەر بىرگا دوماھىكى. ئەفە د رستا مەزنكرىدا. ئەگەر رستە يا كورتكرى بىت و ئىك پەيف بىت ھىز دى كەفیتە سەر ئىكەمىن مۇرفىما بنەرەتىا بىكھاتا كارى دگەل بەرچا ف ۋەرگرتنا پىشگر و پاشگرىن ھىز راكىش (عەبدولۋەھاب خالد موسا: ۲۰۰۹: ۷۳)، واتە ھىز د كارىدا دكەفیتە سەر بىرگىن پىشىى بۇ نمونە: // -// ھا تم - //، // -// چا ند. -//

دنا ف كرى و رستىدا ب شىۋەكى گشتى:

- فۇرمىن پرسىارى: كەنگى، كا، چ....ھتد.
- مۇرفىمىن نەرى: نە، نا، بى....ھتد.
- پىشگرىن كارى: دا، را، ھەل....ھتد.
- ھەفالىناقېن ئامازەكرنى: ئەو...ە، ئەف...ە....ھتد.
- ھندەك پۇلېن پەيفا: نا ف، ھەفالىنا ف، ھەفالىكار....ھتد.
- ئامراز ۋەكى: بەلى، ئەگەر....ھتد.

ۋگەلەك فۇرمىن دى ھىزا سەرەكىا رستى ۋەردگىن (رەحمان ئىسماعىل

حەسەن كەنەبى: ۱۹۹۸: ۱۰۰-۱۰۲).

۲.۲.۵.۲. ھىزا رستى يا بەرامبەرى^(۳): Contrastive stress

ئەو ھىزا سەرەكىە ئەوا ئاخشتنكەر دشىت بەدەت ھەر پەيشەكى د رستىدا، ژبەر مەبەست و ئارمانجەكا دياركرى، واتە ئەگەر ئاخشتنكەرى بشىت واتايەكى رەتبكەت يان دوپات بكەت دى ھىزا سەرەكى دەتە ۋى پەيشى (محمد على الخولى: ۱۹۹۰:

(١٦٧). جهی دانانا فی هیزی ل دویش مهبهستا ئاخشتنکهری دمینیت کا مهبهستا وی کیژ پهیشه دی هیزی دانیت سهر وی پهیشی بو دیارکرنا مهبهستا خو و دوپاتکرنی ل سهر واتا وی پهیشی، ئەف جوره ئهرکی هه لچونی و دهریرینی و دوپاتکرنی ب خوڤه دگریت و ئەف جوری هیزی د سنوری پراگماتیکیدا دهیته راقه کرن، چونکی جهی وی ب مهبهستا ئاخشتنکهریشه گریدایه. دهریرینی ژ واتایین سهریار دکهت ئەوین د سهر واتایین سیمانتیکیین پهیش و گری و رستاندا دهردکهفن، بو نمونه:

• // - یاریکه رین کوردستانی گههشتن بهغدا. - //

د فی رستیدا ئاخشتنکهر دشیته هیزا بهرامبهری بدهت گرییا (یاریکه رین کوردستانی) بو دوپاتی ل سهر هندی کو یاریکه رین کوردستانی گههشتن و نه چ یاریکه رین دی.

• // - یاریکه رین کوردستانی گههشتن بهغدا. - //

دیسا ئەگەر ئاخشتنکهری هیزا بهرامبهری دانا سهر کاری (گههشتن) مهبهستا وی ئەوه یاریکه رین کوردستانی (گههشتن) و چ کارین دی نه کرن.

• // - یاریکه رین کوردستانی گههشتن بهغدا. - //

ئەگەر ئاخشتنکهری هیز دانا سهر پهیشا (بهغدا) مهبهستا وی ئەوه یاریکه رین کوردستانی گههشتن (بهغدا) و نه چ باژیرین دی.

• // - یاریکه رین کوردستانی گههشتن بهغدا. - //

واته ب گوهورینا جهی هیزا بهرامبهری مهبهستا ئاخشتنکهری دهیته گوهورین و کهفتنا فی هیزی بو سهر هر پهیشه کی واتا و مهبهسته کا جو دایه ژ واتا و مهبهستا پهیشا دی .

٦.٢. جوریڻ هیژی ل دویش جهی وی:

دیارکرنا جهی هیژی د هه می زماناندا وه کههف نینه، دابه شوبنا جهی هیژی د زماناندا جودایه، دیارکرنا جهی هیژی د په یقییدا د هه زمانه کییدا جودایه ژ زمانین دیتر، هندهک زمان بهر ب یاسایه کی تاییهت دکهفن د دانان و دیارکرنا جهی هیژی د په یقییدا وهکی زمانی فره نسی و عه ره بی، به لی هندهک زمان بهر ب چ یاسایان ناکهفن د دانان و دیارکرنا جهی هیژی د په یقییدا وهکی زمانی ئینگلیزی، لی شکرنا زمانی دروست نابیت، هه تا چا قیدییا جهی هیژی تیدا نه هیته کرن (ابراهیم انیس: ٢٠٠٧: ١٥٩).

١.٦.٢. هیزا سه ره سه ت: free stress

ئه هف جوری هیژی سه ره سه ته و دهیته فه گوهازتن ژ برکه کی بو برکه کا دی. ئه و زمانین هیز تیدا دهیته فه گوهازتن ژ جهه کی بو جهه کی دی دبیزنی زمانین خودان هیزا سه ره سه ت، به لی دقیت ئه م و هسا تینه که هین هیز د فان زماناندا بهر ب چ یاسایان ناکه قیت، ب بهر و قازی هندهک یاسا و سنورین ههین بو دانانا هیژی، دیارکرنا جهی وی و دابه شوبنا وی ریکویپیک دکهت و مرو هف دشیت ئا که ه ژی هه بیت (محمد علی الخولی: ١٩٩٠: ١٥٩).

هیزا سه ره سه ت ئه وه ده می دهیته فه گوهازتن ژ برکه کی بو برکه کا دی د ئیک په یقییدا و اتا وی په یقیی دهیته گوهورین هوسا هیزا سه ره سه ت ئه رکی جودا کرنا و اتایی دبینیت و ریژه و فورمین زمانی دیاردکته، زمانی ئینگلیزی و کوردی بهر ب فی سیسته می دکهفن، بو نمونه:

• - // Imp'ort// - (کار)

• - // 'Import // - (نافا)

د زمانی ئینگلیزیدا هیز د نا قیدا دکه قیته سه ره برگا ئیکی و د کاریدا دکه قیته سه ره برگا دوماهیکی ب بهر و قازی زمانی کوردی هیز د نا قیدا دکه قیته

سەر برگا دوماهیکی و د کاریدا دکه‌قیته سەر برگا ئیکی. ئەق جوره ریزین مۆرفۆلۆژی دگوهوریت و ژیکجودا دکهت و دەمی ریزا مۆرفۆلۆژی یا په‌یشتی ده‌یته گوهۆرین وانا وی ژی ده‌یته گوهۆرین، بو نمونه:

• -// هیلان - // (ناقئ کاریه)

• -// هیلان - // (کاره)

هەر وەسا جورەکی دی یی هیزا سەر بەست دبیژنی هیزا لیكسیکی (Lexical Stress) گۆهورینا جهی وی دبیته ئەگه‌ری گوهۆرینا وانا فەرهنگیا په‌یشتی وهک: د زمانی روسیدا ئەگه‌ر هیز بکه‌قیت سەر برگا ئیکی ژ په‌یشتا (za'mok) وانا (کوچک) ددهت و ئەگه‌ر بکه‌قیته سەر برگا دوی (zamo'k) وانا (قفل) ددهت (سعد عبالعزیز مصلوح: ۲۰۰۵: ۲۳۸).

۲.۶.۲. هیزا جیگیر. ئەگۆر: Fixed Stress

ئەق جوره هەردەم دکه‌قیته سەر برگا کا دەستنیشانکری ژ په‌یشتی و جهی وی ناهیته گوهۆرین د هەمی په‌یشتین زمانه‌کیدا وهکی زمانی فەرهنسی هیزا سەرەکی هەردەم ل سەر برگا دوماهیکییه ژ په‌یشتی و دبیزنه قان زمانان زمانین خۆدان هیزا ئەگۆر، د زمانی فنله‌ندیدا هیز هەردەم ل سەر برگا ئیکییه. ئەق جوره ناهیته بکاره‌ینان بو ژیکجودا کرنا و اتایا، به‌ئ ب تنی بو ژیکجودا کرنا یه‌کین ب هیز و بی هیز د ناق زنجیرا ئاخشتنیدا ده‌یت (شکر محمود و عمر ابراهیم: ۱۹۹۸: ۲۲۸) و ده‌یته بکاره‌ینان بو دیارکرنا دەستپیک و دوماهیك هاتنا په‌یشتی.

٧.٢. ئەركين هيزي:

١. هيز د ئاستى دەنگسازييدا ب سيستمى دەنگيى زمانيشه گريدايه و ب ئەركى ليڤكرنى رادبیت. دەمى ئاخشتنكەر د ئاخشیت رویدانین ئاخشتنى یین ليڤكرنى دابهشدكەت ل سەر پشكان كو گريداينه ب گرنگيا برگانقه و ديسا هاريكاريا دەستنيشانكرنا سنورى فۆرمين زمانى دكەت وهكى پهيف و گرى و رستان، ديسا ئاخشتنا ئاخشتنكەرى ل سەر سروشتهكى دەنگى ب تنى ب ريژه ناچيت ئەم ديبين هيز ل سەر هندهك برگان زيده دبیت و ل سەر هندهكين دى كيەم دبیت. ژ قى چەندا بورى دياردبیت ئەگەر جهى هيزى هاته گوهورين دى بيتە ئەگەرى تيکچونا پهيوهنديى و دانوستاندنى د ناقبەرا ئاخشتنكەرى و گوهداريدا، هەر وهسا ب ريكا ليڤكرنى ئەم جوداهيى د ناقبەرا كەسان و چين و عەشيريىن جودادا دكەن، بۆ نمونە:

• // - /زا /خو' - // ليڤكرنا برگا دوى ب هيزتره ژ برگا ئيكي .

٢. هيزى ل سەر ئاستى مۆرفۆلۆژى وهكى مه دياركرى ئەركەكى گرنگ يى هەى د پۆلينكرنا پهيفى جارەكى بۆ ناڤى و جارەكى بۆ كارى ئەڤه ژى ب تنى د زمانين خودان هيزا سەريهستدا هەيه، ب ريكا هيزى جوداهيى د ناقبەرا كارى و ناڤيدا دكەن وهكى زمانى ئينگليزى و كوردى بۆ نمونە:

Pre'sent (ديارى) Pres'ent (دكەته ديارى)

• // - ها'تن - // (كاره) // - // ها'ت'ن - // (ناڤه)

ديسا هيزى بها و ئەركەكى واتاي يى هەى ل سەر ئاستى مۆرفۆلۆژى دەمى پيژا وان پهيفا دهيتە گوهورين واتا وان ژى دهيتە گوهورين.

٣. ئەركى هيزى ل سەر ئاستى رستى ئەوه نوينهريا واتايين سەربار دكەت ئەوين ب ريكا هيزا بهرامبەرى ب جه دەين دەمى ئاخشتنكەر ب مەبهست هيزى

بدهت په‌یقه‌کی بۆ دوپاتکرنی ل سهر واتا وی په‌یقه‌ یان بۆ ئاماژه‌کرنی ب
واتایه‌کا تایبه‌ت و سه‌ریار، بۆ نمونه:

• // -// ئازاد چو- //

ئه‌گه‌ر ئاخشتنکه‌ری هیز دانا سهر په‌یقا (چو) مه‌به‌ستا وی ئه‌وه دوپات
دکه‌ت کو ئازاد ب کاری (چونی) رابو و چ کارین دی نه‌کرن یان ئازاد نه‌ما ل وی
جهی.

• ئازاد چو!

ئه‌گه‌ر هیز دانا سهر په‌یقا (ئازاد) مه‌به‌ستا وی ئه‌وه کو (ئازاد) چو و چ
که‌سین دی نه‌چون.

• ئازاد چو.

هنده‌ک جاران هیزا به‌رامبه‌ری واتا په‌یقان به‌روفاژی دکه‌ت (رشید عبدالرحمن
عبیدی: ۲۰۰۳: ۱۷۶)، گوهدار هه‌ستدکه‌ت ئاخشتنکه‌ر ترانا پیدکه‌ت واتا و
مه‌به‌ستین فه‌شارتی دکه‌هینیت. بۆ نمونه:

• چهنه‌یا جوانه.

هیزا به‌رامبه‌ری که‌فت سهر (جوانه) واتا به‌روفاژی دکه‌هینیت ئه‌وژی واتا
(کریت) دکه‌هینیت.

٨.٢. ئاوازه: Intonation

ئاوازه دیارترین کهرستا نه کهرتیه. ئاوازا رستی رادوهستیت ل سهر ژماره و چهواتیا له رینا ژیین دهنکی د چرکه کیدا (محمد علی الخولی: ١٩٩٠: ١٦٩) و گوهورینا له رینا ژیین دهنکی دبیته ئە گهری گوهورینا ئاوازا رستی. ((مه بهست له ئاوازه موسیقای قسهیه، گووانی رهوتی دهنکه، له چوارچیومهیه کی دیاردا به هوی هیزموه کوئترۆل ده کری، گووانه گرنه گه کانی رهوت ته نها له سهر بره گی هیژدارموه روو دهدن)) (رحمان ئیسماعیل هسه ن کانه بی: ١٩٩٨: ١١٣).

دیارترین دیاردا دهنکی ئاوازهیه، هه می یه کین ئاخشتنا لیقکری قه دگریت. هنده ک زمانشان د پۆلینکریندا ب فونیمین لاهه کی یان فونیمین سه روکهرتی یان ب دیاردین جوانکاری داناینه، ههر چه ند جو دا هی د نا فکرنیدا هه بیت، ئاوازه ههر ئه مو تایه تیا دهنکیه و سه رانه سه ری ئاخشتنی قه دگریت و دجیته د نا ف ناخی توخمین پیکه یه نه رین وی ئاخشتنیدا، ل دویش واتا و پیکه اتا ئاخشتنا لیقکری و ل دویش مه به ستین وی یین دهر برین ب ریکه قتن د گه ل جه و دم و رهوت و بارۆدوخین ئاخشتنی خه ملاندنه کا موسیقی یا دیارگری دده ت وی ئاخشتنی (کمال بشر: ٢٠٠٠: ٥٣١). واته ل دویش دهوروبه ری دم و جهی و جو ری ئاخشتنی ئاوازا ئاخشتنی ژ دهر برینه کی و ژ هه لویسته کی و ژ باره کی دهرونی بو ئیکی دی ده یته گوهورین.

ئاوازا ئاخشتنی د ده می ئاخشتنیدا به رده موام د گوهورین و بلندبون و نزمبونیدا، ژ دهر برینه کی و هه لویسته کی و باره کی دهرونی بو ئیکی دی ده یته گوهورین، ئە هه بلندبون و نزمبونه ب گو هه کی شاره زا هه ست پی ده یته کرن (کمال بشر: ٢٠٠٣: ٢٦٣).

ل دویش جو ر و بارۆدوخین ئاخشتنی، شیانین هه مه جو ری و فره ئاستی د ئاوازیدا گه له ک د به رفه هه ن. ئە هه هه مه جو ریبه د ئاوازیدا خه ملاندنه کا ئاوازه ی دده ته ئاخشتنی و ئە هه خه ملاندنه گیانه ک و واتایه کا نوی دده ته وی ئاخشتنی، دهر برینی ژ باری دهرونی ئاخشتنکه ری دکه ت و ب فاکته ره کی گرنه گه ده یته

دانان بۆ روهنبونا واتايى و راقه كرنا مهبهستين ئاخشتنى و ژيكرنا جورين ئاخشتنى ژ ئيكودو. واتايين رستهكى ب تنى ههमे جور و جودا دبن ب گوهورينا ئاوازا وى و ههमे جوريا ليكرنا وى رستى (Crystal,D:2004:248). بلندين و نزمبونا دهنگى ل سهر دوماهيكترين برگا ب هيژه (محهمد مهعروف فهتاح: 2011: 222)، بۆ نمونه:

- // - دى چيت // (راگه هاندنه) ←
- // - دى چيت ؟ - // (پرسياره) ↘
- // - دى چيت! - // (سهر سورمانه) ↘
- // - دى چيت.. - // (فهرمانه) (ته بشيت نه قيت دى چيت) ↘

ئاخشتنكر ئاخشتنا خو وهكى يه كه يه كا ئاوازه دار و خه ملاندى و خو دان مهبهست فريدكەت و بههره مهندي و شارمزاى و شيان و سهر يوړين ئاخشتنكرى رولى خو د گوهورينا ئاوازا ئاخشتنى و گه هاندنا مهبهستين جودادا دبينن .

ل دهف بسپورين زمانى ئاوازه موسيqa ئاخشتنييه و فهگره و سه رجهم كه رستين نه كه رتيين دى (هيژ، ناقير، ... هتد) تيدا دهينه ريخستن و رهنكشه دان. رولى ئاوازي ته واو كهره بو رولى كه رستين نه كه رتيين دى، ئاوازه روله كى گرنگ دبينييت ب ته واو كهر و هه فكارى دگه ل هيژى، په يوه نديا هيژى و ئاوازي بيكشه ديار دبيت، چونكى نزمبون و بلندينونا ئاوازي يان گوهورينا وى بو ناستى وى يى بهرى د نيشا ئاخشتنييدا يان ل دوماهيكئا ئاخشتنى دروست نابيت ته گهر د گه ل جهى هيژى ئيكرتى نه بيت. ئاوازه ناهيت گوهورين ته گهر ل سهر برگا ب هيژ نه بيت، واته گوهورينا ئاوازي ب تنى ل سهر برگا ب هيژه. نه فه نه و په يوه نديا موكمه د ناقه را هيژى و ئاوازي دا و ناهيته ژيكره تاندين. گه له ك جارن فه كوله ر ل

سەر واتایه‌کی رادوستیت و په‌رتووکی لی دکهت کا ئەف واتایه ئه‌رکی هیزی ب تنییه یان ئه‌رکی ئاوازی ب تنییه یان ئه‌رکی هه‌ردوکان پیکشه‌یه، ل دوماهیکی نه‌شیت بریاری بدهت کا ئەف واتایه ژ ئه‌گه‌ری هیزی ب تنی یان ئاوازی ب تنی یان هه‌ردوکان په‌یدا بویه (تمام حسان: ۱۹۹۴: ۲۳۰).

ئاوازه دهربرینی ژ وی په‌یوه‌ندی دکهت ئەوا د ناقبه‌را ئاخشتنکه‌ری و گوهداریدا هه‌ی، دبیت ئەو په‌یوه‌ندی یا باش یان خراب یان ترانه‌کرن یان دوری یان پیلان.....هتد بیت، ژیه‌ر هندی خواندن و په‌رتووکا ئاوازی ده‌یته هژمارتن ب هو‌یرترین و مه‌ترسیدارترین لایه‌نی په‌رتووکی زما‌نی، ژیه‌ر هه‌بونا فره ئاوازی د ژینگه‌هین زما‌نیدا یان د ئیک دیالیکتدا و گریدانا وان ب بارو‌دوخین د مرونی و که‌لچهری و ئاستین جفاکیفه، د سهر هندی‌را باه‌رایتر د شیانی‌ن گوهداریدایه ب ته‌واوی د مه‌به‌ستین ئاخشتنکه‌ری بگه‌هیت، چونکی واتا ئاوازی ب سانا‌هی و ئاسایه وه‌کی واتا په‌یشان ئانکو ده‌می په‌یف دهربرینی ژ واتا خو دکهت (حسن بدوح: ۲۰۱۲: ۹۷، ۹۸).

((گو‌رینی له‌رینه‌وه‌ی ژیکان دمه‌نه هو‌ی گو‌رانی ئاوازی رسته. و هه‌ر ئاوازه‌ش واتایه‌کی جیا به رسته ئه‌به‌خشی)) (وری‌ا عومه‌ر ئەمین: ۲۰۰۴: ۲۸۹)، بو نمونه رسته‌کا وه‌کی:

• بیریشانی په‌رتوک کری.

ب ده‌هان واتایین جودا دگه‌هینیت ب گو‌هو‌رینا ئاوازی، ئه‌گه‌ر له‌زاتیا له‌رینا ژیین ده‌نگی ل سه‌رانه‌ری رستی نه‌هات گو‌هو‌رین و وه‌کی خو بمینیت ئەو رسته واتا راگه‌هاندنی دگه‌هینیت.

←
• // - بیریشانی په‌رتوک کری. //

ئەگەر لەزاتیا لەرینا ژیین دەنگی ل سەر پەیشا (بیریشان) ھاتە زیدە کرن،
 رستە دى بىتە بەرسفا (كى پەرتوك كرى؟) مەبەستەكا جودايە ژ مەبەستا رستا
 بوری.

• // -// بیریشانی پەرتوك كرى. -//

ئەگەر لەزاتیا لەرینا ژیین دەنگی ل سەر پەیشا (پەرتوك) ھاتە زیدە کرن،
 رستە دى بىتە بەرسفا (بیریشانی چ كرى؟). واتا و مەبەستەكا جودايە ژ واتا و
 مەبەستین رستین بوری.

• // -// بیریشانی پەرتوك كرى. -//

ئەگەر لەزاتیا لەرینا ژیین دەنگی ل سەر پەیشا (كرى) ھاتە زیدە کرن،
 رستە دى بىتە بەرسفا (بیریشانی پەرتوك چ لىكر؟).

• // -// بیریشانی پەرتوك كرى. -//

ئەگەر لەزاتیهكا پتر ژ لەزاتیا بوری بکەفیتە سەر پەیشا (بیریشان) یان
 (پەرتوك) یان (كرى) رستە دى بىتە پرسىار دگەل دوپاتكرنى ئانكو ب ھەقكارى
 دگەل ھىزا بەرامبەرى و گوھۆرینا جھى وى.

• // -// بیریشانی پەرتوك كرى؟ -// بەلى بیریشانی پەرتوك
 كرى.

ل قىرى مەبەست دوپاتكرنە ل سەر(بیریشان) واتە بیریشانی پەرتوك
 كرى و نە چ كەسىن دى.

• // -// بیریشانی پەرتوك كرى؟ -// بەلى پەرتوك.

ل قیری مه بهست دوپاتکرنه ل سهر(بهرتوک) کو بیْرِیْشانِ پهرتوک کری
ونه چ تشتین دی.

↖
• // - بیْرِیْشانِ پهرتوک کری؟ - // بهئی کری.

ل قیری مه بهست دوپاتکرنه ل سهر (کری) کو بیْرِیْشانِ پهرتوک کری
و چ کارین دی نه کرن.

۹.۲. ئاستین ئاوازی:

دشیاندايه چوار ئاستین چیناوازا (چینین دهنگی - Tone) دهستنیشانبهین:

۱. گه لهك بلند.

۲. بلند.

۳. ناقنجی (ئاسای - ئاسوی).

۴. نزم.

ئهف چیناوازه ژ لایئ جیگیربون و گوهورینیشه ژیکجودانه، دبیزئی ئاسوی
ئهگهر یا جیگیر بیت و دبیزئی بلند ئهگهر ئاراستئ وئ بهرهف بلنداهیی چو،
دبیزئی نزم ئهگهر ئاراستئ وئ بهرهف نزماتیئ چو، دبیزئی بلندنزم ئهگهر جورئ
خو بو ههر دو ئاراستان بو بلنداهیی پاشی بو نزماتیئ گوهورئ، دبیزئی نزم بلند
ئهگهر جورئ خو بو ههر دو ئاراستان بو نزماتیئ پاشی بو بلنداهیی گوهورئ (احمد
مختار عمر: ۱۹۹۰: ۲۲۷). واته ئاوازه یان بلنده یان نزمه یان ئاسویه یان بلندنزمه یان
نزم بلنده .

ئاراستئ نئیسینا کوردی ژ راستئ بو چهپییه، لهوما شیوی هیمائی ئاوازی
د زمانئ کوردیدا جودانه ژ زمانئ ئینگلیزی، چونکی ئاراستئ نئیسینا وان ژ لایئ
چهپی بو راستیه ب قئ رهنگی:

ئینگلیزی

Rise ↗

Fall ↘

level →

Rise Fall ↕

Fall Rise ↕

کوردی

ئاوازا بلند ↖

ئاوازا نزم ↙

ئاوازا ئاسۆی ←

ئاوازا بلندنزم ↗

ئاوازا نزم بلند ↘

۱۰.۲. ئاوازه و جوړین رستی؛

دزمانی کوردیدا ژیلی پۆلینکرنا رستی ژ لایئ پیکهاتنیقه، ژ لایئ ئهرکی گههاندنا واتایی و مهبهستین رستیقه ژ ی هاتیه پۆلینکرنا کو هندهک دبیژنی ژ لایئ نافهروکیقه.

باهرا پتر یا زمانشانین کورد هر ژ زوی رسته ژ لایئ نافهروکیقه دابهشکریه و ب تنی چوار جور ژیکجوداکرینه ئهوژی رستا (راگههاندن، پرسیار، فرمان، سهرسورمان)ه. ئهوا گرنگ بو دستنیشانکرنا هر ئهرکهکی رستی دقیت ئهم ب تهواوی د مهبهستا ئاخشتنکهری یان نقیسهری بگههین و ل دویش مهبهستا هویرا ئاخشتنکهری ئهرکی رستی دهیته دستنیشانکرنا و د ئاخشتنیدا هیژ و ئاوازه و هیمایین بزاقی یین ئاخشتنکهری هاریکاریهکا زورا ئاخشتنکهری دکهن بو گههاندنا مهبهستا وی، بهئی د نقیسینیدا یا هاتیه ههولدان هیمایین خالبهندی ئهقی رۆلی بگیرن ژهر هندی لادانا وان دیاردهکا پهسهند نینه. ژمارا ئهرکین واتایی رستی د نافهرا زمانشانین ههچهرخدا ژ ی وهکههف نینه د نافهرا سی ئهرکان ههتا پتر ژ دهه ئهرکاندایه کو ب تنی سی ئهرکین (راگههاندن، پرسیار، فرمان) رهسن و سهرهکینه و ئهوین دی لاوهکینه و د شیاندایه ل کهل هر سی ئهرکین سهرهکی بهینه تیکه لکرنا (عهبدوللا حسین رهسوول: ۲۰۰۵: ۶۶، ۶۷).

٢.١٠.١. ئاوازا رستا راگهاندنئ:

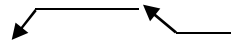
ئاوازه د رستا راگهاندنئدا ژ جورئ ئاسوئيه. بۆ نمونه:

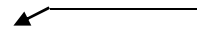
- ئەم دئ چينه بازاری .

ل دوماهیکا هه می رستین راگهاندنئ دابهزینهك د ئاوازیدا ههیه،
دوماهیکا وان دبیتته چیناوازی نزم، به لئ ژ بهر کو د رستین راگهاندنئدا چیناوازی
ئاسوئ ب خو د ئاستهكئ نزمدایه، ژ بهر هندئ ئەگەر ئەو نزمبونه بهیتته
فهراموشکرن ژئ ئاسایه. ب تنئ د دوخئ بهرسفا پرسیارئ و دوپاتکرنئدا پتر ههست
پئ دهیتته کرن و دابهزین دژوارتر دبیت (عهبدولوهاب خالد موسا: ٢٠٠٩: ١٠٢، ١٠٣).

رستا راگهاندنئ پهرسفا پرسیارئ یان دوپاتکرنئ:

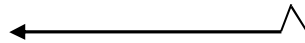
- نهخیر، ئەز نهچوم.

- ئەز ب خو چوم.

٢.١٠.٢. ئاوازا رستا پرسیارئ:

ئاوازه د فئ جورئ رستیدا بلند و نزمه (غازئ فاتح وهیس: ١٩٨٤: ٩٣). ل
دوماهیکا رستا پرسیارئ ئاوازه نزم دبیت و چیناوازی نزم بکاردهیت و ل ناقهراستا
رستئ ئانکو ل سهروئ پهیفا ئاخشتنکههري دقئیت پرسیارئ لئ بکهت، ئاوازه بلند دبیت
و چیناوازی بلند و مردگريت، بۆ نمونه:

- ته ئەهه پهرتوکه خواندیه؟

ئەگەر رستە ئیک پەیف بیت ئیکسەر جیناوازی بلند نزم وەردگرت، بو

نمونه:

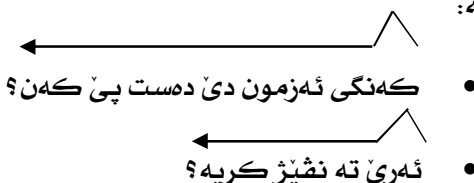

ئەف جورین رستین ئیک پەیفی د دیالیکتا ژوری یا زمانی کوردیدا کیمن،
د کارین تیپەردا ب گشتی و د تیپەری بوریدا ب تایبەتی، ژبەر هندی ئاوازه دبیتە
جورەکی تیکەل ژ جیناوازی ئاسوی و پاشی بلند نزم، بو نمونه:

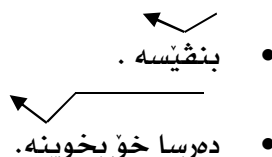
ب شیوەکی گشتی ئاوازا رستا پرسیری جیناوازه کا بلند نزمە ب تایبەتی
ئەو رستین ب فۆرمین پرسیری دەست پی دکەن(عەبدولوهاب خالد موسا: ۲۰۰۹: ۱۰۳،

۱۰۴)، بو نمونه:

۳. ۱۰. ۲. ئاوازا رستا فەرمانی:

ئەرکی فەرمانی ب دو شیوا دەیتە ئەنجامدان، راستەوخو و نەرستەوخو،
جوری ئیکی یی راستەوخو ئاراستەهی کەسی دوی کت و کۆم دەیتە کرن، جوری
دوی یی نەرستەوخو ئاراستەهی هەرسی کەسانە چ کت یان کۆم بیت، ئاوازه د
جوری راستەوخودا نزم بلندە، بو نمونه:

- بی زهحههت، پهرتوکا خو بیه.

جوړی دوی یی فهرمائی ب چهندین شیوا و ب چهندین ئاوازا دهیته
 نهجامدان، دشیت ب شیوی پرسیاری بیت، ب تایبهتی د حالهتی نهریدا و ب ههمان
 ئاوازا پرسیاری(عهبدووهاب خالد موسا: ۲۰۰۹: ۱۰۵، ۱۰۶).

- گلوپی ناغهمرینی؟

۲. ۱۰. ۴. ئاوازا رستا سهرسورمائی: -

ئاوازا قی جوړی رستی ژ چیناوازی بلنده یان گهلهك بلنده، ژ نهجامی
 ههست دهربرینهكا ژ نشكهكیقهیه ب نهگهری هاتن و دروستبونا تشتهکی
 نهچاقهپیکری پهیدا دبیت. بلندبونا ئاوازی ل دهستیك و دوماهیكا رستییه نهگهر
 پهیشین سهرسورمائی (پهك، مخابن... هتد)ل پیشیا رستی ههبن و نهگهر نهبن
 بلندبونا ئاوازی دی ل دوماهیكا رستی بیت، بو نمونه:

- ئای! چهند نهف خوارنه خوش بو!

د هندهك رستاندا ئاوازا رستا پرسیاری و سهرسورمائی تیکهل دبیت، د وی
 دهمییدا ههست دهربرین د شیوی پرسیارییه(عهبدووهاب خالد موسا: ۲۰۰۹: ۱۰۶)، بو
 نمونه:.

- تو خودی! ته نهو ئاخستن گوتیه!؟

11.2. تايهتەندىيىن ئاوازي:

1. چىناوازي(الغمية) مەبەست بى بزاقا چىناوازييه د دەرپرینه كيدا، ئەف بزاقە ژ بلندبون و نزمبونا زەنگا دەنگى بنەرەتى پەيدا دبیت، چىناوازي بيكهينهكى چىناوازيه.
 2. گورجبون ئەو ژى بيكهينهكى تريهه بزاقيه.
 3. دريژى و لەزاتى ئەفە ژى بيكهينهكى دەميه.
 4. راوستان ئانكو برين و ليڤكرن ب دريژاهيىن جودا.
 5. دژواري ئانكو هەمەرەنگى و خەملاندا ئاخشتنا سۆزدارى و هەلچونى و هەست بيكرى.
 6. پشتبەستنى ب زمانى ليڤكرى دكەت نە يا نقيسى، هەتا كو چەند د نقيسىنيدا هيمايىن خالبەنديى هەبن و دەرپرینی ژ ئاوازي بکەن.
 7. ئاوازه دياردهكا دەنگيه و د باهراپتريا زماناندا ههيه، ژيەر كو كارتىكرنى ل گوهورينا واتايى دكەت بيى كو فورمىن وان بهينه گوهورين (سهل لیلی: ۲۰۱۰: ۸).
- دقيت ئەف تايهتەندىه هەمى د پارچا ليڤكريدا هەبن و هەمى پشكداريى د دياركرنا ئەركى وى پارچيدا بکەن.

12.2. ئەركين ئاوازي: -

1.12.2. ئەركى هەلچونى يان سۆزدارى Emotional function:

ئاوازه دەرپرینی ژ هەست و سۆزىن ئاخشتنكەرى دكەت و ديارترين رۆلى ئاوازي دەرپرينا هەلوستيه وهكى تورەى، بيزارى، دودلى، خوینگەرمى...هتد و گەلەك واتايىن هوير و جودا دەت (Crystal,D:2004:249). ئەف واتايه سەربارى وان واتانه ئەويىن پەيف و اتا ريزمانى هلدگرن.

ئەف مژداریا د پیکھاتا گری و رستاندا هەب ئاوازی دەیتە فەرەفاندن و ب
 ریکا ئاوازی گوهدار د پیکھاتا ئاخشنا ئاخشنکەری دگەهیت و مژداری د ئاخشنا
 ویدا نامینیت (Peter Roach: 2009:154)، بۆ نمونە:

• // - ئەو کەسین فروتن کری بلەز// فایدە کر.

ئەو کەسین فروتن بلەز کری، وان فایدە کر)

• // - ئەو کەسین فروتن کری// بلەز فایدە کر.

// (ئەو کەسین فروتن کری، وان بلەز فایدە کر)

ئاوازه ب هەمی جورین خوڤه فاکتەرەکی بنەرەتیە بۆ دیارکنا تەواویون
 و تەواونەبونا وی ئاخشنی ژ لای پیکھاتن و واتاییشە، ئەف چەندە پتر د رستین
 مەرچیدا روهندبیت(کمال بشر: ۲۰۰۰: ۵۴۱)، بۆ نمونە:

• // - ئەگەر تو هاتی، دی من بینی. - //

پارستە ب ئاوازه کا بلند دوماهیک دەیت و ناقبر پەیدابیت، ئەفە ژ
 بەلگەهە کو ئاخشتن ب دوماهیک نەهاتیە و تەواو نەبویە و ب گوتنا شارستی رستە
 تەواو دبیت و ئاخشتن ب ئاوازه کا نزم ب دوماهیک دەیت، ئەفەژی بەلگەهە بۆ
 تەواوبونا رستی ژ لای پیکھاتن و واتاییشە. هیمایین خالەندیی رۆلی ئاوازی د
 نخبسیندا دبینن، وەکی مە د رستا بوریدا دیارکری ل دوماهیکا پارستی مە (ء)
 دانایە بەلگەهە کو ئاخشتن ب دوماهیک نەهاتیە و گریدانەك و پەیوەندیەك ب
 ئاخشنا داهاشیە هەیه ئەو ژ شارستەیه و پشتی گوتنا شارستی خال (.) دەیتە
 دانان بەلگەهە بۆ تەواوبونا ئاخشنی ژ لای پیکھاتن و واتاییشە.

هەر وەسا ئاوازه رەستەن راکەهاندن و پرسیار و سەر سوڕمانی ژیکجودا دکەت و رۆلەکی هەق شیۆه یی خالەندی ئەنجامدەت (Crystal, D: 2004: 249). ئەقە گرنگترین ئەرکی ئاوازی یی ریزمانیە، رەستی بۆ سەر جوڕین وی یین جودا پۆلیندکەت، بۆ نمونە:

• // - وی هوزانهك نھیسی. // ئاوازا ئاسوی، رەستە (راکەهاندن)ە.

• // - وی هوزانهك نھیسی ؟ ئاوازا بلندنزم، رەستە (پرسیار)ە.

• // - وی هوزانهك نھیسی! // ئاوازا بلند، رەستە (سەر سوڕمان)ە.

ئاوازه بریاردمره د پۆلینکرنا رەستاندا بۆ سەر جوڕین وی یین جودا. ئاوازه ریزا رەستی دیاردکەت و واتا ریزمانی راقەدکەت و یا بەرپرسە ژ دەستنیشانکرن و سنوردارکرنا پیکهینین رەستی، وەکی ئەم دبینن پیکهاتا رەستا بوری ئەهاتیە گوهورین و چ پەیف لی کیم و زیدەنەبوینە، بەلی راقەکرنا وی ئانکو رویی ژناقدا یی رەستی یی هاتیە گوهورین ب گوهورینا ئاوازا وان، هوسا رویی سەر قە یی پیکهاتا رەستی واتا تەواو ناگەهینت، بەلکو رویی ژناقدا یی رەستی ب واتایقە گریدایە و واتا دروست دگەهینت، ئاوازه ئەو دیاردا دەنگیە ئەوا رویی ژناقدا یی رەستی دیاردکەت و لی دگەپیت و دیارکرنا رویی ژناقدا یی رەستی راقەکرنا کا دروست ددەتە رەستی.

۲.۱۲.۳. ئەركى زانىرى: Informational function

ئاشكرايه دەمى ئاخشتن پەيدا دەيت زانىرىن نوى و كەفن دەينه ئالوگوركرن و قەگوهازتن، ئاوازه هارىكاره بو سەرنج راكيشانى بەرهف هندی كا ئەو دەربىرینه چ واتاىهكى دگههينيت و چ زانىرى و تشتهكى نوى تىدايه، ئەو پەيغە يان گرئيه دژوارترين تۇنا ئاوازى هەلدگريت د وى پارچا لئىكريدنا ئەوا ئاخشتنكەر زانىرىن نوى پى رادگههينيت (Crystal,D: 2004: 249).

ب بۇچونا هالىداى ئاخشتنكەر مەبهست و پەياما خو ب دو ريكادگههينيت:

۱. ب رىكا رىزبونا يەكىن زانىرى بەخش.

۲. ب رىكا هيز و ئاوازى، واته ئەركى هيزى و ئاوازى د گههاندنا مەبهستىدا.

واته ل دويف رىبازا ئەركى يا هالىداى رسته ژ دو يەكىن زانىرى بەخش

پىكدهيت:

۱. باس: ئەو پشكا رستىيه ئەوا بەحسى وى دەيته كرن و زانىرىن كەفن دگههينيت.

۲. خواس: ئەو پشكا رستىيه ئەوا زانىرىن نوى دەربارهى (باس) ي پيشكىشدهت (Halliday,M.A.K:1985:275-277).

بۇ نمونه:

• // - رىقه بهرى قوتابخانى هارىكاريا قوتابىن هەژاردگەت - //

خواس

باس

ژبلى رىزبونا يەكىن زانىرى بەخش (باس و خواس) ئاخشتنكەر د رستا بوريدا بو جوداكرنا يەكىن زانىرى بەخش (باس و خواس) و گههاندنا مەبهستا خو هيزهكا زىدەتر دئىخيته سەر يەكا زانىرى بەخش (خواس): هارىكاريا قوتابىن هەژاردگەت (بو سەرنج راكيشانا گوهدارى و ئاگههداركرنا وى بو هندی كو ئەف پارچه زانىرىا نويه، يەكا زانىرىن كەفن (باس) ناھيته هيزداركرن.

رویێ ژ ناقدای یی رستی ب ریکا ئاوازی بریاری ددهت کا رسته چ زانیاریین
نوی و گرنه و چ گریمانین پینشین هلدگریت و ب خوڤهدهگریت (جون سیرل):
۱۹۷۹: ۱۴۱).

ئاخستنکه ئاوازی بکاردهینیت بو دوپاتی ل سهر وی پشکا جهی
گرنگیپیدانی ژ کوتاری، دبیت نارمانجا ئاخستنکه ری ژ ئاوازه کرن و هیزدارکنا
وی پشکی ئاگههدارکنا گوهداری بیت و گوهداری بو گوهدانا گوتارا خو
رابکیشیت، دیسا بو دیارکرن و ژیکجودا کرنا زانیاریین نوی کهفن بکاردهینیت، بو
نمونه:

• ههمی زیندانی هاتن ئازاد کرن.

ئهگه ئاخستنکه ری هیزهکا زیدهتر دانا سهر برگا دوی ژ پهیشا (ههمی)
ئهو گوهداری ئاگههدار و پشتراست دکهت کو چ زیندانی نه مان ههمی هاتن
ئازادکرن دا چ گومان ل دهق گوهداری نه مینت سهبارهت ژمارا زیندانیین ئازاد
کری (عبدالهادی بن ظافر الشهري: ۲۰۰۴: ۷۱).

۲. ۱۲. ۴. ئه رکی پوئداری: Indexical function

ئاوازه د قی ئه رکیدا کهسایهتی و ناسنامه و پهگهزی ئاخستنکه ری و
جهی وی ل ناڤ جفاکی دیاردکهت. زانیین زماننایا جفاکی دبینن ئاوازی و
جورین وی پوئلهکی گرنه د دانه نیاسینا چینین جودا جودا یین جفاکی و
رهمشه نبیری د جفاکهکی دیارکریدا یی ههمی. وان وهسا دیتن ئه ق چینه د
ژیکجودانه د ریکا ئاخستنیدا و ههر چینه ک ب ریکهکی د ئاخشیت و چوارچوڤی
ئاوازا ئاخستن ل دهق هه ر ئیک ژ وان جودایه ژ چینه کا دی یا وی جفاکی، ئه ق
جودایه ل دویف جهی ههر چینه کی و بهرهمی وان یی رهمشه نبیری دمینت د
جفاکیدا (کمال بشر: ۲۰۰۰: ۵۴۰). ئاوازه هیمایه کی گرنه بو کهسایهتی و
ناسنامه جفاکی و بهرهمه ندیا کهسان وهکی ئاموژگاریکه را و بیژمیرین
دهنگوباسان و بیژمیرین و مرزشی..... و چهن دین پیشه یین دیتر کو ب ساناهی ب ریکا
ئاوازی دهینه نیاسین، د گه ل چهن دین ئه دگارین دی یین پرۆسودی
(Crystal, D: 2004: 249).

١٣.٢. ئاوازه و کردارین ئاخشتنی:

تیۆرا کردارین ئاخشتنی باهراپتر بۆ راقه کرنا زمانی لیفکری دهیت نهک نشیسی، نهف تیۆره گرنگیی ب واتا فهشارتی ددهت کو راپه راندنه و ئهرکین جفاکی جیبه جی دکهت. تیۆرا کردارین ئاخشتنی ل سهر چه ند بنه مایه کا به نده نهو بنه ما زی:

١. هه می گو تن بۆ نیاز و مه به ستا ئاخشتن گه ریه.

٢. هه می گو تن وه سفا بارۆدوخی دکهن. وه سفا بارۆدوخی ب تنی ئهرکه که ژ ئهرکین گو تنی و تاکه ئه رک نینه، به لکو ئه رکه ک و مه به سته کا دی یا کویر و فه شارتی یا ل پشت ئه وی وه سفکرنی هه ی (مه مه د مه عروف فه تاح: ٢٠١١: ٢٠٧)، بۆ نمونه:

• // -// چا ته زیه. - //

نهف رسته راگه هاندنه و ئه رکی وی وه سفکرن چاییه، به لی تاکه ئه رک نینه، به لکو هیزه کا رهوانبیژی یا ل پشت وه سفکرن چایی هه ی و ل دو یف وی دهو روه ری رسته تیدا هاتیه گو تن نهو هیزا رهوانبیژی دیاردبیت، دبیت مه به ست پی ئه رکی فه رمانی و داخوازی بیت ئانکو (چایی گه رم بکه) یان مه به ست پی ئاگه هدارکرن و قه دهغه کرن بیت (چا ته زیه نه فه خو).

ههر رسته ک بهیته گو تن د بارۆدوخی جودادا، دبیت پتر ژ واتایه کی بدهت بۆ واتا و مه به سته کا دی بهیته بکارهینان ژ وان مه به ستا ئاموژگاری، راگه هاندن، گه فه، فه رمان، نه رازیبون هتد و بۆ ده هان مه به ستین دیتر بکاربهیت، هه ر نهف مه به سته نه (ئوستن) ی ب ناخی کردارین ئاخشتنی ناخ کرینه (مه مه د مه عروف فه تاح: ٢٠١١: ٢٠٨) و د ناخ بواری پراگماتیکیدا دهینه راقه کرن.

واته هه ر رسته کی ژ بلی واتا وی یا سیمانتیکی (فه ره هه نگ + ره یزمان) هیزه کا رهوانبیژی یا دکه ل هه ی، ئاخشتن گه ر فی هیزا رهوانبیژی ب ره کا هیز و

ئاوازی (قیس کاکل توفیق: ۱۹۹۵: ۸۴) و دمووربه‌ری فریدکەت و کردارین جودا پی رادگه‌هینیت، گوهدار ژێ ب ریکا هیز و ئاوازی و دمووربه‌ری دزانیت کا چ کردار و مەبه‌ست ل پشت وی رستی هه‌یه و بۆچ مەبه‌ست هاتیه گوتن.

. کردارین ئاخفتنی دبنه دو جور:

۱. کردارین ئاخفتنی یین راسته‌وخۆ: د قی جوریدا مەبه‌ستا ئاخفتنکەری دیار و ناشکرایه و په‌یوه‌ندی ب واتا سیمان‌تیکیا رستیقه هه‌یه و چ په‌یوه‌ندی ب هیزا ره‌وانبێژیه نینه.

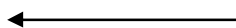
۲. کردارین ئاخفتنی یین نه‌راسته‌وخۆ: قی جوری په‌یوه‌ندی ب هیزا ره‌وانبێژیا رستیقه هه‌یه، ژبه‌ر هندی ئاخفتنکەر مەبه‌ستا خۆ ب شیوه‌کی نه‌راسته‌وخۆ و قه‌شارتی دگه‌هینیته گوهداری. کردارین نه‌راسته‌وخۆ ب هاریکاریا هیزێ و ئاوازی ده‌ینه دمربرین و گاریگه‌ریه‌کا زۆر یا ل سه‌ر گه‌هاندنا مەبه‌ست و واتا قه‌شارتی هه‌ی ((هەر رسته‌یه‌ک د میان واتا و مەبه‌ستی جیاواز ده‌به‌خشی به‌ پی ئاوازه‌که‌ی ته‌نانه‌ت هه‌لویست و مەبه‌ستی شاروه‌ی و باری دمرونی قسه‌که‌ریش به‌هوی ئاوازه‌ی رسته‌که‌ ده‌زانێ و ناشکرا ده‌بی)) (وریا عومەر ئەمین: ۲۰۰۴: ۲۹۰). ئەه‌ف واتا نه‌راسته‌وخۆ یا قه‌شارتی ب تیورا کردارین ئاخفتنی د سنوری پراگماتیکیدا ده‌یته راقه‌کرن و ئەه‌ف تیوره‌ رستی د نا‌ف چوارچۆفی دمووربه‌ریدا راقه‌دکەت.

سیسته‌می که‌رستین نه‌که‌رتی (هیز، ئاوازه، نا‌فبر) جوداهیی د نا‌قه‌را کردارین ئاخفتنی یین راسته‌وخۆ و نه‌راسته‌وخۆدا دکەت، ئانکۆ د نا‌قه‌را هندی‌دا کا واتا رستی وه‌کی واتا وی یا فره‌هنگی ب خۆ ده‌یته و مرگرتن یان وه‌کی واتا پراگماتیکی، ل دویف هنده‌ک په‌رتووکا هەر گوته‌ک ب تۆنا نزم به‌یته گوتن ب ریزا (۷۳٪) راقه‌کرنه‌کا نه‌راسته‌وخۆ تیدایه، هەر وه‌سا هەر گوته‌کا ب تۆنا به‌رز به‌یته گوتن ب ریزا (۵۴٪) راقه‌کرنه‌کا راسته‌وخۆ بۆ ده‌یته‌کرن (عومەر مه‌حمود که‌ریم: ۲۰۱۲: ۲۱).

د کردارین ئاخفتنی یین نهراسته و خودا ئاخفتنکهر زانیاریین زیدهتر ژ وان زانیاریین د ناڤ په‌یف و رستاندا هه‌ی ددهت گوهداری، پشتبه‌ستنی ب وان زانیاریین د ناڤ دهوروبه‌ری زمانی و نه‌زمانی و ب شیانیین هوشه‌کی و شیانیین راقه‌کرنا مه‌به‌ستنی ل دهڤ گوهداری دکهت (قیس کاکل توفیق: ۱۹۹۵: ۷۶). کردارین نهراسته و خودا شیوی رستین (راگه‌هاندن، پرسیار، فه‌رمان) دا دیاردبن و ئاوازه روله‌کی گرنه‌گ تیدا دبینیت بو دیارکرنا جوری کردارا نهراسته و خودا. (ریزمان و ئاواز ده‌توانن یه‌کبگرن بو دیاریکردنی کرده قسه‌یه‌کان و گوێزانه‌وه‌ی ئه‌رکه ریزمانیه‌کان)) (ره‌حمان ئیسماعیل حه‌سه‌ن کانه‌بی: ۱۹۹۸: ۱۳۳).

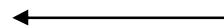
۱.۱۳.۲. کردارین رستا راگه‌هاندنی:

رستا راگه‌هاندنی ب هه‌ڤکاری دگه‌ل ئاوازا وی گه‌له‌ک واتا و مه‌به‌ستین جودا په‌یدا دکهت. رستا راگه‌هاندنی شیوه‌کی چالاکه و دشیت چه‌ندین کردارا نه‌نجام‌دهت کو په‌یوندی ب زانیاریین مروڤیشه هه‌بن و ل دویش شیان و به‌هرمه‌ندی و شارمه‌زای و سه‌ریورین مروڤی دمینیت ژ وان کردارا (ئاگه‌هدارکرن، داخوازی، گه‌فه، نه‌پازیبون، توانج، په‌یمان‌دان، دانپینان، په‌شیمانبون، هه‌یجه‌تگرتن..... هتد) (قیس کاکل توفیق: ۱۹۹۵: ۹۰). بو نمونه:

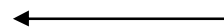
• // - مین یی د ناڤ زه‌ڤییدا. - // (ئاگه‌هدارکرن)

(هه‌شیاریه مین یی د ناڤ زه‌ڤییدا)

• // - ئه‌ڤ ژوره یا گه‌رمه. - // (داخوازی)

(سه‌پلیتی یان پانکی هه‌لکه)

• // - ئه‌ز نه‌چومه ژ دهرڤه. - // (ئینکارکرن و دوپاتکرن)

(ئیکجار ئه‌ز نه‌چومه ژ دهرڤه)

- // - ته پەرتوکا من یا بری. - // (تاوانبارکرن)
(ئەز تە تاوانباردکەم تە پەرتوکا من یا بری)

- // - ئەز دى بۆ تە بیژم مامۆستای - // (گەفە)
(ئەز تە د ترسینم و دى بۆ تە بیژم مامۆستای)

- // - ئەحمەدی بویە سترانبیژ - // (توانج)
(دەنگى وی نەخۆشە و سترانا دبیژیت)

- // - تە گۆل هەمی هلکیشان. - // (گازندە و نەرازیبون)
(ئەز نەرازیمە تە گۆل هەمی هلکیشان)

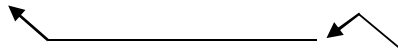
٢٠١٣٠٢. کردارین رستا پرسیارى:

رستا پرسیارى بۆ گەلەك کردار و مەبەستین جودا بکاردهیت، بۆ ئەنجامدانا قان کردارا پیدقیه دەوروبەر و ئاوازا رستى ل بەر چاڤ بهینه و مرگرتن، ژ وان کردارا:

- // - فراقین نەخوار؟ - // (نەرازیبون)
(ئەز نەرازیمە چەوا وی فراقین نەخوار)

- // - چەوا دەست ژ کارى خۆ بەردا؟ - // (نەرازیبون)
(ئەز نەرازیمە وی دەست ژ کارى بەردا)

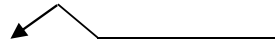
د قى بارى نەرازیبونیدا فۆرمى پرسیاری ژ رستی ناهیتە جوداکرن و هینز ناکهفیت سەر فۆرمى پرسیاری و نافر د ناهیرا فۆرمى پرسیاری و رستیدا نینه، هەمی ب ئیک ئاوازی دهیتە گوتن. ئەو ژى ئاوازا رستا سەرسورمانییه (قیس کاکل توفیق: ۱۹۹۵: ۹۶).

• // - چەوا ؟ دەست ژ کارى خو بەردا ! - // (پرسیار و سەرسورمان)

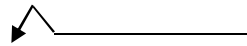
• // - چەوا دگەلیک نا ئاخضن ؟ - // (نەرازیبون)

• // - تە خانى هەر نەکرى ؟ - // (گازنده و نەرازیبون)

• // - تەبوچی پەنجەر شکاند ؟ - // (تاوانبارکرن)

• // - وى کتیبى نادەى من ؟ - // (داخوازی)

و چەندین کردارین دی.

۲. ۱۳. ۳. کردارین رستا فەرمانى:

کردارین رستا فەرمانى ل دویف دەوروپەری دەمینیت و گەلەك مەبەست و کردارین جودا دەت، ئاوازی و دەوروپەری رۆلەكى مەزن د دیارکرنان قان کرداراندا هەیه و هەر ئیک ژ وان ئاوازهکا تاییهت یا هەمی (قیس کاکل توفیق: ۱۹۹۵: ۱۱۸).

• // - بخوم ؟ - // (پرسیار)

• // - ئەو بچیت ! - // (سەرسورمان)

• // - یا باشتر ئەوه تو بخوینی. - // (ئاموژگاری)

• // - هه ره کورێ خو ل سهر جادا بینه. - // (توانج)

• // - دابجم. - // (ئاگه هدار کرن).

• // - مالا خو پاقر بکه. - // (ههست دهر برین)

• // - دا بکوژن. - // (گهفه)

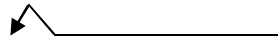
و چه ندين کردارین دی.

ئەفە هەمی د ناڤ پراگماتیکیدا دەیتە رافه کرن، چونکی ئارمانجا پراگماتیکی زانینا شیان و بههرمه ندیا مرۆقیه د بکارهینانا فۆرمین زمانی بو ب دەستقههینانا ئارمانج و مهبهستین جودا جودا (فرانسواز ارمینکو: ۱۹۸۶: ۷۶). واته قی تیوری یا شیای وی ڤالاهیا د واتا رستاندا هه ی پرېکته و وی چه ندی روهنېکته کا چهوا رسته کا دیارکری وهکی راکه هاندن و پرسیار و فهرمانی بکه قیته د ناڤ دهووبه ره کییدا و ل دویف وی دهووبه ری و جورێ په یوه ندیا د ناڤه را ئاخستنکهری و گوهداریدا و ئاوازا رستی ئەو رسته واتایه کا دی بدهت. ئەو واتا ژێ واتا فهشارتیه و مهبهستا ئاخستنکهریه.

ئاخستنکهری رۆله کی گرنگ یی هه ی د دهستنیشانکرنا واتا رستیدا ب دانانا وی رستی د ناڤ چوارچوڤه کی دهنگی یی گونجایدا. ئاوازه رۆله کی گرنگ دگیریت بو ژیکجودا کرنا واتایین رستین راکه هاندن و پرسیار و فهرمانی، واته دبیت رسته ک د رویی ژناقدا دا واتا وی راکه هاندن بیت، به لی د لیڤکرنیدا پرسیاربیت و فۆرمی پرسیارێ دگه ل بیت، ب بهروڤاژی دبیت رسته د رویی ژ ناقدا

پرسیار بیت، به لى د لیقكرنیدا فۆرمى پرسىارى دگه ل نه بیت، هوسا ب فى رهنگى
 ئاوازی رۆلى خو د خواندن و راقه كرنا ریزاندا ههیه. واته كا چهوا ریزهك یان
 رستهك ژ هیزا خو یا رموانبیزی ئەوا ههردهم پیقه دیار دهردهك قیت بو هیزهكا دی یا
 رموانبیزی یا بهرهمهینای و دروستکری.

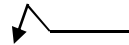
بو نمونه دهمی ئیک بیژیته زهلامهکی: -

• // - توههقزینا خو دقوتی؟ - //

دهمی ئاخشتنکهر د بارودوخین جودادا رستین هوسا بیژیت مهبهستا
 ئاخشتنکهری ب گوتنا فى رستى پرسىارکرن نینه، بهلکو مهبهستا وی لومهکرن و
 نهرازیبون و توریهه. د قان باراندا ئاوازا قان رستان دی ب هیزتربیت ژ ئاوازا رستا
 پرسىارى (حسن بدوح: ۲۰۱۲: ۹۹).

یان زهلامهك بهیت مال دهمی فراقینی و ههقزینا وی (دانقوت) بو فراقینی
 لینابیت و بیژیت ههقزینا خو:

• // - ئەقه چیه؟ - //

مهبهستا وی پرسىارکرن نینه کو بزانیته كا ئەو چ خوارنه، چونکی ئەوی
 دانقوت یا دیتی، بهلى مهبهستا وی نهرازیبونه و دانقوت ب دلی وی نینه و ب
 شیوهکی نهراستهوخو نهرازیبونا خو بو ههقزینا خو دیارکر.

پهراویزیڼ پشکا دوی

- (۱) بنیره لاپهړی ۸۰، ۸۱.
- (۲) مه د قیّ قه کولینیدا بهحسی هیزا لاوهکی نهکریه وجهی وی ل سهر نمونان دیارنهکریه، چونکی قه کولینا مه پیدقی بی نینه.
- (۳) ههروهسا زاراقین هیزا دوپاتی (Emphatic Stress) و هیزا هه لچونن بو دهینه بکارهینان. (Emotional Stress)

پشکا سیی

فهرهفاندنا مژداریی ب ریکا کهرهستین نه کهرتی

۱.۳. قههرفاندنا مژداریی ب ریکا کهرستین نه کهرتی (ناقبر و هیزو ئاوازه):

گهلهک په یف و گری و رسته بیی کهرستین نه کهرتی د مژدارن. هه ده می ئه ق فۆرمین زمانی ژ ناق زنجیر و ده وره به ری ئاخشتنی بهینه دهر د مژدارن و نهشین مه به ستا دروست یا ئاخشتن کهری بگه هینن. باهراپتیا مژداریا رستی ب ریکا گو هلیبونی نامینیت، ژ بهر بکارهینانا ناقبری و هیزی و ئاوازی (۲۰۱۱: ۲۴۲). Akmajian, A. واته کهرستین نه کهرتی رۆله کی گرنه یی د قههرفاندنا مژداریا واتاییدا هه ی، به لی هندهک جارن دبه نه کهری دروستبونا مژداریی د ناق رستییدا ئه وزی ده می جهی وان کهرستین نه کهرتی دهیته گو هۆپین یان ده می ئاخشتن کهر واتایه کا نه رسته وخۆ ب ریکا ئاوازی بۆ ئاخشتن کهری فرید کهت.

هه بونا هیزو ئاوازی د ئاخشتنا گو هلیبویدا و نه بونا وان د نئیسینیدا وه دکهت کو ئاخشتنا گو هلیبوی پتر شیان هه بن ژ نئیسینی د دیار کرنا سی به رو هویر کاتیین واتاییدا، هه رچه نده هه ول هاتینه دان کو هیما یین خاله بنیدی جهی ئاوازی د نئیسینیدا بگرن، به لی بۆ جه گرتنا هیزی د نئیسینیدا چ هیما نه هاتنه دانان و ج بزاق ژلابی نئیسه رانته بۆ نه هاتیه کرن (تمام حسان: ۱۹۹۴: ۴۷). ئه ق هه رسی یه کی ن فۆنیمی (ناقبر، هیزو، ئاوازه) هندهک جارن وه کی یه کی ن دهنگی (کۆنسانت و ئاوازا) د ناق رويدانا ئاخشتنیدا بۆ واتایی گه لهک د گرنکن (ماریویای: ۱۹۹۸: ۹۳).

وه کی مه د پشکا دویدا دیار کری، دانان و نه دانانا ناقبری و گو هۆپینا جهی وی و جه گو هۆپینا هیزی و گو هۆپینا ئاوازی دبه نه کهری گو هۆپینا واتا و ریژه و سنوری فۆرمین زمانی (مۆرفیم و په یفی و گری و رستی) و نه بون و گو هۆپینا جهی وان مژداریی په یدا دکه ن و پتر ژ واتایه کا جودا دده نه وان فۆرمین زمانی.

زمانی نئیسینی په یکه ری زمانی ئاخشتنیه، تا راده کی نوینه ریا ناقبری د نئیسینیدا دهیته کرن و مژداریا وی ب ریکا پیکشه نئیسین و جودا نئیسین و

هیلانا قالاھیی و دانانا (،) دهیته قهرهقاندن. نوینهریا ئاوازی ب ریکا هیمایین خالبهندیی دهیته کرن و پشکهک ژ مژداریا وی دهیته قهرهقاندن، بهلی نوینهریا هیزی ناهیتتهکرن و مژداریا وی د نضیسنیدا ناهیتته قهرهقاندن. ئەق هەر سی کهرسته(ناقبر، هیز، ئاوازه) د زمانی کوردیدا مژداریا واتایی قهرهقینن و ئهرکی جوداکرنا واتایی و دهستنیشانکرنا سنوری فۆرمین زمانی دبیین.

ههتا کو د وان باراندا ئەوین (ناقبر، هیز، ئاوازه) رۆلهکی فۆنیمی تیدانهبیین، رۆلهکی دی یی بهرچاق دبیین ئەو زی ژیکجوداکرنا لیقکرنا کهسین بیانی و کهسین خودانین زمانی ب خویه بۆ زمانی (ماریوپای: ۱۹۹۸: ۹۶).

۲.۳. رۆلی ناقبری د قهرهقاندنا مژدارییدا:

ناقبر ئیکه ژ کهرستین نهکهرتی و فۆنیمه د زمانی کوردیدا، جۆرهکه ژ بیدهنگیی ناقبری دئیخیته د ناقبهرا فۆرمین زمانیدا و ئهرکهکی جوداکر دبیینت، ئهرکی جوداکرنا واتایی و جوداکرن و دهستنیشانکرنا سنوری فۆرمین زمانی: مۆرفیم، پهیفا، گری، رسته، دبیینت. واته ناقبر د زمانی کوردیدا فاکتهرهکی گرنکه بۆ رۆهنکرن و راقهکرنا واتایی و ریزمانی د ناف زنجیرا ناخشتنیدا.

کهلهک فۆرمین زمانی د زمانی کوردیدا د مژدارن و پتر ژ واتایهکا جودا دهن، ب دانان و نهदानا ناقبری مژداریا وان دهیته قهرهقاندن. واتا و سنوری فۆرمین زمانی ب دانان و نهदानا ناقبری دهیته گوهورین. ناقبر پهیدانابیت ئەگەر فۆرمین زمانی ژ لایی پیکهاتن و واتاییقه تهواو نهبیت ئەقه د لیقکرنیدا و د نضیسنیدا دهمی فۆرمی زمانی ژ لایی پیکهاتن و واتایی تهواو دبیت قالاھی د ناقبهرا وی فۆرمی و فۆرمهکی دیدا پهیدا دبیت، ئەگەر دو فۆرم وهکی پهیقهکا لیكدای بن و ئیک واتایی بدن دی پیکه هینه نضیسن و دهمی واتا وان وهکو ئیک پهیفا نهبیت دی ژیکجودا هینه نضیسن و قالاھیهک یان داشهکی (.) یان (//) دی د ناقبهرا واندا هیته دانان بۆ جوداکرنا واتا و سنوری وان، بۆ نمونه:

ژ	نه هیلانا ناڤبرئ (پیکشه نڤیسین)	هیلانا ناڤبرئ (ژیکجودا نڤیسین)
۱.	// -// سه روئی -// واتا: پاچه (ناڤی خوارنه کئییه) فۆرم: ئیک پهیشه، ناڤه.	// -// سه رو // پی -// واتا: سه، پی. فۆرم: دو پهیشین جودانه.
۲.	// -// دیژین -// واتا: ناڤی کچانه. فۆرم: ئیک پهیشه. ناڤه.	// -// دی // ژین -// واتا: ئهم دی ژین. فۆرم: کاره، رسته کا کورتکریه.
۳.	// -// بهیان نامه گهشت. -// واتا: بهیان نامه گهشت. فۆرم: بهیان نامه = ئیک پهیشه. ناڤه.	// -// بهیان // نامه گهشت. -// واتا: بهیان ئهو نامه گهشت. فۆرم: بهیان = ناڤه. نامه = ناڤه.
۴.	// -// ژیان نامی دنڤیسیت. -// واتا: ئهو ژیان نامی (میژوا ژیان) دنڤیسیت. فۆرم: ژیان نامه = ئیک پهیشه. ناڤه.	// -// ژیان // نامی دنڤیسیت. -// واتا: ژیان یا نامی دنڤیسیت. فۆرم: ژیان = ناڤی کچانه، نامه = ناڤه.
۵.	// -// ههر سائنامه ک دگهشت. -// واتا: سائنامه = ته قویم. فۆرم: سائنامه = ئیک پهیشه، ناڤه.	// -// ههر سال // نامه ک دگهشت. -// واتا: ههر سال نامه ک ب تنی دگهشت مه. فۆرم: سال = ناڤه، نامه = ناڤه.
۶.	// -// بخۆ. -// واتا: قی سیڤی بخۆ. فۆرم: کاره کی فهرمانییه.	// -// ب // خۆ. -// واتا: ئهز ب خۆ هاتم کهسی نه گوت من. فۆرم: ب = ئامرازی په یوه ندییه. خۆ = جهناڤی خوییه.
۷.	// -// من بهریخودایی. -// واتا: من سه حکرووی وئی زفریم. فۆرم: بهریخودایی ژ ناڤی کاری (بهریخودان) هاتییه. کاره کی لیکداییه.	// -// من بهری // خۆ // دایی. -// واتا: من بهره که هه بو و من دا ف وی. فۆرم: بهری + ی + خۆ = گرییه، دا = کاره.
۸.	// -// مه می ئالا بلندکر. -// واتا: وان مه می ئالا بلندکر. فۆرم: مه می ئالا = ئیک پهیشه، ناڤه.	// -// مه می // ئالا بلندکر. -// واتا: مه می ئالا کوردستانی بلندکر. فۆرم: مه می = ناڤه. ئالا: ناڤه.

<p>9. // -// ئەمۆد ئاڤا // كەندالا // را چو. -// واتا: ئەمۆد ئاڤا نھاڵ و كەندالا را چو. فۆرم: د ئاڤا. را = ئامرازى پەيوەندىه، كەندال = ئاڤه، ا = نى. نڤ. مېيه. د. ت.</p>	<p>9. // -// د // ئاڤكەندالا // را چو. -// واتا: د گوندى ئاڤكەندالا را چو. فۆرم: ئاڤكەندالا = ئىك پەيشه. ئاڤه.</p>
<p>10. // -// بابى من و ته // گەنم چاند. -// واتا: بابى من دگەل ته پىكشە گەنم چاند. (باب ب تنى دياركرىه بۆمن.) فۆرم: بابى من = گرىيه كا مەزنكرىه، ته = گرىيه كا ناوكه.</p>	<p>10. // -// بابى من و ته // گەنم چاند. -// واتا: بابى من و بابى ته هەردوكا گەنم چاند. (باب دياركرىه بۆ من و ته) فۆرم: بابى من و ته = گرىيه كا ئالوزه.</p>
<p>11. // -// ئەزل // گوند و // باژىرېن دوير // گەپيام. -// واتا: ئەزل گوندىن نزىك و باژىرېن دوير گەپيام. (دوير ب تنى دياركەرە بۆ باژىرېن). فۆرم: گوند = گرىيه كا ناوكه. باژىرېن دوير = گرىيه كا مەزنكرىه.</p>	<p>11. // -// ئەزل // گوند و باژىرېن دوير // گەپيام. -// واتا: ئەزل گوندىن دوير و باژىرېن دوير گەپيام. (دوير دياركەرە بۆ گوند و باژىرېن) فۆرم: گوند و باژىرېن دوير = گرىيه كا ئالوزه.</p>

ئەڤ نمونىن بورى هەمى د مژدار بون و پتر ژ واتاىه كى د گەهاندىن ب دانان
و نەدانانا ئاڤبرى مژداريا وان هاته ڤەرەڤاندىن. ژ ڤى چەندا بورى دياربو كو ئاڤبرى
د زمانى كوردیدا رۆله كى گرنگ يى هەى ل سەر جوداكرنا واتاىى و سنورى
فۆرمىن زمانى، ئاڤبرى روى ژ ئاڤدا يى پەيشى و گرى و رستى دياردكەت.

٣.٣. رۆلی هیژی د قهرهفاندنا مژداریندا:

هیژ د زمانێ کوردیدا فونیمه و جهگوهورینا هیژی د پهیشین زمانێ کوردیدا دبیته ئەگهری گوهورینا ریژا مۆرفۆلۆژی و گوهورینا واتایی، واتایی سهریار د دمه وی گوتنی و سنوری فۆرمین زمانێ دهستنیشاندهکت و رویی وان یی ژناقدا دیاردکهت و ب دیارکرنا رویی ژناقدا یین فۆرمین زمانێ ئەم دگههین واتا وان یا دروست. ((ستریس ئەو هیژمه که ئەکهوئته سهر برگهیهک له برگهکانی وشه. واته ئەو وشهیهی که بریتیه له دوو وه یا زیاتر له دوو برگه، برگهیهکیان هیژی ئەکهوئته سهرو به گۆرینی ئەو هیژه لهو برگهیهوه بۆ برگهیهکی تری ئەو وشهیه ئەبیته هۆی گۆرینی واتای ئەو وشهیه له رووی ریزمانهوه... شکل و ناومروکی وشه له زۆر شویندا بهستراوه به ستریسوه، چونکه وشهیهک بهپێچهوانه بدرکینری له رووی هیژهوه ئەوا ئەبیته هوی وون کردنی تایبتهیهکانی ئەو وشهیه)) (غازی فاتح ومیس: ١٩٨٤: ٨٤).

گهلهک فۆرمین زمانێ د زمانێ کوردیدا د مژدارن و پتر ژ واتایهکی د دهن و پتر ژ فۆرمهکی دیاردکهن و دهینه بیس چاق. هیژ رۆلی خۆ د قهرهفاندنا مژداریا واندا دبینیت و واتا و فۆرمی وان دهستنیشاندهکت. ب قی رهنگی:

ژ	هیژ ل سهر برگا دوماهیکیه و واتا ناقئ کارێ ددهن.	هیژ ل سهر برگا ئیکئ یان برگین پێشیی واتا کارێ یان رستا کورتکری یا ناوک ددهن.
٠١	// - نقئسی'ن - // واتا: ناقئ کاریه. نقئسینا ته یا جوانه. فۆرم: ئیک پهیشه. ناقه.	// - نقئ'سین. - // واتا: مه نقئسین، ههوه نقئسین، وان نقئسین. فۆرم: کاره. رستهکا کورتکریه.
٠٢	// - مر'ن - // واتا: ناقئ کاریه. (مرن تهحله). فۆرم: ئیک پهیشه. ناقه.	// - م'رن. - // واتا: هوین مرن، ئەو مرن. فۆرم: کاره. رستهکا کورتکریه.

<p>٣. // - كرى'ن - // واتا: ناڤى كاريه. كرپنا بهزى گرانه. فۆرم: ئىك پهيشه. ناڤه.</p>	<p>// - ئا'رين. - // واتا: مه كرپن. هموه كرپن. وان كرپن. فۆرم: كاره. رسته كا كورتكريه.</p>
<p>٤. // - دمريخستان - // واتا: ناڤى كاريه. دمريخستنا مروڤىن خراب پيدڤيه. فۆرم: ئىك پهيشه. ناڤه.</p>	<p>// - دمريخ'ستن. - // واتا: هوين دمريخستن، ئەو دمريخستن. فۆرم: كاره. رسته كا كورتكريه.</p>
<p>٥. // - هاريكارىكرن' - // واتا: هاريكارىكرن ئهركهكى مروڤايه تيه. فۆرم: ئىك پهيشه. ناڤه.</p>	<p>// - هاريكارىكرن. - // واتا: هموه هاريكارىكرن، وان هاريكارىكرن. فۆرم: كاره. رسته كا كورتكريه.</p>

ديسا گهلهك فۆرمين ههين د مژدارن هيز بكهڤيته سهر برگا دوماهيكى
 واتا ناڤى(ناڤهكى دارپژتى) ددهن و ئهگهر هيز بكهڤيته سهر برگا ژ بهرى
 دوماهيكى يان برگين پيشى واتا رستى ددهن ب قى رهنكى:

<p>١. // - هزرمه'ندى - // واتا: تهفكير. فۆرم: ئىك پهيشه. ناڤه.</p>	<p>// - هزرمه'ندى. - // واتا: تو هزرمه'ندى. فۆرم: رسته يه.</p>
<p>٢. // - خوشى' - // واتا: خوشى و شادى. فۆرم: ئىك پهيشه. ناڤه.</p>	<p>// - خوشى. - // واتا: تو خوشى. فۆرم: رسته يه.</p>
<p>٣. // - كوژتى' - // واتا: ئەو مروڤى هاتيه كوژتن. فۆرم: ئىك پهيشه. ناڤه.</p>	<p>// - كوژتى. - // واتا: تو كوژتى. فۆرم: رسته يه.</p>
<p>٤. // - قازى' - // واتا: حاكم.</p>	<p>// - قازى. - // واتا: تو قازى.</p>

	فۆرۆم: ئىك پەيشە (سادە) يە. ناڧە.	فۆرۆم: رستە يە.
۵.	--/ دانأ' - // واتا: دانأ هات. (دانأ) ناڧى كورانە. فۆرۆم: ئىك پەيشە. ناڧە.	--/ دانأ. - // واتا: وى پەرتوك دانأ سەر مئىزى. فۆرۆم: رستە يە.
۶.	--/ دانە' - // واتا: يەكە (وحدە). فۆرۆم: ئىك پەيشە. ناڧە.	--/ دانە. - // واتا: پەرتوكى دانە. فۆرۆم: رستە يە.

مورفيمىن (ن، ي، ە، ا) چوار مورفيمىن مۆرفولۇژىنە:

ن: دچىتە سەر كارى بورىي سادە.

ى: دچىتە سەر كارى بورىي سادە و دچىتە سەر هەڧالناڧى.

ە: دچىتە سەر بنىاتى كارى .

ا: دچىتە سەر بنىاتى كارى.

و ناڧى زى پەيدا دبن و دەينە دروستكرن كو پەيشىن نوى و جودانە و خۇدان
واتايىن جودانە و سەر ب پۆلەكا دى يا ئاخشتنىڧەنە، ژبەر هندی دەمى (ن، ي، ە، ا)
دچنە سەر پەيشىن (نڧست، ئازاد، هزرمەند، دان...) كارتىكرن ل جەي هئىزى دەيتە
كرن و هئىزى رادكىشىن بۇ سەر برگا دوماهىكى، چۆنكى هئىز د پەيشىن گرۇپا
ناڧىدا ل سەر برگا دوماهىكىيە، واتە ئەگەر مورفيمەك چو سەر پەيشەكى و هئىز
بۇ خۇراكىشا واتە ئەو مورفيمەكا مۆرفولۇژىيە (دارژتنيە).

دىسا زىلى كو (ن، ي، ە، ا) چوار مورفيمىن مۆرفولۇژىنە هەڧبىژن دگەل
چوار مورفيمىن سىنتاكسى (ن، ي، ە، ا) و دچنە سەر (كارى بورى، سەر ناڧى يان
هەڧالناڧى، بنىاتى كارى) بۇب جە هينانا ئەركەكى سىنتاكسى و كارتىكرنى ل
واتا وان پەيشان ناكەن و پۆلىن وان يىن ئاخشتنى ناكوهۆرن. (ن) نىشانا
رىككەڧتنيە دگەل كارى بورى دەيت بۇ دەربرىنى ژ رىككەڧتنى دگەل كەسى

دوئ و سیئی یی کۆم و ئەقە ئەرکی وی یی سینتاکسیه. (ی) نیشانا ریککەقتنیه دگەل کەسی دوئ یی تاك دمردکەفیت. (ا) نیشانا تافی بوریه و دمربرینی ژ دەمی دکەت. (ه) جەناقە بۆ کەسی دوئ یی تاك و پشکداریی د پیکهاتا کاری فەرمانییدا دکەت و جەئ بکەری دگریت. (ن، ی، ه، ا) واتا و پۆلین وان پەیقان ناگوهورن واتە چوار مۆرفیمین سینتاکسیه.

دیسا مۆرفیما(نە) مۆرفیمەکا مۆرفۆلۆژیە و پشکداریی د دروستکرنا پەیقین نویدا دکەت، بەلی نەهینز راکیشە. مۆرفیما (نە) هەقبیژە دگەل مۆرفیمەکا سینتاکسی ئەو ژی مۆرفیما نەریه (نە) و ئەق مۆرفیما نەری مۆرفیمەکا هیز راکیشە، وەکی قان نمونین ل خواری د مژدارن و پتر ژ واتایەکی و فۆرمەکی دگەهینن ب قی رەنگی:

<p>1. // -// نە'ساخە - // واتا: ئەحمەد نەساخە. (نەخۆشە). فۆرم: نەساخ = ئیک پەیقە. ناقە.</p>	<p>// -// نە'ساخە - // واتا: ئەحمەد نەساخە. (نەخۆشە). فۆرم: نەساخ = ئیک پەیقە. ناقە.</p>
<p>2. // -// نە'مر - // واتا: ئەو پشیک نەمر. فۆرم: رستەیه. کارەکی نەریه.</p>	<p>// -// نە'مر - // واتا: سەرکردی نەمر. فۆرم: ئیک پەیقە. ناقە.</p>
<p>3. // -// نە'مام - // واتا: ئەز نەمام. فۆرم: رستەکا نەریه.</p>	<p>// -// نە'مام⁽¹⁾ - // واتا: من نەمامەك چاند. فۆرم: ئیک پەیقە (سادەیه). ناقە.</p>

دیسان گەلەك رستە یین هەین وەکی:

- رۆبار بوش بو.
- ئاق شیلی بو.
- گرشین بو.

ژ لایى دهمیشه د مژدارن، هیز قى مژداریا دەمى قەدره‌فینیت دەمى رویدانا
کارى وان دەستنیشاندهکت ب قى رهنگی:

۱. ئەگەر هیز بکه‌فیتە سەر(بو) واتا دەمى نوکه دگه‌هینیت، ئەو کارە دەمى
نوکه یى رویدای.

• // - رووبار بوشبو'. - // (دەمى نوکه رووبار یى بوشە دەمى بوری یى بوش
نەبو).

• // - ئاڤ شیلیبو'. - // (دەمى نوکه ئاڤ یا شیلیه و دەمى بوری ئاڤ یا
شیلی نەبو).

• // - گر شینبو'. - // (دەمى نوکه گر یى شینه و دەمى بوری گر یى
شین نەبو).

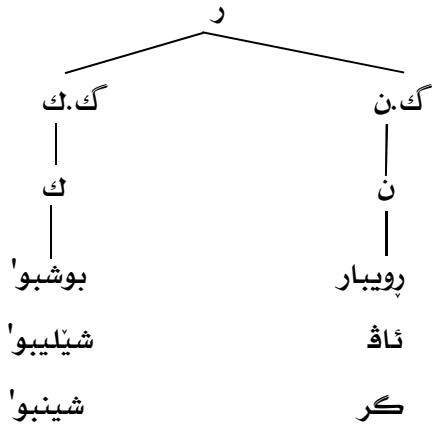
۲. ئەگەر هیز بکه‌فیتە سەر(بوش، شیلی، شین) واتا دەمى بوری دگه‌هینیت، ئەڤ
کارە دەمى بوری یى رویدای:

• // - رووبار بوش بو. - // (دەمى بوری رووبار یى بوش بو، نوکه یى بوش
نینه).

• // ئاڤ شیلی بو. - // (دەمى بوری ئاڤ یا شیلی بو، نوکه یا شیلی نینه).

• // - گر شى'ن بو. - // (دەمى بوری گر یى شین بو، نوکه یى شین
نینه).

بو واتا ئیکى رسته ژ دو پشکان پیکدهیت (رووبار+ بوشبو)، (ئاڤ+شیلیبو)،
(گر+ شینبو) و په‌یفین (بوشبو، شیلیبو، شینبو) کارین لیکداینه و پیکهاتینه ژ
هه‌ڤالناڤى (بوش، شیلی، شین) د گه‌ل کارى بوری یى ساده (بو). هەر دو پیکشه
کاره‌کى لیکدای یى تینه‌پەر دروستدکهن و هیز د کاریدا دکه‌فیتە سەر ڤاولا
مۆرفیما بنه‌ره‌تیا کارى ئەو ژى بنیاتى کارى (بو)یه. هوسا په‌یوه‌ندیا سینتاکسى د
ناقبه‌را واندای ب قى رهنگی بیت:

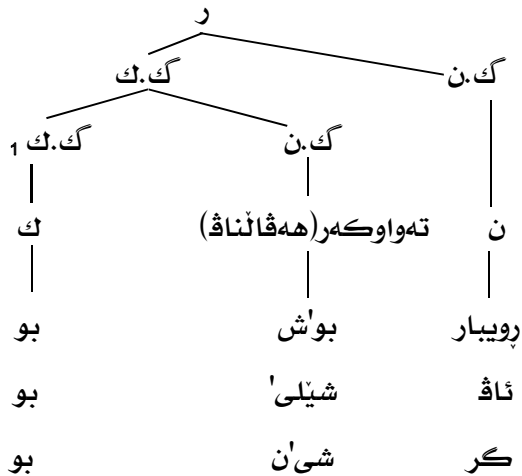

بو واتا دوو رسته ژسی پشکان پیکدهیت: - رو بیار + بو ش + بو.

- ئاڤ + شیلی + بو.

- گر + شین + بو.

په یوه ندیا سینتاکسی ب فی رهنگیه:

ل قیری (بوش، شیلی، شین) و (بو) هەر ئیک پهیڤه‌کا سه‌ریه‌خویه و
 ئه‌رکی خوئی سینتاکی هه‌یه. (بوش، شیلی، شین) بونه ته‌واوکه‌ر بو (بو) ژبه‌ر
 هندی ئه‌و پهیڤین سه‌ریه‌خونه و هیزا خو یا پاراستی .

رستا (گر شین بو) رسته‌کا مژداره و سی واتایین جودا ددهت و ب ریکا
 ناقبری و هیزی هەر سی واتایین وی ژیکجودا دبن. ب فی رهنگی:

- // - گرشی'ن // بو. - // (ئه‌فه ده‌فه‌را گرشی‌نی بو).
- // - گر // شینبو'. - // (دهمی نوکه گریی شین و که‌سکه).
- // - گر // شی'ن بو. - // (دهمی بوری گریی شین بو).

دیسا رسته‌کا وه‌کی (هەر سی دهرچون) یا مژداره، دو واتایین ژیکجودا ددهت
 ب جه‌گوه‌ژینا هیزی. ئانکو هیزا به‌رامبه‌ری یا به‌رپرسه ژ جودا کرنا واتایین وی، ب
 فی رهنگی:

ئه‌گه‌ر هیز بکه‌فیته سه‌ر (هەر):

- // . هه'ر سی دهرچون. // واتا (هه‌می سی بون و هه‌می دهرچون) ددهت.
 ئه‌گه‌ر هیز بکه‌فیته سه‌ر (سی):
- // . هه‌ر سی' دهرچون. // واتا (پتر بون ژ سییا و ب تنی سی هاتن) ددهت.
 هوسا رستا (هه‌ر چوار گول که‌شبون). چوار واتایا ددهت ب جه‌گوه‌ژینا
 هیزی، ب فی رهنگی:

۱. // - هه'ر چوار گول که‌شبون. - // هه‌می چوار گول بون و هه‌ر چوار
 نوکه د گه‌شن.

۲. // - هه'ر چوار گول که‌ش بون. - // هه‌می چوار گول بون و هه‌ر
 چوار ل ده‌می بوری د گه‌ش بون.

دانیهته سههر په‌هیشه‌کی د رستیدا دی واتایه‌کا جودا دهت ژ کهفتنا هیژی بۆ سههر
په‌هیشه‌کا دی دهه‌مان رستیدا.

ئه‌گهر هیزا به‌رامبه‌ری کهفت سههر په‌هیشا (دوهی) ئهو مه‌به‌ستا
ئاخستنکه‌ری ئه‌وه دوهی په‌رله‌مانی کوردستانی کومبونه‌ک گریدا و نه چ رۆژین
دی ورسته دی بیته به‌رسقا پرسیارا:

• // - کهنگی په‌رله‌مانی کوردستانی کومبونه‌ک گریدا؟ - //

• // - دوهی په‌رله‌مانی کوردستانی کومبونه‌ک گریدا. - //

ئه‌گهر هیزا به‌رامبه‌ری بکه‌فیهته سههر گریدا (په‌رله‌مانی کوردستانی) ئهو
مه‌به‌ستا ئاخستنکه‌ری ئه‌وه کو په‌رله‌مانی کوردستانی کومبونه‌ک گریدا و نه چ
لایه‌نین دی ورسته دی بیته به‌رسقا پرسیارا:

• // - دوهی کی کومبونه‌ک گریدا؟ - //

• // - دوهی په‌رله‌مانی کوردستانی کومبونه‌ک گریدا. - //

ئه‌گهر هیزا به‌رامبه‌ری بکه‌فیهته سههر په‌هیشا (کومبونه‌ک) ئهو مه‌به‌ستا وی
ئه‌وه کو په‌رله‌مانی کوردستانی کومبونه‌ک گریدا و چ تشتین دی گرینه‌دان و
رسته دی بیته به‌رسقا پرسیارا:

• // - دوهی په‌رله‌مانی کوردستانی چ گریدا. - //

• // - دوهی په‌رله‌مانی کوردستانی کومبونه‌ک گریدا. - //

ئه‌گهر هیزا به‌رامبه‌ری بکه‌فیهته سههر په‌هیشا (گریدا) ئهو مه‌به‌ستا وی
ئه‌وه په‌رله‌مانی کوردستانی کومبونه‌ک گریدا و چ کارین دی نه‌کرن ورسته دی
بیته به‌رسقا پرسیارا:

• // - دوهی په‌رله‌مانی کوردستانی چ ل کومبونه‌ک کر؟ - //

• // - دوهی په‌رله‌مانی کوردستانی کومبونه‌ک گریدا. - //

هوسا ب قى رهنكى هەر جارهكى هيزا بهرامبهري بكهفئته سهر هەر
پهيشهكى د پستيدا دى واتا و مهبهستهكا جودا دهت ژ واتا و مهبهستا پهيشا ديتر و
ئهفه دجئته د ناڤ سنورى پراگماتيكيڊا، چونكى مهبهستا ئاخشتنكهري دياردكهت.

ديسا رستهكا وهكى

• ئەز ناچمه بازاری.

ئەگەر هيز بكهفئته سهر (ئەز) واته ئەز ناچم، بهلكو كهسهكى دى

بجئت.

• ئەز ناچمه بازاری.

ئەگەر بكهفئته سهر (ناچم) واته ئەز دوپات دكهم كو ئەز ئيکجار ناچم.

• ئەز ناچمه بازاری.

ئەگەر بكهفئته سهر (بازاری) واته ئەز ناچمه بازاری، بهلكو بچمه جههكى

دى.

• ئەز ناچمه بازاری.

٤.٣. رۆلی هیزی و ناقبری پیکشه د قهرهفاندنا مژداریییدا:

گه له ک فۆرمین مژداریین ههین و پتر ژ کههرسته کا نه کهرتی رۆلی خو د قهرهفاندنا مژداریا واندا دبیت. د فان نمونین ل خواری هیز و ناقبر ههر دو پیکشه رۆلی خو د قهرهفاندنا مژداریا واندا دبیت و واتا و فۆرمی وان دهستنیشان دکهت. نه گهر هیز بکه فیهته سهر برگا دوماهیکی ژوی فۆرمی و ناقبر د ناقبرهرا پشکین وی فۆرمیدا نه بیت و پیکشه بهیت لیفکرن دی واتا ئیک په بیخی دت ئانکو ناخی و نه گهر هیز بکه فیهته سهر دیار کهری یان پشکا ئیکی ژوی فۆرمی و ژیکجودا بهیت لیفکرن و ناقبر هه بیت دی واتا گری یان رستی دت ب فی رهنگی:

<p>// - // بی' مال - // واتا: مروقی بی مال. فۆرم: بی= نی. نه رییه . مال = جهناقی ناغه.</p>	<p>١. // - بی' مال - // واتا: ناخی که سانه (کچان). فۆرم: ئیک په ییشه، ناغه.</p>
<p>// - // دو' بان - // واتا: دو سهریان. فۆرم: گرییه دو= دیار که ره. بان = دیار که رییه.</p>	<p>٢. // - دو بان - // واتا: دهشته که سهر ب قهزا سیمیلیشه یه. فۆرم: ئیک په ییشه، ناغه .</p>
<p>// - // دو' کهر - // واتا: دو کهر (قهه) ین نانی. فۆرم: گرییه.</p>	<p>٣. // - دو کهر - // واتا: گونده که نزیک باژی ری دهوکی. فۆرم: ئیک په ییشه، ناغه.</p>
<p>// - // دو' ری - // واتا: دو رویین تشته کی (وجهان). فۆرم: گرییه.</p>	<p>٤. // - دوری' - // واتا: مروقی دوری و منافق. فۆرم: ئیک په ییشه، ناغه.</p>

<p>٥. // - دولا' - // واتا: گونده که نزیک باژییری زاخۆ. فۆرم: ئیک پهیشه، ناڤه.</p>	<p>// - دو' // لا - // واتا: دو لایین جادی (رهخ). فۆرم: گرییه.</p>
<p>٦. // - سیگرکا' - // واتا: ناڤی گونده کییه. فۆرم: ئیک پهیشه، ناڤه.</p>	<p>// - سی' // گرکا - // واتا: سی گرکین ناخی. فۆرم: گرییه.</p>
<p>٧. // - ئیکجار' - // واتا: ج جارا (ابدا). فۆرم: ئیک پهیشه، ناڤه.</p>	<p>// - ئی'ک // جار - // واتا: جاره کی ب تنی. فۆرم: گرییه.</p>
<p>٨. // - ئیکماله' - // واتا: گونده که نزیک باژییری دهوکی. فۆرم: ئیک پهیشه، ناڤه.</p>	<p>// - ئی'ک // ماله - // واتا: ب تنی ئیک مال. فۆرم: رستهیه.</p>
<p>٩. // - ئیکگرت'ن - // واتا: یه کبون (اتحاد). فۆرم: ئیک پهیشه، ناڤه.</p>	<p>// - ئی'ک // گرتن - // واتا: وان ئیک گرتن. فۆرم: رستهیه.</p>
<p>١٠. // - دهستگرت'ن - // واتا: هاریکاری (تهعاون). فۆرم: ئیک پهیشه، ناڤه.</p>	<p>// - ده'ست // گرتن - // واتا: وان دهستین ئیکودو گرتن. فۆرم: رستهیه.</p>
<p>١١. // - نه خوشخانه' - // واتا: خهسته خانه. فۆرم: ئیک پهیشه، ناڤه.</p>	<p>// - نه' خوش // خانه - // واتا: نهڤه نه خوش جه و کوچکه. فۆرم: رستهیه.</p>
<p>١٢. // - ههرمی' - // واتا: فیقی. فۆرم: ناڤه.</p>	<p>// - هه'ر // می - // واتا: ب تنی رهگهزی می. فۆرم: گرییه.</p>

<p>13. // هه'ر/مان. - // واتا: هه'ر ئه'و مان ل ویرئ و نه هاتن. فۆرم: رسته'یه. هه'ر = هه'فائناقی چهختکرئییه. مان = کاره.</p>	<p>13. // هه'رمان. - // واتا: ناقی کهسانه(کوران). فۆرم: ئیک په'یشه، نافه.</p>	
<p>14. // هه'ر/وه دا مه. - // واتا: دوماهیکی هه'ر وه ئه'و تشت دا ف مه. فۆرم: (هه'ر وه)، هه'ر = هه'فائناقی چهختکرئییه وه = جه'نافه.</p>	<p>14. // هه'روه' // دا مه. - // واتا: وان ئه'و تشت بی به'رامبه'ردا ف مه. فۆرم: هه'روه: هه'فائکاره.</p>	
<p>15. // رۆژ' // ئاقابو'. - // واتا: رۆژ چو خوارئ. فۆرم: رسته'یه، رۆژ = نافه . ئاقابو = کاره.</p>	<p>15. // رۆژ'ناقا' // بو. - // واتا: نه'فه ره'خی رۆژ'ناقا بو نه رۆژه'لات. فۆرم: (رۆژ'ناقا) ئیک په'یشه. نافه.</p>	
<p>16. // بو' // چون؟ - // واتا: بوچی ئه'و چون؟ فۆرم: رسته'یه. بو' = فۆرمی پرسیارئییه. چون = کاره.</p>	<p>16. // بو'چون. - // واتا: بو'چون و دیتنا وان . فۆرم: ئیک په'یشه، نافه.</p>	
<p>17. // کا' // ژین؟ - // واتا: ژین ل کیشه'یه؟ فۆرم: رسته'یه. کا = فۆرمی پرسیارئییه. ژین = نافه</p>	<p>17. // کاژی'ن. - // واتا: ناقی کهسانه(کچان). فۆرم: ئیک په'یشه، نافه.</p>	
<p>18. // کا' // نیوار؟ - // واتا: نیوار ل کیشه'یه؟ نیوار = ناقی کورانه. فۆرم: رسته'یه. کا = فۆرمی پرسیارئییه.</p>	<p>18. // کانیاوار' - // واتا: ناقی کهسانه.(کور. کچ). فۆرم: ئیک په'یشه، نافه.</p>	

<p>19. // - کارئ'ز - // واتا: بیرو جوکین ئاقی. فۆرم: ئیک پهیشه. ناڤه.</p>	<p>// - کارئ'ز - // واتا: ریزا نڤیسنی ل کیشهیه. فۆرم: رستهیه. کا = فۆرمی پرسیاریییه. ریژ = ناڤه.</p>
<p>20. // - کامیران' - // واتا: ناڤی کهسانه(کوران). فۆرم: ئیک پهیشه، ناڤه.</p>	<p>// - کامیران' - // واتا: کا میران ل کیشهیه؟ میران = ناڤی کچانه. فۆرم: رستهیه. کا = فۆرمی پرسیاریییه.</p>
<p>21. // - کابینه' - // واتا: خانین بچوک بین چولی. فۆرم: ئیک پهیشه، ناڤه.</p>	<p>// - کابینه' - // واتا: کا وی پەرتوکی بینه. فۆرم: رستهیه. کا = فۆرمی هشیارکرنیییه. بینه = کارئ' فەرمانیییه.</p>
<p>22. // - ماهی'ن // دیتن. - // واتا: وان ماهین دیتن. ماهین = ئازله. فۆرم: ماهین = ئیک پهیشه، ناڤه.</p>	<p>// - ماهی'ن // دیتن. - // واتا: ئهری ما وان هین دیتن؟ فۆرم: ما = فۆرمی پرسیاریییه. هین = جهناڤه.</p>
<p>23. // - ما'ج // دا وی. - // واتا: ئهوی ماچهك دا وی. فۆرم: ماچ = ئیک پهیشه، ناڤه.</p>	<p>// - ما'ج // دا وی. - // واتا: ئهری ما وی چ تشت دا وی. فۆرم: ما = فۆرمی پرسیاریییه، چ = فۆرمی پرسیاریییه.</p>
<p>24. // - ما'کهره' - // واتا: ئهڤه ما'کهره. ما'کهره = ئازله، مییه. فۆرم: ما'کهره = ناڤه. ما'کهره = رستهیه.</p>	<p>// - ما'کهره' - // واتا: ئهری ما ئهو کهره؟ فۆرم: رستا پرسیاریییه. ما = فۆرمی پرسیاریییه، کهر = ئازله، نیره.</p>

<p>25. // مانامه ژخۆبو. // - واتا: مانامه (بقائنا) ل وی جهی ژخۆبو. فۆرم: مانامه = گرییه = مان + مه.</p>	<p>25. // ما'نامه ژخۆبو؟ - // واتا: ئەهه'ی ما ئەو نامه ژخۆبو و بی' فایده بو. فۆرم: ما = فۆرم' پرسیارییه. نامه = نا'فه.</p>
<p>26. // سپیک'ر. - // واتا: من سیف سپیکر. (من تیشلی' سیف' راکر). فۆرم: ئیک فۆرمه. کارهکی' لیکدایه.</p>	<p>26. // سپی' کر. - // واتا: بهفری' رهنگی' جیای سپی کر. فۆرم: رستهیه. سپی = هه'فائنا'فه، کر = کاره.</p>
<p>27. // رۆژه'ئات - // واتا: ئەم ل لایی' رۆژه'لاتی' کاردکهن. فۆرم: ئیک په'یشه. نا'فه.</p>	<p>27. // رۆژ' هه'ئات. - // واتا: رۆژ دمرکه'فت. فۆرم: رستهیه. رۆژ = نا'فه. هه'لات = کاره.</p>
<p>28. // خر'قه'کرن - // واتا: خر'قه'کرن مه ل قوتابخانییه. (جمع) فۆرم: ئیک په'یشه. نا'فی' کاریه.</p>	<p>28. // خ'ر' قه'کرن. - // واتا: مه خر'شیشه قه'کرن. (قه'کرن تاشتان). فۆرم: رستهیه. خر' = هه'فائنا'کاره. قه'کرن = کاره.</p>
<p>29. // خر'کر'ن // واتا: خر'کر'نا خه'لکی' ل فی جهیه. فۆرم: ئیک په'یشه. نا'فی' کاریه.</p>	<p>29. // خ'ر' کر'ن. - // واتا: مه سیف خر'کر'ن. (ژیشه'کرن). فۆرم: رستهیه. خر' = هه'فائنا'کاره. کر'ن = کاره.</p>

رستا (لیبورین پیدقی ناکهت ل سیداری بدن). (عومهر مهحمود کهریم: ۲۰۱۲: ۱۵) رستهکا مژداره و دو واتایین دژی ئیک ددهت ب جهگۆهورینا هیزی و نا'قبرئ واتایین وی دیاردبن، ب فی رهنگی:

١. ئەگەر هیز بکهفیتە سەر(لیبورین) و پشتی وی نافرەك هەبیت، مەبەستا دادومری ئەوه کو گونەهباریی بی تاوانه و دی هیتە ئازادکرن و ل سیداری نەدەن.

• // - // لیبورین // پیدقی ناکەت ل سیداری بدەن. - // (ئەم لیبورین، پیدقی ناکەت کو نەهباری ل سیداری بدەن). لیبورین ل قیری رستەیه(ئەم لیبورین). (ئەم) هاتیه ژبیرن.

٢. ئەگەر هیز بکهفیتە سەر(پیدقی ناکەت) و پشتی وی نافرەك هەبیت، مەبەستا دادومری ئەوه کو ئیدی لیبورین پیدقی ناکەت و تاوانباری ل سیداری بدەن.

• // - // لیبورین پیدقی ناکەت // ل سیداری بدەن. - // (واتە ئیدی لیبورین پیدقی ناکەت و ئەم لینابورین و دقیت تاوانبار بهیتە سیدارەدان). ل قیری لیبورین (ناقی کاریه).

ئەق و اتا و مەبەستا (دادومری) د قی رستا بوریدا دیارکری ب ریکا هیزا بەرامبەری و نافرەکی پشکەك ژ واتا فەرەنگیا پەیشا و واتا ریزمانیا رستی نینه، د بارۆدوخەکی هوسادا واتا و مەبەستا رستی ب ریکا هیزا بەرامبەری دەیتە گەهاندن و ئەقە د ناف پراگماتیکیدا دەیتە راقەکرن، چونکی مەبەستا ئاخشتنکەری دیاردکەت.

دیسا رستا (سزادان فایدەناکەت تو چ بکهی). وهکی نمونا بوری ب جەگوهۆرینا هیزا بەرامبەری و نافرەکی دو واتایا ددەت ب قی رهنگی:

١. // - // سزادان // فایدەناکەت تو چ بکهی. - // (ئەو هاتە سزادان، فایدەناکەت تو چ بو وی بکهی). (سزادان) ل قیری کاره.

٢. // - // سزادان فایدەناکەت // تو چ بکهی. - // (سزادان فایدەناکەت، خو تو چ بکهی هەما سزا نەدە). (سزادان) ل قیری ناقی کاریه.

٥.٣. رۆلی ئاوازی د قهرهفاندنا مژداریییدا:

ئاوازه دیارترین کهرستا نه کهرتیه، رۆلی وی بۆ نه هیلانا مژداریی پتره ژ فونیمین دی یین نه کهرتی ب تاییهتی قهرهفاندنا مژداریا رستی. ئاوازه کهرسته کا فهگه و هه می کهرستین دی یین نه کهرتی ب خوڤه دگرت و هه می رسته نه گهر ژ ناف دهوروبه ری ئاخفتنی بهینه دمر د مژدارن و ب گوهورینا ئاوازا رستی و اتا وی ژی دهیته گوهورین، ((به گوهرینی پله ی (نغمه) ی رسته یه ک به یی دستکاری کردنی ووشه و برکه و فونیم و مورفیمی نه و رسته یه پی ی تهوتری ئاوازه و نه بیته هوی گوهرینی نه و رسته یه له زمانی کوردیدا، به لکو له هه موو زمانیکدا، ئاوازه به ستراوه به نه غمه ی قسه ی قسه کهروه، نه م نه غمه یه جوړو حاله تی قسه کهری تیدا دمرئه کهوی و هکو توږه ی و نه رمی و سه رسورمان، نه مه له لایه کهوه، له لایه کی تریشه وه به گوهرینی ئاوازه جوړی رسته که نه گوری و هکو رسته ی پرسیارکردن و حاله ت و نه مر..... هتد)) (غازی فاتح وهیس: ١٩٨٤: ٩٣).

ئاوازی رۆله کی گرنه گ د قهرهفاندنا مژداریییدا ل سه ر و اتا رستان یا هه ی و جوداهیی دئیخه ت د ناقبه را و اتایین جودایین رستیدا، چونکی ئاوازی و اتایه کا نه رکی یا هه ی ژ لایه کارتی کرنا وی ل سه ر دیار کرن و روهن کرنا و اتا و مه به ستین جودا یین رستان بۆ نمونه:

• نه فرو باران دی هیت

رسته کا مژداره، ب گوهورینا ئاوازا وی چه ندین و اتایین جودا دده ت. هیه چ هیمایه کی خالبه ندیی (، ، ؛) بۆ نه هاتیه دانان، نه ف هیما یین خالبه ندیی نوینه ریا ئاوازی د نشی سینیدا دکن، ژ به ر هندی نه م جوړی قی رستی نزانین و نه م نزانین کا مه به ستا ئاخفتن کهری ب نشی سینا قی رستی چیه (راگه هاندنه، پرسیاره، سه رسورمانه) یان هیزه کا رهوان بیژی دگه ل هه یه وه کی ئاگه هدار کرن و هیجه ت گرتن ... هتد، یان نه گهر نه ف رسته بهیته گوتن، به لی گوهداری گوه ل ئاوازا

وی نه بیت گوهدار نزانیت کا مه بهستا ئاخشتنکهری ب گوتنا فی رستی چیه،
چونکی ئاوازا وی نه گه هشتیه گوهین وی، دا د مه بهستا وی بگه هیت .

نه گهر ب ئاوازه کا ناسوی بهیته گوتن و د نئیسینیدا خاله ک (. ل
دوماهیکا رستی بهیته دانان، نهو مه بهست ب وی رستی راگه هاندنه.

• // - // نه فرو باران دی هیته. - // (راگه هاندن)

دبیت گوتنا فی رستی د دهوروبه رین جودادا هیزه کا رهوانبیزی دگهل
هه بیت و ئاخشتنکهر مه بهستا خو یا فه شارتی ب ریکا رستا راگه هاندنی و ئاوازا وی
بگه هینیه گوهداری، دبیت مه بهست پی ئاگه هدارکرن، هیجه تگرتن،
قه دهغه کرن ... دبیت دگهل بهرچاڤ و مرگرتنا دم و جه و جوری په یوه ندیی د
ناقبه را واندا.

• // - // نه فرو باران دی هیته. - // (ئاگه هدارکرن)

• // - // نه فرو باران دی هیته. - // (هیجه تگرتن)

• // - // نه فرو باران دی هیته. - // (قه دهغه کرن)

نه گهر نهو رسته ب ئاوازه کا بلند نزم بهیته گوتن و د نئیسینیدا
هیمائی (؟) بو بهیته دانان نهو مه بهست پی پرسیاره. پرسیار ل هاتنا بارانی
دکته.

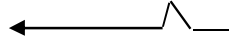
• // - // نه فرو باران دی هیته ؟ - //

نه گهر ئاوازه ل سهر په یفا باران بلند نزم ببیت، نهو پرسیار ل سهر هاتنا
بارانییه نه به فری و تشته کی دی.

• // - // ئەفرو باران دى ھىت؟ - //

ئەگەر ل سەر پەيشا (ئەفرو) بلند نزم ببیت واتا پرسىار ل سەر دەمى ھاتنا

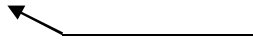

بارانىيە.

• // - // ئەفرو باران دى ھىت؟ - //

دیسا ل دویف تیورا کردارین ئاخشتنى، دبیت ئەف رستا پرسىارى بۆ چەندین واتا و مەبەستین جودا بکاربھیت و چەندین مەبەستین فەشارتى ل پشت گوتنا وى ھەبن.

ئەگەر ھەر ئەو رستە ب ئاوازەکا بلند بھیتە گوتن و د نھىسینیدا ھىمايى (۱) بۆ بھیتە دانان، مەبەست ب گوتنا وى رستى سەرسورمانە.

• // - // ئەفرو باران دى ھىت؟ - //

ب قى رەنگى د لیفكرنیدا ئاوازی و د نھىسینیدا ھىمايىن خالبەندیى جورى رستى دیارکر. ئاوازە بریاردەرە ل سەر دەستنیشانکرنا جورى رستى، ئەف رستین بوری ژلايى پیکھاتنیفە وەكى ئیکن و چ مۆرفیم و پەیف و گرى لى زیدە و کیم نەبوینە، بەلى ب تنى ئاوازا وان ھاتیە گوھورین و جوداھى د واتا واندا پەیداكریە، جورى رستى و مەبەستا وان گوھورپە ژراگەھاندن بۆ پرسىارى و بۆ سەرسورمانى، دیسا ئاخشتنکەر دشیت ب ریکا ئاوازا فان جورین رستان د بارودوخین جودادا ب ریکا تیورا کردارین ئاخشتنى ب شیوەكى فەشارتى و نەراستەوخۆ مەبەستا خو بگەھینیت و ھیزا رەوانبیریا رستى و رویی ژناقدا یى رستى دیاریکەت.

• // - // چەوا؟ // نەسرین چوا- // (پرسىار و سەرسورمان)

رستا بوری رسته کا پرسیار و سه سورمانی پیکشهیه، ناخشتنکهر حییه تیا
 خو ب ریکا پرسیری دیارکته. ل قیری هیز دکه قیته سه پهشا پرسیری و
 ناقبره ک د ناقبره پهشا پرسیری و رستیدا پهیدا دبیت هه می ب ئیک ئاوازه ناهیه ته
 گوتن.

• // - جهوا نه سرین چو؟ - // (نه رازیبون)

جوری رستا بوری پرسیاره، به ئی هیزا رهوانبیزی و ئی نه رازیبونه، هیز
 ناکه قیته سه پهشا پرسیری و ناقبر د ناقبره پهشا پرسیری و پشکین دی یین
 رستیدا نینه و هه می ب ئیک ئاوازه دهیته گوتن کو ئاوازه رستا سه سورمانیه .
 نهو رستین ب هاریکاریا پهیقین پرسیری دروستدن بو مه بهستا پرسیار و مرگرتنا
 زانیاریا ب تنی ناهین، به لکو جه ندین مه بهستین قهشارتی ب ریکا تیورا کردارین
 ناخشتنی پی رادگه هینیت.

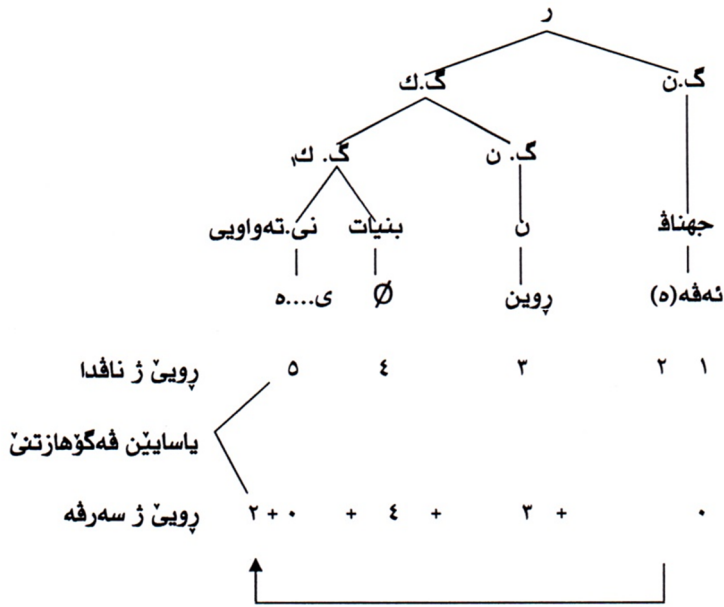
(تویی باشی) رسته کا مژداره و پتر ژواتایه کی ددهت ب فی رهنگی:

1. // - تویی باشی؟ - // ب ئاوازه رستا پرسیری بهیته گوتن.
 فورمه کی ئیکگرتیه بو سلاقی و چهوانی .

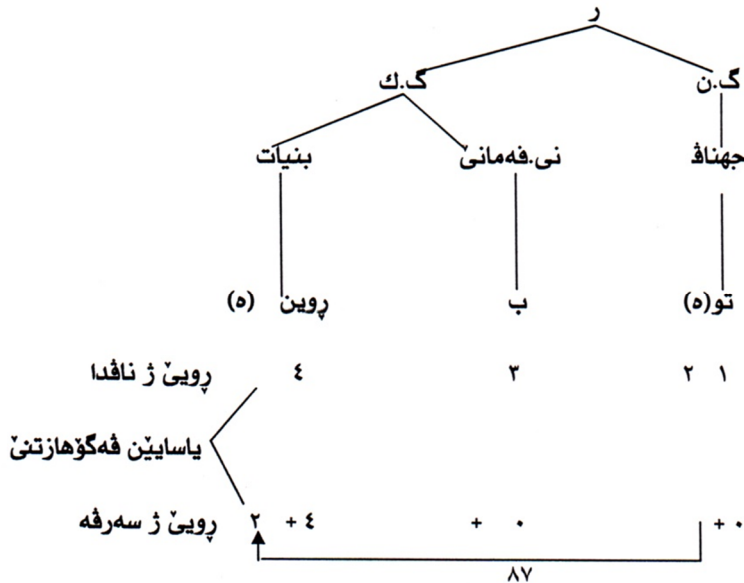
2. // - تویی باشی . - // ب ئاوازه رستا راکه هاندنی یا ئاسوی
 بهیته گوتن. رسته راکه هاندنه راکه هاندنا باشیا ویه .

(روینه) رسته کا مژداره دو واتایین جودا ددهت و ئاوازه مژداریا وی
 قه دره قینت ب فی رهنگی:

1. نه گهر ب ئاوازه کا ئاسوی بهیته گوتن:
 • // - روینه . - // واتا (ئهفه روینه) ئانکو (چهوره).

۲. تهگه رب ئاوازه کا نزم بلند بهیته گوتن: // روینه . - // کاری فهرمانییه .
ئانکو دانیشه .

دیسا رستا (بخوینہ) مژدارہ دو واتایین جودا ددہت ب فی رہنگی:

۱. ئەگەر ب ئاوازەکا ئاسۆی بەیتە گوتن، رستە راگەھاندنە:

• -// ب خوینە. - // ئانکو ئەف گوشتە ب خوینە.

ل قیری پیشگری (ب) دی ژ (خوین) فە بیت و پیفە ناهیت گوتن و نقیسین

۲. ئەگەر ب ئاوازەکا نزم بلند بەیتە گوتن: . -// بخوینە. - // کاری
فەرمانیە و پیشگری (ب) دی ب بنیاتی کاریفە هیت گوتن و نقیسین.

۶.۳- رۆلی هیزی و ئاوازی پیکفە د قەرەقاندنا مژدارییە:

- (هاتن ملامە) رستەکا مژدارە و پتر ژ واتایەکی ددەت هیز و ئاواز رۆلی
خۆ د قەرەقاندنا مژداریا ویدا دبینن ب فی رہنگی:

• -// هاتن ملامە - // ب ئاوازەکا ئاسۆی بەیتە گوتن ئەو رستەکا
راگەھاندنییە، هیز ل سەر(هاتن)بیت و رویی ژناقدا دی بیتە (ئەو هاتن
ملامە و چ کارین دی نەکرن)، (ملامە) ل قیری هەفائکاری جھیه.

• -// هاتن ملامە' - // ب ئاوازەکا ئاسۆی بەیتە گوتن ئەو رستەکا
راگەھاندنییە، هیز ل سەر (ملامە)بیت و رویی ژناقدا دی بیتە
(ئەو هاتن ملامە و نەچون چ مالین دی).

• -// هاتن ملامە؟ - // ب ئاوازەکا بلند نزم بەیتە گوتن ئەو رستەکا
پرسیارییە. ئەگەر ئاوازە ل سەرپهیشا (هاتن) بلند ببیت و هیز بکەفیت
سەر(هاتن) ئەو پرسیار ژ کاری(هاتن) ه و رویی ژناقدا دی بیتە (ئەری ئەو
هاتن ملامە؟)

• // هاتن ملامه'؟- // ب ئاوازه‌کا بلند نزم بهیته گوتن و ئاوازه ل
 سهر په‌یفا (مالمه) بلند بیته و هیز بکه‌فیت سهر دئ بیته رسته‌کا
 پرسیارئ، رویئ ژناقدا دئ بیته (ئهرئ) ئه‌و هاتن ملامه و نه‌چون چ مالین
 دی. (؟)

• // هاتن ملامه'!- // ب ئاوازه‌کا بلند بهیته گوتن ئه‌و رسته دئ
 بیته رسته‌کا سهرسورمانئ، ئه‌گهر هیز بکه‌فیت سهر(هاتن) ئه‌و
 سهرسورمانه ژهاتنئ، رویئ ژناقدا دئ بیته (وای) ئه‌و هاتن ملامه و چ کارین
 دی نه‌کرن.

• // هاتن ملامه'!- // ب ئاوازا رستا سهرسورمانئ بهیته گوتن و هیز
 ل سهر (مالمه) بیت رویئ ژناقدا دئ بیته (وای) ئه‌و هاتن ملامه و نه‌چون چ
 مالین دی.

• // هاتن؟// ملامه- // پرسیار و روهنکرنا پرسیاریه. (هاتن) ب
 ئاوازه‌کا بلند نزم بهیته گوتن ئه‌و دئ بیته رسته‌کا پرسیارئ و پشتی وی
 ناقبره‌کا هه‌لاویستی په‌یدا بیت و پاشی (مالمه) ب ئاوازه‌کا ئاسوی بهیته
 گوتن مه‌رم پی روهنکرنا پرسیاریه و رویئ ژناقدا دئ بیته (ئهرئ) ملامه
 هاتن؟، (مالمه) ل قیرئ مه‌به‌ست پی (که‌سین مائی) یه.

رۆلئ هیزی و ئاوازی پتره ژ ناقبری د رستا بوریدا بو قهره‌فاندنا مژداریی.
 رستا (مخابن! ئه‌وهات.) رسته‌کا مژداره و دو واتایین جودا ددهت ب ریکا
 ئاوازا سهرسورمانئ و هیزا به‌رامبه‌ری مژداریا وی دهیته قهره‌فاندن.

↖ ↗

• // - مخابن ! ئەو هات ! - // ئاوازه ل سهر مخابن بلند دبیت
 سه‌رسورمانی دگه‌هینیت و ئەگەر هیز بکه‌قیتته سه‌ر(ئەو) رویی ژناقدا یی
 رستی دی بیته (مخابن ئەو هات بلا که سه‌کی دی هاتبا).

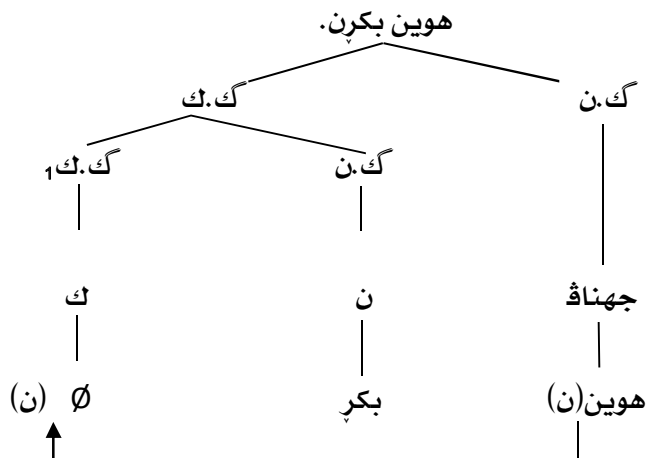
↖ ↗

• // - مخابن! ئەو هات !- // ئاوازه ل سهر مخابن بلند دبیت
 سه‌رسورمانی دگه‌هینیت، ئەگەر هیز بکه‌قیتته سه‌ر(هات) رویی ژناقدا یی
 رستی دی بیته(مخابن ئەو هات بلا مابا ل ویی و نه‌هاتبا).
 واته هندی ژمارا په‌یضین رستی پتر بن ئەگه‌رین هه‌بونا مژداریی ژی دی
 پترین .

دیسا رسته‌کا وه‌کی(هوین بکرن) یا مژداره و چه‌ندین واتایین جودا ددهت و
 ب ریکا ئاوازی و هیزی مژداریا وی ده‌یته فه‌ره‌فاندن. ب فی ره‌نگی:

←

• // - هوین بکرن. - // ب ئاوازه‌کا ئاسوی به‌یته گوتن دی بیته
 رسته‌کا راگه‌هاندنی و (بکر) ناقی بکه‌ریه و په‌یوه‌ندیا سینتاکسی د
 ناقه‌هرا پشکین ویدا ب فی ره‌نگیه:

- // - هویڤن بکرن . - // رسته کا راگه هاندنییه و دوپاتی ل سهر هندی دکهت کو (هویڤن) بکرن و نه چ کهسین دی.

- // - هویڤن بک'رن . - // رسته کا راگه هاندنییه و دوپاتی ل سهر هندی دکهت کو هویڤن (بکرن) و نه چ تشتین دینه.

- // - هویڤن بکرن - // ب ئاوازه کا بلند بهیته گوتن مه بهست پی سهر سورمانه و نه گهر هیز ل سهر (هویڤن) بیت واته ئاخشتنکهر حیبهتیا خو دیاردکتهت کو (هویڤن) بکرن و نه چ کهسین دی.

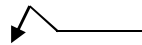
- // - هویڤن بک'رن - // ب ئاوازه کا بلند بهیته گوتن مه بهست پی سهر سورمانه و نه گهر هیز ل سهر (بکر) بیت واته ئاخشتنکهر حیبهتیا خو دیاردکتهت کو هویڤن (بکرن) و نه چ تشتین دینه.

- // - هویڤن بکرن؟ - // ب ئاوازه کا بلند نرم بهیته گوتن مه بهست پی پرسیاره، نه گهر هیز ل سهر (هویڤن) بیت واته ئاخشتنکهر پرسیاره دکتهت کو (ئهری هویڤن بکرن؟) و نه چ کهسین دی.

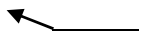
- // - هویڤن بک'رن؟ - // ب ئاوازه کا بلند نرم بهیته گوتن مه بهست پی پرسیاره، نه گهر هیز ل سهر (بکر) بیت واته ئاخشتنکهر پرسیاره دکتهت کو (ئهری هویڤن بکرن؟) و نه چ تشتین دینه.

دیسا ب ریکا تیورا کردارین ئاخفتنی ئاخفتنکەر ب شیوهکی نهراستهوخو

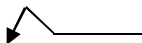
ب ریکا هیژو ئاوازی مهبهستا خو یا فهشارتی دگههینیت.

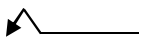
• -// هوین بکرن؟ -// پهخنه.

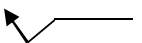
• -// هوین بکرن؟ -// نهرازیبون

• -// هوین بکرن؟ -// یاریبیکرن

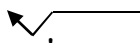
• -// هوین بکرن؟ -// دوپاتکرن.

• -// هوین بکرن. -// ب ئاوازا نزم بلند بهیته گوتن دی بیته

رستا فهرمانی، ئەگەر هیژا بهرامبهری ل سەر (هوین) بیت

مهبهست پی ئەوه هوین تشتا بکرن و نه چ کهسین دی.

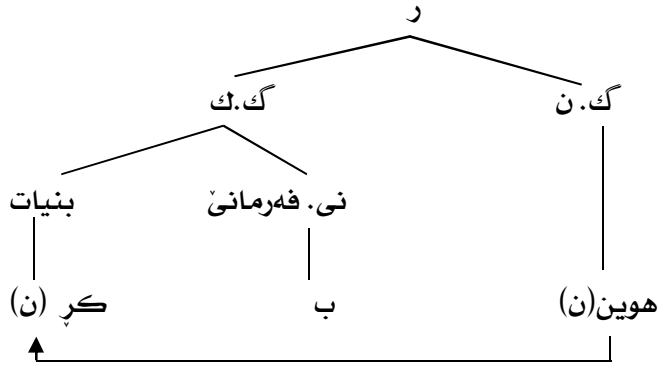

• -// هوین ب'کرن. -// ب ئاوازا نزم بلند بهیته گوتن دی بیته

رستا فهرمانی، ئەگەر هیژا بهرامبهری ل سەر (بکرن) بیت مهبهست

پی ئەوه هوین تشتا (بکرن) و چ کارین دی نهکهن.

و په یوه نډیا سینتاکسی د ناقبهرا پشکین رستا فهرمانی ب فی رهنګیه:

دیسا ب ریکا رستا فهرمانی چهنډین کردار و مه بهستین فهشارتی دهینه

نه نجامدان وهکی:

• -// هوین بکړن- // (ئیزن دان)

• -// هوین بکړن- // (تورهی)

ههروهسا (هوین بکوژن، هوین نهمرن،...) وهکی رستا بوری ب گوهوړینا

ئاوازی و هیزا بهرامبهری چهنډین واتا و ریژه و مه بهستین جودا ددهن.

٧.٣. رۆلی ناڤبری و هیژی و ئاوازی پیکشه د قهره‌فاندنا مژداریییدا:

د هندهك فۆرمین زمانیدا نه‌بونا پتر ژ که‌رسته‌کی نه‌که‌رتی دبیته نه‌که‌ری مژداریا وان و پتر ژ که‌رسته‌کا نه‌که‌رتی پشکداریی د قهره‌فاندنا ویدا دکهن، بۆ نمونه:

• گلوپی نه‌قه‌مرینی نه‌شیم بنشم.

رسته‌کا مژداره و دو واتاییین دژی ئیک ددهت ناڤبر و هیژ و ئاوازه پیکشه پشکداریی د قهره‌فاندنا مژداریا ویدا دکهن و نه‌و واتا ژی نه‌قه‌نه:

١. نه‌که‌ر گلوپی ب قه‌مرینی نه‌شیم بنشم. (واته نابیت تو گلوپی ب قه‌مرینی نه‌که‌ر تو ب قه‌مرینی نه‌ز نه‌شیم بنشم).

بۆ قی مه‌به‌ستی برگا ئیکی یا (نه‌قه‌مرینی) ده‌یته کورترن و هیژ دکه‌قیته سه‌ر برگا چواری و ژ نشکه‌کی‌شه ده‌یته گوتن ب ئاوازه‌کا بلند و ناڤه‌رک پستی (نه‌قه‌مرینی) په‌یدا دبیت، پاشی ئاوازه ل سه‌ر (بنشم) بلند دبیت و پاشی نزم دبیته‌فه.

• // -// گلوپی نه‌قه‌مرینی' // نه‌شیم بنشم. -//

٢. نه‌که‌ر گلوپی نه‌قه‌مرینی نه‌شیم بنشم. (واته دقیت تو گلوپی ب قه‌مرینی نه‌که‌ر تو نه‌قه‌مرینی نه‌ز نه‌شیم بنشم).

بۆ قی مه‌به‌ستی ناڤبر پستی (نه‌قه‌مرینی) نینه، برگا ئیکی ژ (نه‌قه‌مرینی) هیژ دکه‌قیته سه‌ر و برگا چواری ژ (نه‌قه‌مرینی) نزمبونه‌ک پی‌شه دیاره و ئاوازه ل سه‌ر برگا دو‌ماهیکی ژ (بنشم) نزم دبیت .

• // -// گلوپی نه‌قه‌مرینی نه‌شیم بنشم. -//

دیسا رستا (نہخوی دی مری). رستہ کا مژدارہ، دو واتایین جودا ددہت، ئەو
واتا ژێ ئەقەنە:

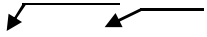
۱. ئەگەر بخوی دی مری. (واتە نابیت تو بخوی ئەگەر تو بخوی دی مری).

بو قی مەبەستی برگا ئیکی یا (نەخوی) دەیتە کورتکرن و هیز دکەفیتە
سەر برگا دوی و ژ نشکەکیقە دەیتە گوتن ب ئاوازەکا بلند و ناقبرەک
پشتی (نەخوی) پەیدا دبیت، پاشی ئاوازە ل سەر پەیشا (دی مری) بلند دبیت و پاشی
نزم دبیتەقە.

• // -// نەخوی// دی مری. -//

۲. ئەگەر نەخوی دی مری. (واتە دقیت تو بخوی ئەگەر تو نەخوی دی مری).

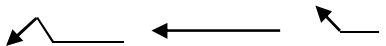
بو قی مەبەستی ناقبر پشتی (نەخوی) نینە، برگا ئیکی ژ (نەخوی) هیز
دکەفیتە سەر و برگا دوی ژ (نەخوی) نزمبونەک پیقە دیارە و ئاوازە ل سەر برگا
دوماهیکی ژ (دی مری) نزم دبیت.

• // -// نەخوی دی مری. -//

دیسا رستا (نەبەیی نەخوشخانی دی مریت). مژدارە، دو واتایین دژی ئیک
ددەت، ئەو واتا ژێ ئەقەنە:

۱. ئەگەر ببهی نەخوشخانی دی مریت. (واتە نابیت تو ببهی نەخوشخانی ئەگەر
توببهی دی مریت).

بو قی مەبەستی برگا ئیکی یا (نەبەیی) دەیتە کورتکرن و هیز دکەفیتە
سەر برگا دوی و ژ نشکەکیقە دەیتە گوتن ب ئاوازەکا بلند و ناقبرەک
پشتی (نەخوشخانی) پەیدا دبیت، پاشی ئاوازە ل سەر پەیشا (دی مریت) بلند دبیت و
پاشی نزم دبیتەقە.

• // -// نەبەیی نەخوشخانی// دی مریت. -//

٢. ئەگەر نەبەهێ نەخۆشخانێ دێ مریت. (واتە دقیت تو ببەهێ نەخۆشخانێ ئەگەر تو نەبەهێ دێ مریت).

بو قی مەبەستی ناقبر پشتی (نەخۆشخانێ) نینە، برگا ئیکی ژ (نەبەهێ) هیز دکەفیتە سەر و برگا دوی ژ (نەبەهێ) نزمبونهک پیقە دیارە و ئاوازه ل سەر برگا دوماهیکی ژ (دێ مریت) نزم دبیت.

• // - نه'بهی نەخۆشخانێ دێ مریت. - //

دیسا رستا (نەکەنی دێ تورەبم). وهکی رستین بوری مژدارە و دو واتایین دژی ئیک ددەت، ئەو واتا ژێ ئەقەنە:

١. ئەگەر بکەنی دێ تورەبم. (واتە نابیت تو بکەهێ کەنی ئەگەر تو بکەهێ کەنی دێ تورەبم).

بو قی مەبەستی برگا ئیکی یا (نەکەنی) دهیته کورتکرن و هیز دکەفیتە سەر برگا سییی و ژ نشکەکیقە دهیته گوتن ب ئاوازهکا بلند و ناقبرەک پشتی (نەکەنی) پهیدا دبیت، پاشی ئاوازه ل سەر پهیقا (دێ تورەبم) بلند دبیت و پاشی نزم دبیتەقە.

• // - نه'کەنی' // دێ تورەبم. - //

٢. ئەگەر نەکەنی دێ تورەبم. (واتە دقیت تو بکەهێ کەنی ئەگەر نەکەهێ کەنی دێ تورەبم)

بو قی مەبەستی ناقبر پشتی (نەکەنی) نینە، برگا ئیکی ژ (نەکەنی) هیز دکەفیتە سەر و برگا سییی ژ (نەکەنی) نزمبونهک پیقە دیارە و ئاوازه ل سەر برگا دوماهیکی ژ (دێ تورەبم) نزم دبیت.

• // - نه'کەنی دێ تورەبم. - //

ژ قی چهندا بوری دیاردبیت کو ئاخفتنکهری رۆلهکی گرنگی یی هه ی د
 دهستنیشانکرنا جورئ رستی و هیژا رهوانبیزیا ویدا ب دانانا وی د ناڤ چوارچوقهکی
 دهنگی یی گونجایدا. ئەڤ چهنده پهیدا دبیت ب ریکا وان گوهورپینین د ناڤ ئاستی
 دهنگیدا رویددمن د ناقههرا بلندبون و نزمبونیدا د دهمی ئاخفتنیدا ل دویش پیدقیین
 وی دم و جه و بارۆدوخین ئاخفتنی، واته ئاخفتن ب ئیک ئاوازی پهیدا نابیت و
 ناهیته ئەنجامدان، به لکو ب چهندن ئاوازین جودا پهیدادبیت. ئەڤ ئاوازه ژ
 گوهورپینین دهنگی ئەوین د ناڤ کونهندامین لیژکرتی یی ئاخفتنکهریدا رویددمن و
 پهیدادبن، ئەڤ گوهورپینین دهنگی هاریکارن بو ژیکجودا کرنا واتاین رستین جودا
 یان واتاین جوداین ئیک رسته ب تنی هلدگریت. ئانکو دبیت ئیک رستی د
 بارۆدوخ و جه و دهمین جودادا چهندن واتاین جودا ههبن. ئاوازه رویی ژناڤدا یی
 رستی دیاردکته ئەوی پهیوهندی ب واتاییڤه هه ی.

ناقهر و هیژ و ئاوازه رۆلهکی گرنگی دگپن د قهرهڤاندنا مژداریا واتاییدا
 و یارمهتیدهرن بو جودا کرن و دهستنیشانکرنا واتا و سنوری مؤرفیم و پهیف و گری
 و رستان و رویی ژناڤدا یی وان فۆرمان دیاردکته. کهرستین نهکهرتی خودان
 کارتیکرنین زمانی یین گرنگی و مهترسیدارن، چونکی نوینهری و ئاراسته کرنا
 گهلهک جورین کوتن و رستان ب خوڤه دگریت، فان کهرستان گرنگی و
 کارتیکرنا خو یا ل سهر فۆرمین زمانی هه ی و بهایهکی زمانی یی گرنگی یی
 هه ی و کارتیکرتی ل سهر هه می ئاستین زمانی (دهنگسازي و مؤرفۆلۆژی و
 سینتاکسی و واتای) دکته.

بهراویزین پشکا سییی

(¹) ل قیری (نه) نه پیشگرهکی مؤرفۆلۆژییه، به لکو پارچهکا بنهرتیه ژ په یقی.

ئەنجام

١. دهوروبەر، کهرستین نهکهرتی، فهرههنگ ب رپکین قهرهفاندنا مژداریی
دهینه هژمارتن و ب تایبته دهوروبەر ب رپکا سههرکی دهیته هژمارتن بو
دهستنیشانکرنا واتا مه بهستدار.

٢. ئاخختنکهر ههردهم هیزهکا زیدهتر دئیخهته سهروان یهکین زانیاری بهخش
ئهوین زانیاریین نوی و گرنهگ هلدگرن. ب رپکا هیز و ئاوازی جوداهیی د
ناقبهرا زانیاریین نوی و کهفندا دکته. ههر وهسا هیز دهمی رویدانا کاری
هندهک رستان دیاردکته.

٣. ئاخختنکهر بو دیارکرنا مه بهستا خو پشتبهستنی ب هیز و ئاوازی دکته و
واتا وی ئاخختنی ئهوا د بنههتدا ب وان پهیف و گری و رستانقه دیار
دگوهوریت بیی کو دهستکاریی د پیکهاتا ئاخختنییدا بکته. هیز و ئاوازه
دقیته د ناف پراگماتیکیدا بهیته راقهکرن، چونکی مه بهستا ئاخختنکهری
دیاردکته و مه بهستا ئاخختنکهری پشکهک نینه ژ واتا فهرههنگیا رستی.

٤. ناقبر و هیز و ئاوازه رولهکی گرنهگ دگیرن د قهرهفاندنا مژداریا واتاییدا و
یارمهتیدمرن بو جوداکرن و دهستنیشانکرنا واتا و رپزه و سنوری مؤرفیم و
پهیف و گری و رستان و رووی ژناقدا بیی وان فۆرمان دیاردکته.

٥. د گهلهک فورمیین زمانیدا نهبونا پتر ژ کهرستهکا نهکهرتی مژداریی
پهیدادکته و پتر ژ کهرستهکا نهکهرتی پشکداریی د قهرهفاندنا مژداریا
واندا دکته، رۆلی ئاوازی بو قهرهفاندنا مژداریی پتره ژ هیز و ناقبری، چونکی
ئاوازه کهرستهکا قهگهره و سههرجهم کهرستین نهکهرتی ب خوڤه دگریته.

٦. کهرستین نهکهرتی خودان کارتیکرنین زمانی بین گرنهگن، چونکی
نوینههری و ئاراستهکرنا گهلهک جورین گوتن و رستان ب خوڤه دگریته،
فان کهرستان گرنهگی و کارتیکرنا خو یا ل سههر فۆرمیین زمانی هه ی و
بهایهکی زمانی بیی گرنهگ بیی هه ی و کارتیکرنی ل سههر هه می ئاستین
زمانی (دهنگسازی و مؤرفولوژی و سینتاکسی و واتای) دکته.

لیستا ژیدهران

▪ ژێدمرب زمانى كوردى:

- پهتوك:

1. سهلام ناوخوش و نهريمان خوشناو (2010) زمانهوانى، بهرگهكانى يهكهم، دووهم، سيبهم، چاپى دووهم، چاپخانهى رۆژههئات، بلاوكراوهكانى كتيبخانهى ناویر، ههولیر.
2. عهبدوولسهلام نهجمهددين عهبدوولنا و شيرزاد سهبرى عهلى (2011) زمانقانىيا تيورى، سپيريز، دهوك.
3. عهبدوولنا حوسين رهسوول (2005) پوختهيهكى وردى رستهسازى كوردى، ههولیر.
4. عهبدوولواحيد موشير دزهيبى (2010) واتاسازى وشه و رسته، چاپى يهكهم، چاپخانهى ماردین، ههولیر.
5. _____ (2011) زانستى پراگماتيک، چاپخانهى پاك، ههولیر.
6. عهبدوولوههاب خالد موسا (2009) هيز و ئاوازه له ديالیکتى كوردى ژوروودا، بلاوكراوهى ئەكادیمیایی كوردى، چاپخانهى حاجى هاشم، ههولیر.
7. غازى فاتح وهيس (1984) فونهتيك، چاپى يهكهم، ههولیر.
8. كلۆد جیرمان و ريمون لوبلان (2006) واتاسازى، ومرگيران: يوسف شهريف سهعيد، چاپى يهكهم، چاپخانهى ومزارهتى پهرومده، دمزگای تويزينهوه و بلاوكردنه وهى موكریانی، ههولیر.
9. محهمدى مهحوى (2009) زانستى هېما، هېما، واتا و واتا ليكدانهوه، بهرگى يهكهم، زانكۆى سلیمانی، چاپخانهى پهيوهند، سلیمانى.
10. _____ (2009) زانستى هېما، هېما، واتا و واتا ليكدانهوه، بهرگى دووهم، زانكۆى سلیمانی، چاپخانهى پهيوهند، سلیمانى.
11. محهمد مهعرووف فهتاح (2011) زمانهوانى، بلاوكراوهى ئەكادیمیایی كوردى، چاپى سيبهم، ههولیر.
12. وريا عومهر ئەمین (2004) چهند ناسۆيهكى ترى زمانهوانى، بهرگى يهكهم، دمزگای چاپ و بلاوكردنه وهى ئاراس، چاپى يهكهم، ههولیر.

. نامین ماستەر و دکتۆرای:

۱۳. تالیب حسین عەلی (۱۹۹۸) هەندئ لایەن لە پەیوەندی نیوان رسته و واتا لە کوردیدا، نامە دکتۆرا، کۆلیژی ئاداب، زانکۆی سەئاحەدین، هەولێر.
۱۴. رحمان ئیسماعیل حەسەن کانبەبی (۱۹۹۸) پەیزەوی فۆنیمە ناکەرتی یەکان لە کوردیدا، نامە دکتۆرا، بەشی کوردی - کولێجی پەرەمەردە - زانکۆی بەغدا.
۱۵. صباح رەشید قادر (۲۰۰۰) هاوبێژی و فرەواتایی لە (گیرەک)دا، نامە ماستەر، کۆلیژی زمان، زانکۆی سلێمانی.
۱۶. عەبدوڵلا عەزیز محمد بابان (۲۰۰۵) هایپۆنیم و هەندی پەیوەندی واتایی لە زمانی کوردیدا، نامە دکتۆرا، کۆلیژی زمان، زانکۆی سەئاحەدین، هەولێر.
۱۷. فتاح مامە عەلی (۱۹۸۹) هاودەنگ لە زمانی کوردیدا، نامە ماجستێر، کۆلیژی ئاداب، زانکۆی سەئاحەدین.
۱۸. قیس کاکل توفیق (۱۹۹۵) جۆرەکانی رسته و تیۆری کردە قەسەییەکان، نامە ماستەر، بەشی کوردی، کۆلیژی ئاداب، زانکۆی سەئاحەدین، هەولێر.

. گوڤار:

۱۹. عومەر مەحموود کەریم (۲۰۱۲) هێز و ئاوازه - تیروانینیکی پراگماتیکی، گوڤاری ئەکادیمیای کوردی، ژمارە ۲۲، زانکۆی کۆیە.
۲۰. محەمەد مەعرووف فەتاح (۱۹۸۹) کارپۆلین کردن بە پێی رۆنان، گوڤاری رۆشنبیری نوێ، ژمارە ۱۲۱، ئادار، بەغدا.
۲۱. _____ (۱۹۹۲) باس لە جوړیک لە رستهی کوردیدا، گوڤاری رۆشنبیری نوێ، ژمارە ۱۲۸، بەغدا.
۲۲. یوسف شەریف (۲۰۰۴) پارەوانی، گوڤاری زانکۆی سەئاحەدین، ژمارە ۲۳، هەولێر.

▪ **ژئیدەرب زمانی عەرەبی:**

بەرئۆک:

٢٣. ابراهيم انيس (٢٠٠٧) الاصوات اللغوية، مكتبة الانجلوالمصرية.
٢٤. احمد مختار عمر (١٩٩٨) علم الدلالة، عالم الكتب، الطبعة الخامسة.
٢٥. _____ (١٩٩٠) دراسة الصوت اللغوي، الناشر عالم الكتب، المطبعة النموزجية للاوقست، القاهرة.
٢٦. اف.ار. پالمير (١٩٨١) علم الدلالة، ترجمة مجيد المشطة (١٩٨٥)، جامعة المستنصرية، بغداد.
٢٧. بسام بركة (١٩٨٨) علم الاصوات العام، مركز الانماء القومي، لبنان.
٢٨. تمام حسان (١٩٩٤) اللغة العربية مبناها و معناها، مكتبة النجاح الجديدة، دار الثقافة، الدار البيضاء.
٢٩. جلوريا ج بوردن، كاثرين س. هارس (١٩٩٠) اساسيات علم الكلام، ترجمة محيي الدين حميدي، دار الشرق العربي، سوريا.
٣٠. جودت جرين (١٩٩٣) علم اللغة النفسي تشومسكي و علم النفس، ت.د. مصطفى التوني، الهيئة المصرية العامة للكتاب.
٣١. جون لاينز (١٩٨٧) اللغة و المعنى و السياق، ترجمة عباس صادق الوهاب، دار الشؤون الثقافية العامة، الطبعة الاولى، بغداد.
٣٢. حافظ عليوي (٢٠١١) التداوليات (علم استعمال اللغة)، عالم الكتب الحديثة، اردن.
٣٣. حسن بدوح (٢٠١٢) المحاورة مقارنة تداولية، عالم الكتب الحديثة، الطبعة الاولى، اردن.
٣٤. رشيد عبدالرحمن عبيدي (٢٠٠٣) مباحث في علم اللغة و اللسانيات، بغداد.
٣٥. ستيفن اولمان (١٩٨٦) دور الكلمة في اللغة، ترجمة كمال بشر، طبعة ١٢، دار غريب للطباعة و النشر، القاهرة.
٣٦. سعد عبدالعزيز مصلوح (٢٠٠٥) دراسة السمع و الكلام، عالم الكتب .

٣٧. عبدالهادي بن ظافر الشهري (٢٠٠٤) استراتيجيات الخطاب مقارنة لغوية تداولية، دار الكتاب الجديد المتحدة، الطبعة الاولى، لبنان.
٣٨. علي زوين (١٩٨٦) منهج البحث اللغوي بين التراث و علم اللغة الحديث، بغداد.
٣٩. كريم زكي حسام الدين (٢٠٠٠) التحليل الدلالي اجراءاته و مناهجه، الجزء الاول، دارغريب للطباعة و النشر، القاهرة.
٤٠. فرانسواز ارمينكو (١٩٨٦) المقاربة التداولية، ترجمة: سعيد علوش، مركز الانماء القومي، الرياض، المغرب.
٤١. كمال بشير (٢٠٠٠) علم الاصوات، دار غريب للطباعة و النشر و التوزيع، القاهرة.
٤٢. _____ (٢٠٠٣) فن الكلام، دار غريب للطباعة و النشر و التوزيع، القاهرة.
٤٣. ماريو باي (١٩٩٨) اسس علم اللغة، ترجمة: احمد مختار عمر، عالم الكتب، الطبعة الثامنة .
٤٤. محمد حسن حسن جبل (٢٠٠٩) المعنى اللغوي، الطبعة الثانية، دار الكتب المصرية، القاهرة.
٤٥. محمد علي الخولي (١٩٩٠) الاصوات اللغوية، دار الفلاح للنشر و التوزيع، عمان.
٤٦. محمد محمد يونس علي (٢٠٠٧) المعنى و ظلال المعنى، الطبعة الثانية، دار المدار الاسلامي.
٤٧. منقور عبدالجليل (٢٠٠١) علم الدلالة، اصوله و مباحثه في التراث العربي، دمشق.
٤٨. مهدي اسعد عرار (٢٠٠٢) جدل اللفظ و المعنى، دراسة في دلالة الكلمة، دار وائل لنشر و التوزيع، الطبعة الاولى، عمان.
٤٩. موفق حمداني (١٩٨٢) اللغة و علم النفس، بغداد.
٥٠. نايف خرما (١٩٧٨) اضواء على الدراسات اللغوية المعاصرة، سلسلة٩، الطبعة الاولى، عالم المعرفة، الكويت.
٥١. نجم الدين قادر كريم الزنكي (٢٠٠٦) نظرية السياق (دراسة اصولية)، الطبعة الاولى، دار الكتب العلمية بيروت، لبنان.
٥٢. يحيى عباينة و امينة الزعبي (٢٠٠٥) علم اللغة المعاصر، دار الكتاب الثقافي، عمان.

كوڤار:

٥٣. احمد نصيف الجنابي (١٩٨٤) ظاهرة المشترك اللفظي و مشكلة غموض الدلالة، مجلة المجمع العلمى العراقى، المجلد الخامس و الثلاثون، الجزء الرابع.
<http://www.mohamedrabeea.com/books/book1-665.pdf>.
٥٤. جون سيرل (١٩٧٩) تشومسكي و الثورة اللغوية، هيئة التحرير، مجلة الفكر العربي، العددان: ٨ و ٩، بيروت.
٥٥. سهل ليلي (٢٠١٠) التنظيم و اثره في علم اللغة، مجلة كلية الاداب و العلوم الانسانية و الاجتماعية، العدد السابع، جامعة محمد خيضر – بسكرة (الجزائر).
<http://www.mohamedrabeea.com/viewfiles.aspx/books/book1-12026.pdf>.
٥٦. شكر محمود وعمر ابراهيم (١٩٩٨) ظاهرة النبر في اللغة العربية. مجلة زانكو للعلوم الانسانية، المجلة العلمية لجامعة صلاح الدين، المجلد: ١ العدد: ٢، اربيل.

▪ ژيندمرب زمانى ئينگليزى:

57. Amin,W.O.(1979) Aspects of the verbal construction in Kurdish. Unpublished Ph.D.thesis. University of London.(2011) Hawler.
58. Akmajian,A. (2001) Linguistics:An Introduction to Language an Communcation.5th ed.
59. Crestal,D.(2003)Adictionary of Linguistics&Phonetics.5th ed. Black well pupliching.
60. _____ - 2004) The Cambreidge Encyclopedia of the English Language.2nd edition.
61. G.Leech. (1983) The Principles of Pragmatics.Longman.U.S.A.
62. Halliday,M.A.K.(1985)Introduction to Functional Grammar. London.
63. Horsey,K.(2001) 101 Key Ideas:Linguistics.London.
64. Hudson,G.(2000) Essentail Introductory Linguistics. London: Cornwall

65. Lyons, J. (1968) Introduction to Theoretical Linguistics. Cambridge University Press, London and New York.
66. Roach, P. (2009) English Phonetics and Phonology. 4th edition Cambridge University Press.
67. Sigar, A. H. (1999) Homonymy With Reference to English-Arabic Translation. Master of Art. University of Mosul.
68. Sue, S. P. (1994) Lexical Ambiguity in Poetry. London. Longman Press.
69. Fromkin, V. & Rodman, R. & Hyams, N. (2002) An Introduction to Language. 7th edition.

فهرستا په‌یف و زاراڤان

ئ

ئاوازه. ۷۲، ۷۱، ۶۹، ۶۶، ۶۳، ۲۹، ۲۸، ۲۷، ۲۲، ۱۴، ۱۳، ۸
 ۱۰۰، ۹۹، ۹۸، ۹۷، ۹۵، ۹۴، ۹۳، ۹۲، ۹۰، ۸۹، ۸۸
 ۱۰۱، ۱۰۲، ۱۰۳، ۱۰۴، ۱۰۵، ۱۰۸، ۱۱۳، ۱۱۴، ۱۳۳
 ۱۳۴، ۱۳۵، ۱۳۶، ۱۳۸، ۱۳۹، ۱۴۰، ۱۴۴، ۱۴۵، ۱۴۶
 ۱۴۷، ۱۵۱، ۱۵۵، ۱۵۶، ۱۶۶

ئەركى پۇلدارى. ۱۰۲
 ئەركى رېزىمانى. ۹۸
 ئەركى رېزىمانى. ۸
 ئەركى زانىيارى. ۸
 ئەركى ھەلچونى. ۸

پ

پەيىف. ۱۷، ۱۹، ۲۱، ۲۲، ۲۴، ۳۱، ۳۳، ۳۴، ۵۲، ۵۴، ۵۵
 ۵۶، ۵۸، ۵۹، ۶۰، ۶۳، ۷۱، ۷۶، ۷۸، ۷۹، ۸۱، ۸۲، ۸۳
 ۸۶، ۹۰، ۹۵، ۹۷، ۱۰۰، ۱۰۵، ۱۱۳، ۱۱۴، ۱۳۵، ۱۴۷
 ۱۵۱

ج

جورىن مۇدارىي. ۲۱، ۴۴

د

دمورويە. ۸، ۱۴، ۲۰، ۵۴، ۵۵، ۶۰، ۶۱، ۶۵، ۱۰۶، ۱۵۱
 دمورويەرى نەزىمانى. ۱۷، ۵۵، ۵۷، ۵۸، ۵۹، ۶۰، ۶۱، ۶۲، ۶۵

ر

راوہستان. ۸، ۱۴، ۷۳، ۷۴، ۸۱

ف

فەرھەنگ. ۱۴، ۶۰، ۶۳، ۱۰۳، ۱۵۱
 فرمواتا. ۸، ۲۰، ۳۰، ۳۲، ۳۳، ۳۵، ۳۶، ۵۶، ۵۷، ۶۳
 فۇنىمىن كەرتى. ۸
 فۇنىمىن نەكەرتى. ۸

ئ

كردارىن رستا پرسىيارى. ۱۰۶
 كردارىن رستا پارگەھاندنى. ۱۰۵
 كردارىن رستا قەرمانى. ۱۰۷

م

مۇدارى. ۱۵، ۱۸، ۱۹، ۲۳، ۲۷، ۵۱، ۵۳، ۶۶، ۹۹
 مۇدارىا دارزىتنى. ۸، ۱۴، ۵۰
 مۇدارىا دەمى. ۱۲۱
 مۇدارىا رېزەي. ۱۴، ۵۳، ۵۹
 مۇدارىا سىنتاكسى. ۱۴، ۱۹
 مۇدارىا قەگۇھازتنى و رستىن كورتكى. ۴۴
 مۇدارىا فۇنۇلۇژى. ۹
 مۇدارىا لىكسىكى. ۹، ۱۴، ۱۹، ۳۰
 مۇدارىا مۇرفۇسىنتاكسى. ۵۲

ن

ناقىر. ۷، ۹، ۱۳، ۱۴، ۲۲، ۲۵، ۲۹، ۶۳، ۶۹، ۷۱، ۷۲، ۷۳
 ۷۶، ۸۹، ۱۰۴، ۱۰۷، ۱۱۳، ۱۱۴، ۱۱۶، ۱۲۷، ۱۳۶
 ۱۴۴، ۱۴۵، ۱۴۶، ۱۴۷، ۱۵۱، ۱۶۶

ھ

ھاييۇنىم. ۹
 ھەقىبىزى. ۳۲، ۳۶، ۳۸، ۳۹
 ھەقتىپ. ۹، ۳۷
 ھەقەتەنگ. ۹، ۲۱، ۳۷
 ھەلۇمستە. ۹، ۱۴، ۷۳، ۷۵
 ھىز. ۷، ۹، ۱۳، ۱۴، ۱۹، ۲۰، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۹، ۳۷
 ۵۲، ۶۳، ۶۶، ۶۷، ۶۹، ۷۱، ۷۲، ۷۷، ۷۸، ۷۹، ۸۰، ۸۱
 ۸۲، ۸۳، ۸۴، ۸۵، ۸۶، ۸۷، ۸۹، ۹۳، ۹۸، ۱۰۱، ۱۰۳
 ۱۰۴، ۱۰۷، ۱۱۳، ۱۱۴، ۱۱۷، ۱۱۸، ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۲۱
 ۱۲۳، ۱۲۶، ۱۲۷، ۱۳۲، ۱۳۶، ۱۳۸، ۱۳۹، ۱۴۰، ۱۴۱
 ۱۴۲، ۱۴۴، ۱۴۵، ۱۴۶، ۱۴۷، ۱۵۱، ۱۵۵، ۱۵۶، ۱۶۶

هیزا سه‌ره‌کی، ٨٢،٧٨

هیزا لاوه‌کی، ٧٩،٧٨

هیزا به‌رام‌به‌ری، ١٢٤

هیزا رستی، ١٤

هیزا سه‌ریه‌ست، ٨٤

ناقهروك

۷	لیستا هینمایان
۸	لیستا زاراڤان
۱۱	پیشهکی

پشکا ئیکی

مژداری

۱۷	۱.۱. دمرزینک:
۱۸	۲.۱. مژداریا ب مهبهست و یا بی مهبهست .
۱۹	۳.۱. پهیوهندی مژداریی ب سیماننتیکی و پراکماتیکیشه:
۲۱	۴.۱. جورین مژداریی .
۲۱	۱.۴.۱. مژداریا فونولوژی: Phonological Ambiguity .
۲۳	۱.۱.۱.۴.۱. هیز .
۲۵	۲.۱.۴.۱. ناڤبر و مژداری:
۲۷	۳.۱.۴.۱. ناوازه و مژداری:
۳۰	۲.۴.۱. مژداریا لیکسیکی: Lexical Ambiguity .
۳۰	۱.۲.۴.۱. جورین مژداریا لیکسیکی .
۳۱	۱.۱.۲.۴.۱. مژداریا لیکسیکیا پۆلی .
۳۲	۲.۱.۲.۴.۱. مژداریا لیکسیکیا تهواو .
۳۳	۲.۲.۴.۱. فرمواتا: polysemy .
۳۵	۳.۲.۴.۱. فرمواتا ب دوریکا پهیدا دبیت و واتایین خو یین جودا و مردگريت:
۳۶	۴.۲.۴.۱. ههڤبیزی: Homonymy .
۳۷	۵.۲.۴.۱. جورین ههڤبیزی:
۴۰	۷.۲.۴.۱. پهیوهندی بهش و گشت: Part-Whole Relation .
۴۱	۳.۴.۱. مژداریا سینتاکسی: Syntax Ambiguity .
۴۲	۱.۳.۴.۱. جورین مژداریا سینتاکسی:

٤٢	Phrase Structural Ambiguity: مژداريا پيگهاتهيا گري
٤٤	مژداريا فهگوهازتنى و رستين كورتكرى
٥٠	Derivational Ambiguity: مژداريا دارژتنى
٥٢	مژداريا مورفوسينتاكسى:
٥٣	Ambiguity Garder- Path: (ريزمو) مژداريا دهمى
٥٣	مژداريا ريژهى
٥٤	ريكين فهرهقاندنا مژداريى:
٥٤	دموروبه ر
٥٦	Linguistics Context: دموروبه رى زمانى
٦٠	Non Linguistics Context: دموروبه رى نه زمانى
٦٣	كه رستين نه كه رتى
٦٣	فهرهنگ

پشكا دوى

كه رستين نه كه رتى (ناقبر، هينز، ئاوازه)

٧٣	دمرازينك
٧٣	JUNCTURE: (ناقبهند) ناقبر
٧٤	Stop: راوهستان
٧٥	هه لوهسته
٧٧	هينز: STRESS
٧٨	ريژه و پلين هينزى
٧٩	جورين هينزى
٧٩	هينزا په يشى
٧٩	هينز د په يشا سادهدا:
٨٠	هينز د په يشا داريزتيدا
٨١	هينز د په يشا ليكدايدا
٨١	هينزا رستى
٨١	هينزا رستى يا ناسايى

۸۲	هیزا رستی یا بهرامبهری ۲.۲.۵.۲
۸۴	جورین هیزی ل دویف جهی وی: ۶.۲
۸۴	هیزا سه‌یه‌ست ۱.۶.۲
۸۵	هیزا جیگیر. نه‌گۆر: Fixed Stress ۲.۶.۲
۸۶	ئه‌رکین هیزی ۷.۲
۸۸	ئاوازه: INTONATION ۸.۲
۹۲	ئاستین ئاوازی ۹.۲
۹۳	ئاوازه و جورین رستی ۱۰.۲
۹۴	ئاوازا رستا راگه‌هاندنی: ۱.۱۰.۲
۹۴	ئاوازا رستا پرسپاری ۲.۱۰.۲
۹۵	ئاوازا رستا فه‌رمانی ۳.۱۰.۲
۹۶	ئاوازا رستا سه‌رسورمانی ۴.۱۰.۲
۹۷	تاییه‌تمه‌ندیین ئاوازی: ۱۱.۲
۹۷	ئه‌رکین ئاوازی: - ۱۲.۲
۹۷	ئه‌رکی هه‌لجونی یان سۆزداری Emotional function: ۱.۱۲.۲
۹۸	ئه‌رکی ریزمانی: Grammatical function ۲.۱۲.۲
۱۰۱	ئه‌رکی زا نیاری: Informational function ۳.۱۲.۲
۱۰۲	ئه‌رکی پۆلداری: Indexical function ۴.۱۲.۲
۱۰۳	ئاوازه و کردارین ئاخفتنی ۱۳.۲
۱۰۵	کردارین رستا راگه‌هاندنی ۱.۱۳.۲
۱۰۶	کردارین رستا پرسپاری ۲.۱۳.۲
۱۰۷	کردارین رستا فه‌رمانی ۳.۱۳.۲

پشکا سینی

فه‌ره‌فاندنا مژداریی ب ریکا که‌رستین نه‌که‌رتی

۱۱۳	فه‌ره‌فاندنا مژداریی ب ریکا که‌رستین نه‌که‌رتی (ناقیر و هیزو ئاوازه): ۱.۳
۱۱۴	رۆلی ناقیری د فه‌ره‌فاندنا مژدارییدا ۲.۳
۱۱۷	رۆلی هیزی د فه‌ره‌فاندنا مژدارییدا ۳.۳
۱۲۷	رۆلی هیزی و ناقیری بیکشه د فه‌ره‌فاندنا مژدارییدا ۴.۳

۵.۳. رۆلی ئاوازی د قهرهقاندنا مژداریییدا: ۱۳۳

۶.۳. رۆلی هیزی و ئاوازی پیکشه د قهرهقاندنا مژداریییدا ۱۳۸

۷.۳. رۆلی ناغبری و هیزی و ئاوازی پیکشه د قهرهقاندنا مژداریییدا ۱۴۴

۱۴۹ **ئه‌نجام**

۱۵۳ **لیستا زیدمران**

۱۶۱ **فهرستا بهیث و زاراغان**

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سه‌نته‌ری زاخو بۆ فه‌كۆلینین كوردی

ئه‌ه‌ق به‌رتوو كه

كه‌ره‌ستین نه‌كه‌رتی (ناقبر-
هیز- ئاوازه) خودان كارتیكرتین
زمانی یین گرنگن، چونکی
نوینه‌ری و ئاراسته‌كرنا كه‌له‌ك
جورین گوتن و رستان بخو‌فه
دگرت و روله‌كی مه‌زن
دگرن دقه‌ره‌قاندنا مژداریا
واتاییدا و یارمه‌تیدمرن بو
جوداكرن و ده‌ستنیشانكرنا و اتا
و ریژه و سنوری مورفیم و په‌یش و
گرێ و رستان و رویی ژناقدا یی
وان فورمان دیاردكه‌ت.

ئه‌مه‌ل جندی فه‌تاح

ل سا‌لا ١٩٧٩ ل باژیری زاخو ژدايك بوویه.
ل سا‌لا ١٩٩٨ خواندنا خوه یا ئامادیمی ل ئامادیا
كلاقیژ یا كچان ب دوماهیک هینایه.
ل سا‌لا ٢٠٠٢ باومرناما به‌كالوریوس ل پشكا زمان
كوردی، كۆلیژا ئاداب، زانكۆیا دهوكی ب
ده‌سته‌هینایه.
ل سا‌لا ٢٠٠٢ وه‌كو ماموستا ل دوواناقنجیا تلکه‌به‌ری
هاتیه دامه‌زاندن.
ل سا‌لا ٢٠١٣ باومرناما ماسته‌ری ل پشكا زمان
كوردی، فه‌كۆلیتیا زانستین مرو‌فایه‌تی، زانكۆیا
زاخو ب ده‌سته‌هینایه.
ئه‌ها ژی ل ئامادیا په‌یشین یا كچان ل زاخو
ماموستایه.

9 789922 908052 >

© مافن جابن یی پاراستیه بو
سه‌نته‌ری زاخو بۆ فه‌كۆلینین كوردی
Zakho Centre
for Kurdish Studies
سه‌نته‌ری زاخو بۆ فه‌كۆلینین كوردی
zcks@uoz.edu.krd +964 (0)751 536 1550
Iraq-Kurdistan Region, Zakho- University of Zakho

